LIBER QUARTUS.

I.

℟ DE IN INTEGRUM RESTITUTIONIBUS ℟ ES

1 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Utilitas huius tituli non eget com- B.10,1,1 E
mendatione, ipse[1] enim se ostendit. nam sub hoc titulo plurifariam praetor hominibus uel
lapsis uel circumscriptis subuenit, siue metu siue calliditate siue aetate siue absentia in-
ciderunt in captionem

2 PAULUS libro primo sententiarum. siue per status mutationem aut Paul. 1, 7, 2. B. 10, 1, 2 *P
iustum errorem[2]. 9

3 MODESTINUS libro octauo pandectarum. Omnes in integrum restitutiones causa B.10,1,3 E*
cognita a praetore promittuntur, scilicet ut iustitiam earum causarum examinet, an uerae[3]
sint, quarum nomine singulis subuenit.

4 CALLISTRATUS libro primo edicti monitorii. Scio illud a quibusdam obseruа- B.10,1,4 E*
tum, ne propter satis minimam rem uel summam, si maiori rei uel summae praeiudicetur,
audiatur is qui in integrum restitui postulat. 15

5 PAULUS libro septimo ad edictum. Nemo uidetur re exclusus, quem praetor B.10,1,5 E*
in integrum se restituturum polliceatur.

6 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Non solum minoris, uerum eorum B.10,1,6 E
quoque, qui rei publicae causa afuerunt, item omnium, qui ipsi potuerunt restitui in in-
tegrum, successores in integrum restitui possunt, et ita saepissime est constitutum. siue 20
igitur heres sit siue is cui hereditas restituta est siue filii familias militis successor, in in-
tegrum restitui poterit. proinde et si minor in seruitutem redigatur uel ancilla fiat, dominis
eorum dabitur non ultra tempus statutum in integrum restitutio. sed et si forte hic ‖ minor f. 70'
erat captus in hereditate quam adierit, Iulianus libro septimo decimo digestorum scribit
abstinendi facultatem dominum posse habere non solum aetatis beneficio, uerum et si aetas 25
non patrocinetur: quia non apiscendae hereditatis gratia legum beneficio usi sunt, sed uin-
dictae gratia.

7 MARCELLUS libro tertio digestorum. Diuus Antoninus Marcio Auito praetori B.10,1,7 E
de succurrendo ei, qui absens rem amiserat, in hanc sententiam rescripsit: 'Etsi D. 50, 17, 183
'nihil facile mutandum est ex sollemnibus, tamen ubi aequitas euidens poscit, subueniendum 30
'est. itaque si citatus non respondit et ob hoc more pronuntiatum est, confestim autem (D)
'pro tribunali te sedente[4] adiit: existimari potest non sua culpa sed parum exaudita uoce
FP(VLU)

---

[1] ipsa? [2] [quae per metum, dolum] et status permutationem et iustum errorem [et absentiam necessariam et infirmitatem aetatis gesta esse dicuntur] *Pauli libri* [3] uere eae? [4] sedentem (*u. i.*)?

---

6 metus *F* | inciderunt] *FU*, inciderint *PVL* 8 stratus P^a 10 omnis *F* 11 iustitiafarum F^a, iustitia earum F^b, iustiam earum U^a 12 quorum P^a 13 obseruatur F^{ae} 14 maior'i' rei F^3 15 in *om. PU* 16 uidetur re exclusus] *PVLU*, uidetureexclusus *F*: ἐκπεπτωκέναι πράγματος *B* 17 se] re F^a, *om.* P^a 18 eorum *om.* F^1 19 causa'm' *F* | omnium qui] qui P^a, qui omnium *U* 21 filius familias P^a 24 *ab* Iulianus *l. inc. PU* | lib. xui *PVU* | scribit *om. P* 26 quia uon F^1 | adipiscendae *PVLU* | feneficio F^1 | 'u'si F^2 | uindicta gratiae F^1, uindicte gratie U^a 28 lib. iiii *PV* | 'm'arcio F^2 | aueto P^a, uito U^a 29 hans sentent. F^1 | et'si' nihil F^2 30 possit $P^a L$ 32 te sedente adiit] ἐὰν παραχρῆμα προκαθημένῳ τῷ ἄρχοντι προσέλθῃ *B*, *unde scr. cum dett.* sedentem | estimari *P*, exstimari *V*, extimari *L et sic passim in hoc uocabulo*

praeconis defuisse, ideoque restitui potest.' Nec intra has solum species consistet huius generis auxilium: etenim deceptis sine culpa sua, maxime si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportebit, cum etiam de dolo malo actio competere soleat, et boni praetoris est potius restituere litem, ut et ratio et aequitas postulabit, quam actionem famosam constituere, ad quam tunc demum descendendum est, cum remedio locus esse non potest.

8 MACER libro secundo de appellationibus. Inter minores uiginti quinque annis [B. 10, 1, 8] *S* et eos qui rei publicae causa absunt hoc interest, quod minores annis etiam qui per tutores curatoresue suos defensi sunt, nihilo minus in integrum contra rem publicam[1] restituuntur, cognita scilicet causa: ei uero qui rei publicae causa absit, ceteris quoque qui in eadem causa habentur, si per procuratores suos defensi sunt, hactenus in integrum restitutione subueniri solet, ut appellare his permittatur.

II.

℟ QUOD METUS CAUSA GESTUM ERIT ℟ *EPS*

1 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Ait praetor: 'Quod metus causa gestum [B. 10, 2, 1] *E* erit, ratum non habebo'. olim ita edicebatur 'quod ui metusue causa': uis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam uoluntati: metus instantis uel futuri periculi causa mentis trepidatio[2]. sed postea detracta est uis mentio ideo, quia quodcumque ui atroci fit, id metu quoque fieri uidetur.

2 PAULUS libro primo sententiarum. Uis autem[3] est maioris[4] rei [Paul. 1, 7, 7. B. 10, 2, 2] *P* impetus, qui repelli non potest.

3 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Continet igitur haec clausula et uim [B. 10, 2, 3] *E*
1 et metum, et si quis ui compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur. Sed uim accipimus atrocem et eam, quae aduersus bonos mores fiat, non eam quam magistratus recte intulit, scilicet iure licito et iure honoris quem sustinet. ceterum si per iniuriam quid fecit populi Romani magistratus uel prouinciae praeses, Pomponius scribit hoc edictum locum habere: si forte, inquit, mortis aut uerberum terrore pecuniam alicui extorserit.

4 PAULUS libro undecimo ad edictum. Ego puto etiam seruitutis timorem simi- [B. 10, 2, 4] *E* limque admittendum.

5 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Metum accipiendum Labeo dicit non [B. 10, 2, 5] *E* quemlibet timorem, sed maioris malitatis.

6 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. ‖ Metum autem non uani hominis, [B. 10, 2, 6] *E f.* 71 sed qui merito et in homine constantissimo cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

7 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Nec timorem infamiae hoc edicto con- [B. 10, 2, 7] *E* tineri Pedius dicit libro septimo, neque alicuius uexationis timorem per hoc edictum restitui. proinde si quis meticulosus rem nullam frustra timuerit, per hoc edictum non re-
1 stituitur, quoniam neque ui neque metus causa factum est. Proinde si quis in furto uel adulterio deprehensus uel in alio flagitio uel dedit aliquid uel se obligauit, Pomponius libro uicensimo octauo recte scribit posse eum ad hoc edictum pertinere: timuit enim uel mortem uel uincula. quamquam non omnem adulterum liceat occidere, uel furem, nisi se telo de- *F*[*PVLU*]

---

[1] *firmant B:* contra rem iudicatam (*Cuiacius*)? [2] metus ... trepidatio *collocanda u. 21 ante* continet [3] autem *om. Pauli libri* [4] maior *Pauli libri*

---

3 et *om.* F^1P^a | bonis P^a 7 annis etiam q. p. tutores *bis* F^{ac} | et. ann. *PL* 10 restitucionem P^a 11 subueneri F^1 (*em.* F^2), subuenire *U* 13 quod] de eo quod *PL* 15 habeo P^aU 16 uoluntat'i' F^2 | metus] *F*, metus est *PVLU* 17 trepidatio] F^2PLU, trepidatione F^1 | uix P^a 18 uidetur] F^bP^bVLU, uidcatur F^aP^a 19 'ui's autem F^b 22 restituimur P^a 23 et *del.* F^2 | non eam] non etiam P^a 24 iure lic.] ique lic. F^1 26 uerborum P^aL | extorsit *PVLU* 30 malitatis] FL^a?, uanitatis P^a, mali P^bVL^bU: ἀπὸ μεγάλης κακοθελείας *B* 31 paulus *P* | nonoani mominis F^1 33 ad ed. prouinciale *P* | infamia'e' F^b 34 uexationis] exactionis F^1, τοῦ σκύλμου *B* 35 metuculosus FP^a | timuerim *F* (*em. f*) 36 uel in ad. *P*, aut in ad. *L* 37 *a* pomponius *l. inc. P* 38 scribis P^a | pertinere'e' *F* 39 omne adulterium P^a, omnem adulterium U^a

fendat: sed potuerunt uel non iure occidi, et ideo iustus fuerit metus. sed et si, ne prodatur ab eo qui deprehenderit, alienauerit, succurri ei per hoc edictum uidetur, quoniam si proditus esset, potuerit ea pati quae diximus.

8 PAULUS libro undecimo ad edictum. Isti quidem et in legem Iuliam incidunt, [B.10, 2, 8] *E* quod pro conperto stupro acceperunt. praetor tamen etiam ut restituant interuenire debet: nam et gestum est malo more, et praetor non respicit, an adulter sit qui dedit, sed hoc
1 solum, quod hic accepit metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam, qui instrumenta status mei interuersurus est nisi dem, non dubitatur quin maximo metu compellat, utique si iam
2 in seruitutem petor et illis instrumentis perditis liber pronuntiari non possum. Quod si dederit ne stuprum patiatur uir seu mulier, hoc edictum locum habet, cum uiris bonis iste
3 metus maior quam mortis esse debet. Haec, quae diximus ad edictum pertinere, nihil interest in se quis ueritus sit an in liberis suis, cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur.

9 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Metum autem praesentem accipere de- [B.10, 2, 9] *E* bemus, non suspicionem inferendi eius: et ita Pomponius libro uicensimo octauo scribit. ait enim metum illatum accipiendum, id est si illatus est timor ab aliquo. denique tractat, si fundum meum dereliquero audito, quod quis cum armis ueniret, an huic edicto locus sit? et refert Labeonem existimare edicto locum non esse et unde ui interdictum cessare, quoniam non uideor ui deiectus, qui deici non expectaui sed profugi. aliter atque si, posteaquam armati ingressi sunt, tunc discessi: huic enim edicto locum facere. idem ait, et si forte adhibita manu in meo solo per uim aedifices, et interdictum quod ui aut clam et hoc edictum locum habere, scilicet quoniam metu patior id te facere. sed et si per uim tibi
1 possessionem tradidero, dicit Pomponius hoc[1] edicto locum esse. Animaduertendum autem, quod praetor hoc edicto generaliter et in rem loquitur nec adicit a quo gestum: et ideo siue singularis sit persona, quae metum intulit, uel populus uel curia uel collegium uel corpus, huic edicto locus erit. sed licet uim factam a quocumque praetor conplectatur, eleganter tamen Pomponius ait, si quo magis te de ui hostium uel latronum uel populi tuerer uel liberarem, aliquid a te accepero uel te obligauero, non debere me hoc ‖ edicto f. 71' teneri, nisi ipse hanc tibi uim summisi: ceterum si alienus sum a ui, teneri me non debere,
2 ego enim operae potius meae mercedem accepisse uideor. Idem Pomponius scribit quosdam bene putare etiam serui manumissionem uel aedificii depositionem, quam quis coactus
3 fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam esse. Sed quod praetor ait ratum se non habiturum, quatenus accipiendum est uideamus. et quidem aut imperfecta res est, licet metus interuenerit, ut puta stipulationem numeratio non est secuta, aut perfecta, si post stipulationem et numeratio facta est aut per metum accepto debitor liberatus est uel quid simile contigerit[2] quod negotium perficeret. et Pomponius scribit in negotiis quidem perfectis et exceptionem interdum et actionem competere, in imperfectis autem solam exceptionem. sed ex facto scio, cum Campani metu cuidam illato extorsissent cautionem pollicitationis, rescriptum esse ab imperatore nostro posse eum a praetore in integrum restitutionem postulare, et praetorem me adsidente interlocutum esse, ut siue actione uellet

F[P(VLU)]

[1] huic (*dett.*)? [2] contigit?

1 me't'us F^2 | ne] non P^a 2 deprahenderit F^1 | ei] $PVUL^b$, et FL^a? | uidetur *om.* P^a 3 potuit *PVU* 5 co'n'perto F^3 7 accepit] accipit F^1L^b, acceperit *U* | si i'a's *F* 8 nisi i'dem *F* | compellat] conpellit at P^a, conpellar at P^bV, compellar et *U*, conpellar L^b, *inc.* L^a 9 seruitute *PL* 10 pati'a'tur F^3 | seu] sed F^1 | hoc] 'sed' hoc *F* | ista F^1 12 an in] aut P^a, aut in *VU*, an • in *L* 15 accepiendum F^1 | id est] ideo P^a, id *L* 16 derelinquero f. m. *P*, f. m. derelinquerem *U* | cum arbis F^1 | hic P^a 17 exist. edictum P^a | undo ui F^1 18 delectus *F* | expactaui F^1 19 discesse F^{ac} | edicto *om.* P^a 21 haberet P^a 22 hoc] FP^a, huic P^bVLU 23 a quo'a' *F* 24 singularus F^{ac} | quae] ea quae *PVLU* | curi'a' F^1 25 quocumqu'a'e *F* | cumplectatur F^{ac} 26 quo] cum *PV* 27 deberem 'et' hoc F^2 28 a ui] ui P^a, *om.* U^a | tenere P^aU^a 29 mea'e' *F* 31 huius 'eal'edicti *F* 33 numeratio non] num actio P^a 34 et] F^b, *inc.* F^a | numeratio] non actio P^a | accepta debiturum P^a 35 contingerit *P* | perfeceret F^{ac} 36 in *om.* P^aL 37 ex facto] exsp‖ecto P^a | cum] com F^1

ius Campanos experiri, esse propositam, siue exceptione aduersus petentes, non deesse ionem. ex qua constitutione colligitur, ut sine perfecta siue imperfecta res sit, et et exceptio detur. Uolenti autem datur et in rem actio et in personam rescissa actione uel alia liberatione. Iulianus libro tertio digestorum putat eum, cui res metus tradita est, non solum reddere, uerum et de dolo repromittere debere. Licet tamen i actionem dandam existimemus, quia res in bonis est eius, qui uim passus est, uelon sine ratione dicetur, si in quadruplum quis egerit, finiri in rem actionem uel . Ex hoc edicto restitutio talis facienda est, id est in integrum[1], officio iudicis, ut, si m res tradita est, retradatur et de dolo sicut dictum est repromittatur, ne forte deres sit facta. et si acceptilatione liberatio interuenit, restituenda erit in pristinum i obligatio, usque adeo, ut Iulianus scribat libro quarto digestorum, si pecunia debita quae accepta per uim facta est, nisi uel soluatur uel restituta obligatione iudicium atur, quadruplo eum condemnandum. sed et si per uim stipulanti promisero, stipuccepto facienda erit. sed et si usus fructus uel seruitutes amissae sunt, restituendae

Cum autem haec actio in rem sit scripta nec personam uim facientis coerceat, sed ius omnes restitui uelit quod metus causa factum est: non inmerito Iulianus a Marotatus est scribens, si fideiussor uim intulit, ut accepto liberetur, in reum non esse iendam actionem, sed fideiussorem, nisi aduersus reum quoque actionem restituat, in quadruplum condemnari. sed est uerius, quod Marcellus notat: etiam aduersus competere hanc actionem, cum in rem sit scripta.

IUS libro quarto ad edictum prouinciale. Illud uerum est, si ex facto de- B. 10, 2, 10 *E*
metum adhibentis fideiussores acceptilatione liberati sunt, etiam aduersus fideiussores osse, ut se reponant in obligationem. si metu a te coactus acceptam tibi Ep. 17, 51
ilationem fecerim, arbitratu iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non solum illud f. 72
etur, ut in tua persona redintegretur obligatio, sed ut fideiussores quoque uel eosdem ios non minus idoneos adhibeas: praeterea ut et pignora quae dederas in eandem n restituas.

ULUS libro quarto IULIANI digestorum notat. Si quis alius sine malitia fide- B. 10, 2, 11 **S*
is ut fideiussori accepto fieret uim fecit, non tenebitur fideiussor, ut rei quoque obliem restituat.

PIANUS libro undecimo ad edictum. Sed et partus ancillarum et fetus pe- B. 10, 2, 12 *E*
et fructus restitui et omnem causam oportet: nec solum eos qui percepti sunt, ueli plus ego percipere potui et per metum impeditus sum, hoc quoque praestabit. i poterit, an etiam ei qui uim fecerat passo uim restitui praetor uelit per hoc edictum ae alienauit. et Pomponius scribit libro uicensimo octauo non oportere ei praetorem ferre: nam cum liceat, inquit, uim ui repellere, quod fecit passus est. quare si metu gerit sibi promittere, mox ego eum coegero metu te accepto liberare, nihil esse quod ituatur. Iulianus ait eum, qui uim adhibuit debitori suo ut ei solueret, Ep. 17, 50 sch.
dicto non teneri propter naturam metus causa actionis quae damnum exigit: quamuis non possit in Iuliam eum de ui incidisse et ius crediti amisisse.

7LU)]

---

st in integrum *del.* (*Keller*)

ptionem *P* | de'c'esse *F* 2 perfacta nperfacta F^1 3 detur ... actio *bis* P^a *om. P* | libertacione P^a | *ab* iulianus *l. VL* | iulianus] paulus P^a 7 di'n'ce- 8 id est] FP^a, *om.* $P^b VL^b U$, *inc.* L^a | P^a 9 retra'da'tur F^2 10 re's' sit F^2 tum] statutum uel factum P^a, statu- ' | scribat] F^2P, scribit F^1VLU 14 ser- F^{ac} 15 haec *om.* P^a 17 liberaretur liberatur *L* 18 aduersum P^a | quos- 22 acciptilatione F^{ac} 23 i'n' obli- m F^2, in obligacione *PU* | cohactus *F* 24 fecerim] cecerim F^1, feceris in P^a 25 fideiussori F^1 | eosdem el al. *F* 27 causam] rem causam P^a 28 sine] siñe P^a | fideiussoris ut *om.* F^1L 31 fectus *F* 32 uerum] uel P^a 33 et per] et ui per P^a 34 qui *om.* P^a | posso F^1 | uim] uin F^1 36 facit F^1 37 co'e'gerit F^2 | mox] mon F^1 39 actionis quae damnum exigit] quedam P^a 40 in iuliam] iniuriam legem P^a, in iuliam legem P^bL, in legem iuliam *VU* | et uim crediti omisisse P^a

13 CALLISTRATUS libro quinto de cognitionibus. Exstat enim decre- D. 48, 7, 7. B. 10, 2, 13 *E*[a]
tum diui Marci in haec uerba[1]: 'Optimum est, ut, si quas putas te habere petitiones, actio-
'nibus experiaris[2]. cum Marcianus diceret: uim nullam feci, Caesar dixit: tu uim putas esse
'solum, si homines uulnerentur? uis est et tunc, quotiens quis id, quod deberi sibi putat,
'non per iudicem reposcit[3]. quisquis igitur probatus mihi fuerit rem ullam debitoris uel
'pecuniam debitam[4] non ab ipso sibi sponte datam[5] sine ullo iudice temere possidere uel
'accepisse, isque[6] sibi ius in eam rem dixisse: ius crediti non habebit'.

14 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Item si, cum exceptione aduersus te B. 10, 2, 14 *E*
perpetua tutus essem, coegero te acceptum mihi facere, cessare hoc edictum, quia nihil
1 tibi abest. Si quis non restituat, in quadruplum in eum iudicium pollicetur: Ποπ. 24, 36
quadruplabitur autem omne quodcumque restitui oportuit. satis clementer cum reo praetor
egit, ut daret ei restituendi facultatem, si uult poenam euitare. post annum uero in sim-
2 plum actionem pollicetur, sed non semper, sed causa cognita. In causae autem (Ποπ.)
cognitione uersatur, ut, si alia actio non sit, tunc haec detur: et sane cum per metum facta
iniuria anno et quidem utili exoleuerit, idonea esse causa debet, ut post annum actio haec
dari debeat. alia autem actio esse sic potest: si is cui uis admissa est decesserit, heres
eius habet hereditatis petitionem, quoniam pro possessore qui uim intulit possidet: propter
quod heredi non erit metus causa actio, quamuis, si annus largiretur, etiam heres in qua-
druplum experiri possit. ideo autem successoribus datur, quoniam et rei habet persecu-
3 tionem. In hac actione non quaeritur, utrum is qui conuenitur an alius metum fecit: suf-
ficit enim hoc docere metum sibi illatum uel uim, et ex hac re eum qui conuenitur, etsi
crimine caret, lucrum tamen sensisse. nam cum metus habeat in se ignorantiam, merito
quis non adstringitur ut designet, quis ei metum uel uim adhibuit: et ideo ad hoc tantum
actor adstringitur, ut doceat metum in causa fuisse, ut alicui acceptam ‖ pecuniam faceret f. 72'
uel rem traderet uel quid aliud faceret. nec cuiquam iniquum uidetur[7] ex alieno facto
alium in quadruplum condemnari, quia non statim quadrupli est actio, sed si res non re-
4 stituatur. Haec autem actio cum arbitraria sit, habet reus licentiam usque ad sententiam
ab arbitro datam restitutionem, secundum quod supra diximus, rei facere: quod si non
5 fecerit, iure meritoque quadrupli condemnationem patietur. Aliquando tamen et si metus
adhibitus proponatur, arbitrium absolutionem adfert. quid enim si metum quidem Titius
adhibuit me non conscio, res autem ad me peruenit, et haec in rebus humanis non est
sine dolo malo meo: nonne iudicis officio absoluar? aut si seruus in fuga est, aeque, si
cauero iudicis officio me, si in meam potestatem peruenerit, restituturum, absolui debebo.
unde quidam putant bona fide emptorem ab eo qui uim intulit comparantem non teneri
nec eum qui dono accepit uel cui res legata est. sed rectissime Uiuiano uidetur etiam hos
teneri, ne metus, quem passus sum, mihi captiosus sit. Pedius quoque libro octauo scribit
arbitrium iudicis in restituenda re tale esse, ut eum quidem qui uim admisit iubeat resti-
tuere, etiamsi ad alium res peruenit, eum autem ad quem peruenit, etiamsi alius metum
6 fecit: nam in alterius praemium uerti alienum metum non oportet. Labeo ait, si quis per

F[*P*(*VLU*)]

[1] diuus Marcus decreuit ius crediti eos non habere. uerba decreti haec sunt *D. l. gem.* [2] interim ille in possessione debet morari, tu petitor es. et *ins. D. l. gem.* [3] non puto autem nec uerecundiae nec dignitati nec pietati tuae conuenire quicquam non iure facere *ins. D. l. gem.* [4] uel pecuniam debitam *om. D. l. gem.* [5] traditam *pro* sponte datam *D. l. gem.* [6] eumque (*om.* uel accepisse) *D. l. gem.*: *fuitne* ipseque? [7] uideatur (*dett.*)?

2 in *om. P*[a] 3 fecit *P*[a]*U*[a] 4 est et] est etenim *P*[a], enim est et *U* | quotiens *F*[2], quitie'n's *F*[b] 5 'p'uel pec. *F* 7 dexisse *F*[ac] 8 item *om. PVLU* | exceptionem *P*[a] 9 esse *P*[a], *inc. L*[a] 14 'et s'an a'e *F*[2] | pacta *F*[1] 15 et quidem] equidem *PVU*, quidem *L* | 'in'utili *F* | exsoluerit ait *L*, exsoluerit ... *P*[a], exoluerit *U*[a] | esse *om. P*[a] 16 cui u'i's *F*[2], cuius *U*[a] 18 heres] heredes *P*[a] 20 hac *om. P*[a] | metu's'm *F* 22 caret] non caret *P*[a] 23 ei *om. P*[a] 24 acceptum *P*[a] 25 rem *om. F*[1], uel rem traderet *om. P*[a] | cuidam *P*[a] 26 si *om. P*[a] 28 'di'ximus *F*[b] 29 tamen] tamet *F*[1] 30 adfert] faciat afferat *P*[a], afferat *VL*, *om. U*[a] 31 me *om. P*[a] 32 nonne] nomine *P*[a] | officia absoluat *P*[a] | acque *F*[ac] 33 iudicis 'officis' officio *F* | restitutirum *F*[ac] | debeo *P*[a]*U* 34 comparentem *F*[a]*U* 35 cui] qui *F*[1] 36 *a* pedius *l. inc. PL* 38 etiam] atiam *F*[a], *om. P*[a] 39 facit *F*[ac]

reus sit constitutus et fideiussorem uolentem dederit, et ipse et fideiussor liberatur: i fideiussor metu accessit, non etiam reus, solus fideiussor liberabitur. Quadruplatur id quanti ea res erit, id est cum fructibus et omni causa. Si quis per uim sisti endo postea fideiussorem adhibeat, is quoque liberatur. Sed et si quis per uim us, cum acceptum non faceret, fuerit in quadruplum condemnatus, ex stipulatu eum n aduersus exceptionem replicatione adiuuari Iulianus putat, cum in quadruplo et n sit reus consecutus. Labeo autem etiam post quadrupli actionem nihilo minus one summouendum eum, qui uim intulit, dicebat: quod cum durum uidebatur[1], ita andum est, ut tam tripli condemnatione plectatur, quam acceptilationem omnimodo compellatur. Quatenus autem diximus quadruplo simplum inesse, sic hoc disponen- it, ut in condemnatione quadrupli res quidem omnimodo contineatur et eius restitutio oenae autem usque ad triplum stetur. Quid si homo sine dolo malo et culpa eius, n intulit et condemnatus est, periit? in hoc casu a rei condemnatione ideo relaxa- si intra tempora iudicati actionis moriatur, quia tripli poena propter facinus satis- cogitur. pro eo autem, qui in fuga esse dicitur, cautio ab eo extorquenda est, qua- t persequatur et omnimodo eum restituat: et nihilominus in rem uel ad exhibendum qua alia ei competit actio ad eum recipiendum integra ei qui uim passus est seruata ut, si dominus eum quoquo modo receperit, is qui ex stipulatione conuenitur exe tutus fiat. haec si post condemnationem: si autem ante sententiam homo sine dolo t culpa mortuus fuerit, tenebitur[2], et hoc fit his uerbis edicti 'neque ea res arbitrio restituetur'. ergo si in fuga sit seruus sine dolo malo et culpa eius cum quo agenendum est ‖ per iudicem, ut eum seruum persecutus reddat. sed et si non culpa f. 73 quocum agitur aberit, si tamen peritura res non fuit, si metum non adhibuisset, ur reus: sicut in interdicto unde ui uel quod ui aut clam obseruatur. itaque interominis mortui pretium recipit, qui eum uenditurus fuit, si uim passus non esset. n intulit, cum possessionem a me sit consecutus, fur non est: quamuis qui rapuit, probior esse uideatur, ut Iuliano placet. Eum qui metum fecit et de dolo teneri est, et ita Pomponius, et consumi alteram actionem per alteram exceptione in opposita. Iulianus ait quod interest quadruplari solum, et ideo eum, qui ex causa amissi quadraginta debebat, si trecenta promiserit per uim et soluerit, ducentorum ta quadruplum consecuturum: in his enim cum effectu uim passus est. Secundum plures metum adhibuerint et unus fuerit conuentus, si quidem sponte rem ante iam restituerit, omnes liberati sunt: sed etsi id non fecerit, sed ex sententia qua- n restituerit, uerius est etiam sic peremi aduersus ceteros metus causa actionem.

LUS libro undecimo ad edictum. Aut in id dabitur aduersus ceteros actio, [B.10,2,15 E
inus ab illo exactum sit.

IANUS libro undecimo ad edictum. Quod diximus si plures metum ad- [B.10,2,16 E
it, idem dicendum erit et si ad alium res peruenit, alter metum adhibuit. Sed si uetum adhibuerint, noxalis quidem actio ipsorum nomine erit, poterit autem quis *LU)*]

---

tur (*Hal.*)? [2] *firmant B:* non tenebitur? *cf. u. 22:* non culpa ... aberit

itutum P^a | liberatur si solus fide- *om.* P^a 2 metus P^a 5 fuerat *P* t F^2 9 'tem'temperandum *F* | ac- one P^a 10 sic] si P^aU^a 11 es't' in *om.* P^a 12 poenae] F^2P^a, poena *U* | autem *om.* P^a | et *om.* P^a 13 ca-] casu rei F^2PLU, casa re F^1 | re- ur F^1 14 iudicati actionis] iudi- F^2PVLU, εἴσω τοῦ χρόνου τῆς κατα- | quiad tripli *F*, qui triplicem *L*, P^b | penae *PLU* 15 fuga] F^2PVU, F^1L | extorquende sit quat. F^{ac} st et P^a 18 quoquo] quocunque i'a' ex *F* 19 post] praeter P^a? 21 restituitur PL^bU, restituatur L^a | agitur *PU* 22 et] at F^1 (*em.* F^2) | non *om.* P^a, εἰ δὲ καὶ μὴ κατὰ ῥᾳθυμίαν *B* 23 cum quo PL^bU, quo L^a | non peritura res *PVU* 24 in *om. PV* | quod 'ui' F^2 25 recipit] recipere P^a, recepit U^a | uenditorus *F* | fuit] puit F^2 (*em.* F^3) 26 qui rapuit] F^1, qui ui rapuit F^3PVU, qui ui raperit *L*, ὁ ἁρπαξ *B* 27 eum] cum P^a | de *om.* P^a 30 debeat P^aV | absoluerit P^a 31 enim *bis* F^{ac} 32 metus P^a | s'i'ponte *F* 33 restituitur P^a | id *om.* P^a 35 aut] quod aut $F^{ac}P^a$, aquos ut *L* 39 adhibuerunt *PU*

dominum ad quem res peruenerit conuenire: qui conuentus siue rem siue secundum quod iam dictum est quadruplum praestiterit, proderit et seruis. si uero noxali conuentus ma-
2 luerit noxae dedere, nihilo minus ipse poterit conueniri, si ad eum res peruenit. Haec actio heredi ceterisque successoribus datur, quoniam rei habet persecutionem. in heredem autem et ceteros in id, quod peruenit ad eos, datur non inmerito: licet enim poena ad heredem non transeat, attamen quod turpiter uel scelere quaesitum est, ut est et rescriptum, ad compendium heredis non debet pertinere.

17 Paulus libro primo quaestionum. Uideamus ergo, si heres, ad quem aliquid peruenerit, consumpserit id quod peruenit, an desinat teneri, an uero sufficit semel peruenisse? et, si consumpto eo decesserit, utrum aduersus heredem eius omnimodo competit actio, quoniam hereditariam suscepit obligationem, an non sit danda, quoniam ad secundum heredem nihil peruenit? et melius est omnimodo competere in heredem heredis actionem: sufficit enim semel peruenisse ad proximum heredem, et perpetua actio esse coepit: alioquin dicendum erit nec ipsum, qui consumpsit quod ad eum peruenit, teneri. B. 10, 2, 17 *P

18 Iulianus libro sexagensimo quarto digestorum. Si ipsa res, quae ad alium peruenit, interiit, non esse locupletiorem dicemus: sin uero in pecuniam aliamue rem conuersa sit, nihil amplius quaerendum est, quis exitus sit, sed omnimodo locuples factus uidetur, licet postea deperdat. nam et imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de pretiis rerum hereditariarum rescripsit ob id ipsum peti ab eo hereditatem posse, quia licet res quae in hereditate fuerant apud eum non sint, tamen pretium earum quo[1], locupletem eum uel saepius mutata specie faciendo, perinde obligat, ac si corpora ipsa in eadem ‖ specie mansissent. B. 10, 2, 18 *S f. 73'

19 Gaius libro quarto ad edictum prouinciale. Quod autem in heredem eatenus pollicetur actionem proconsul, quatenus ad eum peruenerit, intellegendum est ad perpetuo dandam actionem pertinere. B. 10, 2, 19 E

20 Ulpianus libro undecimo ad edictum. Quantum autem ad heredem peruenerit, litis contestatae tempore spectabitur, si modo certum sit aliquid peruenisse. idem et *si* ipsius qui uim intulit sic in corpus patrimonii peruenit aliquid, ut certum sit ad heredem peruenturum, id est si debitor liberatus est. B. 10, 2, 20 E

21 Paulus libro undecimo ad edictum. Si mulier contra patronum suum ingrata facta sciens se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit uel pro-
1 miserit, ne in seruitutem redigatur: cessat edictum, quia hunc sibi metum ipsa infert. Quod
2 metus causa gestum erit, nullo tempore praetor ratum habebit. Qui possessionem non sui fundi tradidit, non quanti fundus, sed quanti possessio est, eius quadruplum uel simplum cum fructibus consequetur: aestimatur enim quod restitui oportet, id est quod abest: *abest*
3 autem nuda possessio cum suis fructibus. quod et Pomponius. Si dos metu promissa sit, non puto nasci obligationem, quia est uerissimum nec talem promissionem dotis ullam esse.
4 Si metu coactus sim ab emptione locatione discedere, uidendum est, an nihil sit acti et antiqua obligatio remaneat, an hoc simile sit acceptilationi, quia nulla ex bonae fidei[2] obligatione possimus niti, cum finita sit dum amittitur: et magis est ut similis species B. 10, 2, 21 Ef

F[*P*(*VLU*)]

[1] quoque? [2] ex bona fide?

2 est *om.* P^a | et seruis ... maluerit *bis* F^{ac} | noxalis P^a 3 si e'ad *F* | e'u'm F^2 | peruenerit *PVLU* 6 s'i'celere *F*, celere P^a 9 a'n' desinat F^aU, an uero desinat *PVL* 10 et sicut sumpto P^a 11 actio] hec acio *PVLU* 12 et] ad F^a | cumpetere F^{ac}, *om.* P^a 14 ipse qui sumpsit P^a 15 aluum F^1 16 's'in F^3, si *PU* | aliamue] aliummue F^1 17 amplius] aliud *PU*, *om. L* | exi's'tus *F* 18 tit'i'us *F*, pius *LU*, prius *P* | antonius *PL* | cladio P^a | prontino F^1 (*em.* F^3) 19 id *om.* P^a 20 hereditatem PVU^a | lucupletem *F* 21 metata F^1 (*em.* F^3) | obligata ac FL^a | in] de *PVU* 23 gaius] paulus P^a | heredem eatenus] F^3P^bVLU, heredeatenus F^1, herede eatenus P^a 24 qu'i'atenus *F*, quotenus P^a | perpetuum P^a 26 peruenitur P^a 27 lites F^1 | et si] PV^bLU, et FV^a 28 uim] ..m F^{ac} 32 i'n'psa *F* 35 quod] que P^a, quid P^bU | quod abest autem FP^aL^a 36 promisa *F* 37 promis-'s'ionem F^b 38 acti] $FP^aV^aL^aU^a$, actum $P^bV^bL^bU^b$ 39 'di'simile *F* | ac exeptilacionem P^a 40 possumus F^3PLU

acceptilationis sit, et ideo praetoria actio nascitur. Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamuis si liberum esset noluissem, tamen coactus uolui: sed per praetorem restituendus sum, ut abstinendi mihi potestas tribuatur. Si coactus hereditatem repudiem, duplici uia praetor mihi succurrit aut utiles actiones quasi heredi dando aut actionem metus causa praestando, ut quam uiam ego elegerim, haec mihi pateat.

22 PAULUS libro primo sententiarum. Qui in carcerem quem detrusit, [Paul. 1, 7, 10. B. 10, 2, 22 P] ut aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est[2].

23 ULPIANUS libro quarto opinionum. Non est uerisimile compulsum in urbe [B. 10, 2, 28 S] inique indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem se habere praetendebat, cum potuerit ius publicum inuocare et adire aliquem potestate praeditum, qui utique uim eum pati prohibuisset: sed huiusmodi praesumptioni debet apertissimas probationes uiolentiae opponere.

1 Si iusto metu perterritus cognitionem, ad quam ut uinctus iret, potens aduersarius minabatur, id quod habere licebat compulsus uendidit, res suae aequitati per praesidem pro-

2 uinciae restituitur. Si faenerator inciuiliter custodiendo athletam et a certaminibus prohibendo cauere compulerit ultra quantitatem debitae pecuniae, his probatis competens

3 iudex rem suae aequitati restitui decernat. Si quis, quod aduersario non debebat, delegante eo per uim, apparitione praesidis interueniente, sine notione iudicis, coactus est dare, iudex inciuiliter extorta restitui ab eo, qui rei[1] damnum praestiterit, iubeat. quod si debitis satisfecit simplici iussione et non cognitione ‖ habita, quamuis non extra ordinem ex- f. 74
actionem fieri, sed ciuiliter oportuit, tamen quae solutioni debitarum ab eo quantitatium profecerunt, reuocare inciuile est.

III.

℟ DE DOLO MALO ℟ EAS

1 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Hoc edicto praetor aduersus uarios et dolosos, E
qui aliis offuerunt calliditate quadam, subuenit, ne uel illis malitia sua sit lucrosa uel istis
1 simplicitas damnosa. Uerba autem edicti talia sunt: 'Quae dolo malo facta esse [B. 10, 3, 1
'dicentur, si de his rebus alia actio non erit et iusta causa esse uidebitur, iudicium dabo.'
2 Dolum malum Seruius quidem ita definiit machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur et aliud agitur. Labeo autem posse et sine simulatione id agi, ut quis circumueniatur: posse et sine dolo malo aliud agi, aliud simulari, sicuti faciunt, qui per eiusmodi dissimulationem deseruiant et tuentur uel sua uel aliena: itaque ipse sic definiit dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem ad circumueniendum fal-
3 lendum decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio uera est. Non fuit autem contentus praetor dolum dicere, sed adiecit malum, quoniam ueteres dolum etiam bonum dicebant et pro sollertia hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem latronemue
4 quis machinetur. Ait praetor: 'si de his rebus alia actio non erit.' merito praetor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia non sit, quoniam famosa actio non temere debuit a praetore decerni, si sit ciuilis uel honoraria, qua possit experiri: usque adeo, ut et Pedius libro octauo scribit, etiam si interdictum sit quo quis experiri, uel exceptio qua se tueri *F[P(VLU)]*

[1] ei? [2] est momenti *Pauli libri*

1 acceptilationis] $F^3P^bLU^e$, acceptilatione F^1 P^e, acceptilationi U^b 4 succurit F 5 actiones P | elegerim] FU^b, elegero PVL, elegere U^e 6 destrusit P^e, destruxit L^e, *inc.* U^e 8 quinto F^3PLU 9 poterit FP^e 10 potestate'm' F 11 prouationes F^1 12 si *om.* P^e | cognacionem P^e, cognitione iudicis U | uictus iret P^bVL, uinctum scire P^e? 13 res] reis P^e, rei P^bU 14 ath'e'letam F 16 non] te non P^e 17 notacione P^e 18 praestitit P^e 19 exactionem *om.* P^e 20 qu'a'e F^2 | hab eo F | quantitatum PLU 21 reuocari P 26 simplicita's' F^2 27 de *om.* P^e 28 diffiniit et mach. P^e 29 simulatione ... et sine *om.* P^e | id] ad F^e 30 secuti P^e 31 huiusmodi PVL | dissim.] sim. PL | definiit] F^1P, definit F^3U, difiniuit L, diffinit V 32 falliciam F^1 (*em.* F^2), falsaciam P^e | machinationem] $\overline{m}$ nationem P^e 35 et pro soll. h. n. accipiebant *om.* P^e 36 erat P^e 38 si sit] nisi sit P^eL^e 39 octauo] *sic, non* octaneo F | scribat *Taur.*

possit, cessare hoc edictum. idem et Pomponius libro uicensimo octauo: et adicit, et si stipulatione tutus sit quis, eum actionem de dolo habere non posse, ut puta si de dolo
5 stipulatum sit. Idem Pomponius ait et si actionem in nos dari non oporteat, ueluti si stipulatio tam turpis dolo malo facta sit, ut nemo daturus sit ex ea actionem, non debere laborare, ut habeam de dolo malo actionem, cum nemo sit aduersus me daturus actionem. 5
6 Idem Pomponius refert Labeonem existimare, etiam si quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionem competere: et si alia actio tempore finita sit, hanc competere non debere, sibi imputaturo eo qui agere supersedit: nisi in hoc quoque dolus malus admissus
7 sit ut tempus exiret. Si quis cum actionem ciuilem haberet uel honorariam, in stipulatum deductam acceptilatione uel alio modo sustulerit, de dolo experiri non poterit, quoniam 10
8 habuit aliam actionem: nisi in amittenda actione dolum malum passus est. Non solum autem si aduersus eum sit alia actio, aduersus quem de dolo quaeritur,

2 PAULUS libro undecimo ad edictum. uel ab eo res seruari poterit, B.10, 3, 2 *E*

3 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. non habet hoc edictum locum, uerum B.10, 3, 3 *E*
etiam si aduersus alium 15

4 PAULUS libro undecimo ad edictum. sit actio uel si ab alio res mihi seruari B.10, 3, 4 *E*
potest.

5 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Ideoque si quis pupillus a Titio, tutore B.10, 3, 5 *E*
auctore conludente, circumscriptus sit, non debere eum de dolo actionem aduersus Titium habere, cum habeat tutelae actionem, per quam consequatur quod sua intersit. plane si 20
tutor soluendo non sit, dicendum erit de dolo actionem dari ei.

6 GAIUS libro quarto ad edictum ‖ prouinciale. Nam is nullam uidetur actionem B.10, 3, 6 *E* f. 74'
habere, cui propter inopiam aduersarii inanis actio est.

7 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Et eleganter Pomponius haec uerba B.10, 3, 7 *E*
'si alia actio non sit' sic excipit, quasi res alio modo ei ad quem ea res pertinet salua 25
esse non poterit. nec uidetur huic sententiae aduersari, quod Iulianus libro quarto scribit, si minor annis uiginti quinque consilio serui circumscriptus eum uendidit cum peculio emptorque eum manumisit, dandam in manumissum de dolo actionem (hoc enim sic accipimus carere dolo emptorem, ut ex empto teneri non possit) aut nullam esse uenditionem, si in hoc ipso ut uenderet circumscriptus est. et quod minor proponitur, non inducit in 30
integrum restitutionem: nam aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum
1 habere. Secundum quae et si poenali actione indemnitati eius consuli possit, dicendum erit
2 cessare de dolo actionem. Pomponius autem, etiam si popularis actio sit, cessare de dolo
3 ait actionem. Non solum autem si alia actio non sit, sed et si dubitetur an alia sit, putat Labeo de dolo dandam actionem et adfert talem speciem. qui seruum mihi debebat uel 35
ex uenditione uel ex stipulatu, uenenum ei dedit et sic eum tradidit: uel fundum, et dum tradit, imposuit ei seruitutem uel aedificia diruit, arbores excidit uel extirpauit: ait Labeo, siue cauit de dolo siue non, dandam in eum de dolo actionem, quoniam si cauit, dubium est, an competat ex stipulatu actio. sed est uerius, si quidem de dolo cautum est, cessare actionem de dolo, quoniam est ex stipulatu actio: si non est cautum, in ex empto quidem 40
actione cessat de dolo actio, quoniam est ex empto, in ex stipulatu de dolo actio neces-
4 saria est. Si seruum usuarium proprietarius occidit, legis Aquiliae actioni et ad exhiben-

F[P(VLU)]

---

1 *ab* idem *l. inc. P* | et adicit] et ita addicit *PU*^{b}, ita adicit *LU*^{a}, ita dicit *V* | si] sine *P*^{a}, *om. U*^{a} 2 qui's' eum *F*^{b} 3 stipulatum] *FP*^{a}*U*^{a}, stipulatus *P*^{b}*LU*^{b} | si stip.] stip. *P*^{a}*V* 4 mal'a'o *F* 5 ut iabeam *F*^{1} (*em.* *F*^{3}) 6 *ab* idem *l. inc. P* 8 eo] e *P*^{a} 10 ali'a'o *F* 11 admittendam actionem *PU*, admittendum actionem *L* 17 poterit *PVLU* 19 auctore *om. P*^{a} | conludente ... debere *om. F*^{1} | eum] enim *P*^{a} 20 consequetur *PU* 21 dicenderit *F* (*suppl. f*) | dare ei *P*, dari (*om.* ei) *L*^{a} 22 gaius] paulus *P*^{a} | is] si *P*^{a} | uidetur ... 23 inopiam *bis F*^{ac}*P*^{a} 23 qui propter *utroque loco F*^{2}, *secundo P* 24 elegenter *F*^{1} (*em.* *F*^{3}) 25 re *P*^{a} 27 annon xxuinqui concilio *P*^{a}? 28 emptor qui *P*^{a} | dandum *P* | accepimus *P* 29 non poss. ten. *P* | aut *om. F*^{1} 32 quae] *F*^{3}*P*^{b}, que *F*^{1}*P*^{a} 33 do'm'lo act. *F* 34 ait actionem] actione *P*^{a}, actionem *U*^{a}, actionem ait *P*^{b}*VLU*^{b} 38 siue cabit *F*, sinegauit *P*^{a}, *inc. L*^{a} | si cauit] sic aut *P*^{a} 39 co'm'petat *F*^{b} 40 actionem *om. P*^{a}

dum accedit, si possidens proprietarius occidit, ideoque cessat de dolo actio. Item si seruum legatum heres ante aditam hereditatem occiderit, quoniam priusquam factus sit legatarii, interemptus est, cessat legis Aquiliae actio: de dolo autem actio, quocumque tempore eum occiderit, cessat, quia ex testamento actio competit. Si quadrupes tua dolo alterius damnum mihi dederit, quaeritur, an de dolo habeam aduersus eum actionem. et placuit mihi, quod Labeo scribit, si dominus quadrupedis non sit soluendo, dari debere de dolo, quamuis si noxae deditio sit secuta, non puto dandam nec in id quod excedit. Idem Labeo quaerit, si compeditum seruum meum ut fugeret solueris, an de dolo actio danda sit? et ait Quintus apud eum notans: si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: si misericordia, in factum actionem dari debere. Seruus pactionis pro libertate reum domino dedit ea condicione, ut post libertatem transferatur in eum obligatio: manumissus non patitur in se obligationem transferri. Pomponius scribit locum habere de dolo actionem. sed si per patronum stabit, quo minus obligatio transferatur, dicendum ait patronum exceptione a reo summouendum. ego moueor: quemadmodum de dolo actio dabitur, cum sit alia actio? nisi forte quis dicat, quoniam exceptione patronus summoueri potest, si agat cum reo, debere dici, quasi nulla actio sit quae || exceptione repellitur, de dolo decernendam: atquin f. 75 patronus tunc summouetur, si nolit expromissorem ipsum manumissum accipere. expromissori plane aduersus manumissum dari debebit de dolo: aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur. Si dolo malo procurator passus sit uincere aduersarium meum, ut absolueretur, an de dolo mihi actio aduersus eum qui uicit competat, potest quaeri. et puto non competere, si paratus sit reus transferre iudicium sub exceptione hac 'si collusum est': alioquin de dolo actio erit danda, scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non esset soluendo. Idem Pomponius refert Caecidianum praetorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum, qui adfirmauerat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur, quod uerum est: nam nisi ex magna et euidenti calliditate non debet de dolo actio dari.

8 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Quod si cum scires eum facultatibus labi, tui lucri gratia adfirmasti mihi idoneum esse, merito aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium falso laudasti, de dolo iudicium dandum est. B. 10, 3, 8 *E*

9 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Si quis adfirmauit minimam esse hereditatem et ita eam ab herede emit, non est de dolo actio, cum ex uendito sufficiat. Si autem mihi persuaseris, ut repudiem hereditatem, quasi minus soluendo sit, uel ut optem seruum, quasi melior eo in familia non sit: dico de dolo dandam, si callide hoc feceris. Item si tabulae testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressae sint, mox mortuo filio prolatae, heredes filii aduersus eos qui suppresserunt et lege Cornelia et de dolo posse experiri. Labeo libro trigensimo septimo posteriorum scribit, si oleum tuum quasi suum defendat Titius, et tu hoc oleum deposueris apud Seium, ut is hoc uenderet et pretium seruaret, donec inter uos deiudicetur cuius oleum esset, neque Titius uelit iudicium accipere: quoniam neque mandati neque sequestraria Seium conuenire potes nondum impleta condicione depositionis, de dolo aduersus Titium agendum. sed Pomponius libro uicensimo septimo posse cum sequestre *praescriptis* uerbis actione agi, uel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo. quae distinctio uera esse uidetur. Et si seruum pigneratum noxae mihi dederis per iudicem et sis absolutus: de dolo teneris, si apparuerit esse eum pigneri *F[P(VLU)]* B. 10, 3, 9 *E*

---

1 accedit] *PVU,* subiacebit L^1, *inc.* L^2, accidit *F* 3 autem 'actio' F^2, actio autem *P* 7 danda P^a | in *om.* P^aU^a 8 soluerem P^a, solueres *V* 9 sit] est *PVLU* | fecistiteurti F^1, fecistit (*uoluit* fecisti) furti F^1 10 pro *om.* P^a 11 transferantur P^aU^a 13 per *om.* P^a | 'a'it F^2 15 agant P^a 17 ipsum 'm'anumissum F^2 20 actio mihi *PL* | aduers'u' 'arsum meum' seum *F* (u *suppl.* F^2) 21 exemptionem *P* | ha'n'c *F* 24 cui] qui F^2 | dabitur P^aV 25 et *om.* P^a 27 'me'rito F^2 28 iudici P^a 29 a'd'firmauit F^1 30 ita'e'eam *F* 31 ut] *FU, om. PVL* 33 sup'p'ressa'e' F^2 | mo'r'x *F,* mons P^a 34 heredem *P* | et lege] ut et lege P^a, ex lege *L* | de dolo] dodo P^a 35 *a* labeo *l. inc. PVL* 36 et tu *bis* F^{ac} 38 ne'que se'questraria F^2, neque sequestria P^a | seius P^a | potes't' *F,* potest P^aVLU^a 40 sequere parescriptis F^1, sequestre perscriptis F^2 41 si] si tu *PLU* | noxie *P* 42 et sis absolutus] P^1VLU *cum B:* καὶ ἐλεγθερωθῇς, et sisbsolutus F^2, et itabsolutus F^1, et si absolutus P^a | eum esse P^aL

4a datum. Haec de dolo actio noxalis erit: ideo Labeo quoque libro trigensimo praetoris peregrini[1] scribit de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. nam si ea res est, in quam dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio, et nunc in peculio dandam: sin uero ea sit, ex qua noxalis, hoc quoque noxale futurum. Merito causae cognitionem praetor inseruit: neque enim passim haec actio indulgenda est. nam ecce in primis, si modica summa sit,

PAULUS libro undecimo ad edictum. id est usque ad duos aureos, B. 10, 3, 10 E

11 1 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. non debet dari. Et quibusdam personis non dabitur, ut puta liberis uel libertis aduersus parentes patronosue, cum sit famosa. sed nec humili aduersus eum qui dignitate excellet debet dari: puta plebeio aduersus consularem receptae auctoritatis, uel luxurioso atque prodigo aut alias uili aduersus hominem uitae emendatioris. et ita Labeo. quid ergo est? in horum persona dicendum est in factum uerbis temperandam actionem ‖ dandam, ut bonae fidei mentio fiat, B. 10, 3, 11 E f. 75'

12 PAULUS libro undecimo ad edictum. ne ex dolo suo lucrentur. B. 10, 3, 12 E

13 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Heredibus tamen harum personarum, B. 10, 3, 13 E

1 item aduersus heredes de dolo actio erit danda. Item in causae cognitione uersari Labeo ait, ne in pupillum de dolo detur actio, nisi forte nomine hereditario conueniatur. ego arbitror et ex suo dolo conueniendum, si proximus pubertati est, maxime si locupletior ex hoc factus est.

14 PAULUS libro undecimo ad edictum. Quid enim, si impetrauerit a procuratore petitoris, ut ab eo absolueretur, uel si de tutore mentitus pecuniam accepit, uel alia similia admisit, quae non magnam machinationem exigunt? B. 10, 3, 14 E

15 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Sed et ex dolo tutoris, si factus est B. 10, 3, 15 E

1 locupletior, puto in eum dandam actionem, sicut exceptio datur. Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. et puto ex suo quidem dolo non posse dari: quid enim municipes dolo facere possunt? sed si quid ad eos peruenit ex dolo eorum, qui res eorum administrant, puto dandam. de dolo autem decurionum in ipsos decuriones dabitur de dolo

2 actio. Item si quid ex dolo procuratoris ad dominum peruenit, datur in dominum de dolo

3 actio in quantum ad eum peruenit: nam procurator ex dolo suo procul dubio tenetur. In hac actione designari oportet, cuius dolo factum sit, quamuis in metu non sit necesse.

16 PAULUS libro undecimo ad edictum. Item exigit praetor, ut comprehendatur, B. 10, 3, 16 E quid dolo malo factum sit: scire enim debet actor, in qua re circumscriptus sit, nec in tanto crimine uagari.

17 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Si plures dolo fecerint et unus restituerit, omnes liberantur: quod si unus quanti ea res est praestiterit, puto adhuc ceteros B. 10, 3, 17 E

1 liberari. Haec actio in heredem et ceteros successores datur dumtaxat de eo quod ad eos peruenit.

18 PAULUS libro undecimo ad edictum. Arbitrio iudicis in hac quoque actione B. 10, 3, 18 E restitutio comprehenditur: et nisi fiat restitutio, sequitur condemnatio quanti ea res est. ideo autem et hic et in metus causa actione certa quantitas non adicitur, ut possit per contumaciam suam tanti reus condemnari, quanti actor in litem iurauerit: sed officio iudicis

1 debet in utraque actione taxatione iusiurandum refrenari. Non tamen semper in hoc iudicio

[1] trigensimo posteriorum (p'terī = pr perī)?

2 de peculio interdum *bis* F^{ac} 4 da'nda'm F^2 5 inseruit P^a 8 et] F^2PVL^bU, *om.* F^1L^a | quibusdam] quibus P^a 10 debet] *PVLU*, debent *F* 11 recepta'e' F^2, praeceptae PV^bLU, *inc.* V^a | luxorioso *F* 12 ho'no'rum *F* 14 lucretur *PVU* 16 cognicionem P^a 17 ergo P^a 18 est] sit *P* 21 petitor P^a 23 sed et] F^2, sed F^1PVU, sei . L^a, sed si L^b 24 an 'i'n *F* | de dolo *om.* P^a 27 dabitur] deabitor F^1 28 quid e'm'x *F* 30 ha'n'c *F*, *om.* P^a | metum P^a 31 *inter l. 15 et 16* Rt actio de dolo Rt *ins. litteris rubris* P^a | libro 'eodem' und. F^b 32 sc'i're F^b | auctor P^a 34 libro 'eodem' und. *F* 36 et] et in PL^b, *inc.* L^a | successores] heredes P^a | quod] *PLU*, quo *F* 37 feruenit F^{ac} 38 libro 'eodem' und. F^b | 'in' hac F^b 39 res *om.* P^a 42 tam'en' F^2

arbitrio[1] iudicis dandum est: quid enim si manifestum sit restitui non posse (ueluti si seruus dolo malo traditus defunctus sit) ideoque protinus condemnari debeat in id quod intersit
2 actoris? Si dominus proprietatis insulam, cuius usus fructus legatus erat, incenderit, non
3 est de dolo actio, quoniam aliae ex hoc oriuntur actiones. De eo qui sciens commodasset pondera[2], ut uenditor emptori merces adpenderet, Trebatius de dolo dabat actionem. atquin si maiora pondera commodauit, id quod amplius mercis datum est repeti condictione potest, si minora, ut reliqua merx detur ex empto agi potest: nisi si ea condicione merx uenit, ut illis ponderibus traderetur, cum ille decipiendi causa adfirmasset se aequa pondera
4 habere. Dolo cuius effectum est, ut lis temporibus legitimis transactis pereat: Trebatius ait de dolo dandum iudicium, non ut arbitrio iudicis res restituatur, sed ut tantum actor consequatur, quanti eius interfuerit id non esse factum, ne aliter obseruantibus lex circum-
5 scribatur. Si seruum, quem tu mihi promiseras, alius occiderit, ‖ de dolo malo actionem[3] f. 76
in eum dandam plerique recte putant, quia tu a me liberatus sis: ideoque legis Aquiliae actio tibi denegabitur.

9 PAPINIANUS libro trigensimo septimo quaestionum. Si fideiussor promissum B. 10, 3, 19 *P
animal ante moram occiderit, de dolo actionem reddi aduersus eum oportere Neratius Priscus et Iulianus responderunt, quoniam debitore liberato per consequentias ipse quoque dimittitur.

10 PAULUS libro undecimo ad edictum. Seruus tuus cum tibi deberet nec sol- B. 10, 3, 20 E
uendo esset, hortatu tuo pecuniam mutuam a me accepit et tibi soluit: Labeo ait de dolo
malo actionem in te dandam, quia nec de peculio utilis sit, cum in peculio nihil sit, nec
1 in rem domini uersum uideatur, cum ob debitum dominus acceperit. Si persuaseris mihi nullam societatem tibi fuisse cum eo, cui heres sum, et ob id iudicio absolui te passus sim: dandam mihi de dolo actionem Iulianus scribit.

21 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Quod si deferente me iura- B. 10, 3, 21. Ep. 12, 67 E
ueris et absolutus sis, postea periurium fuerit adprobatum, Labeo ait de dolo actionem in eum dandam: Pomponius autem per iusiurandum transactum uideri, quam sententiam et Marcellus libro octauo digestorum probat: stari enim religioni debet.

22 PAULUS libro undecimo ad edictum. Nam sufficit periurii poena. B. 10, 3, 22 E

23 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Si legatarius, cui supra modum B. 10, 3, 23 E
legis Falcidiae legatum est, heredi adhuc ignoranti substantiam hereditatis ultro iurando
31 uel quadam alia fallacia persuaserit, tamquam satis abundeque ad solida legata soluenda sufficiat hereditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo actio.

24 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Si dolo acciderit eius, qui uerba fa- B. 10, 3, 24 E
ciebat pro eo, qui de libertate contendebat, quo minus praesente aduersario secundum
35 libertatem pronuntietur, puto statim de dolo dandam in eum actionem, quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet.

25 PAULUS libro undecimo ad edictum. Cum a te pecuniam peterem eoque no- B. 10, 3, 25 E
mine iudicium acceptum est, falso mihi persuasisti, tamquam eam pecuniam seruo meo
40 aut procuratori soluisses, eoque modo consecutus es, ut consentiente me absolueris: quaerentibus nobis, an in te doli iudicium dari debeat, placuit de dolo actionem non dari, quia

F[P(VLU)]

---

[1] arbitrium (P^bL^b)? [2] iniqua *ins.* [3] mihi *ins.*

---

1 restitu'ti'o' *F*, res restitui *P* 2 que] si P^a 3 actoris 'si' dom. F^b 4 est *om.* P^a | hoc cooriuntur P^a | actione's' F^2 5 atquin] *F*, adquin P^a, atque L^a, atqui P^bL^bU 6 maiura F^{ac} | merces P^a | repeti't' *F* 7 reliquam P^a | si *om. PLU* | condicione'm' merx *F* 8 ponderibus] praetoribus P^a, pondere U^a | s'e' aequa F^2 | ponder'a' F^3 10 de dolo ait *PL* | arbitrium P^a | consequatur actor *PL* 13 re'c'te F^b | libertus P^a 19 debere't' F^2 20 mut. pec. *P* 22 persuaserit P^aL^a 23 eo] co F^{ac} | absolu'i'te F^b 24 de dolo dand. mihi act. *P*, dand. m. act. de d. *L* 26 po's'tea F^3 27 'pom'ponius F^2 | et *om. PVU* 28 octauo] uiiii *P* | stari] FL^a, stare PVL^bU 30 quarto] xiii *P* 31 e'st' heredi F^b 32 fallicia F^2 | abundeque'a'd F^b | solue'r'nda *F* 36 qu'i'a F^2 38 paterem *F* (*em. f*) 40 es] est *F* | consentiente] conscientiae P^a 41 iud. doli *PU*, iud. (*om.* doli) *L*

alio modo mihi succurri potest: nam ex integro agere possum et si obiciatur exceptio rei iudicatae, replicatione iure uti potero.

26 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. In heredem eatenus daturum se eam actionem proconsul pollicetur, quatenus ad eum peruenerit, id est quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas uenerit B. 10, 3, 26 *E*

27 PAULUS libro undecimo ad edictum. dolone malo eius factum est, quo minus peruenerit. B. 10, 3, 27 *E*

28 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Itaque si accepto lata sit tibi pecunia, omnimodo cum herede tuo agetur. at si res tibi tradita sit, si quidem mortuo te ea res extitit, agetur cum herede tuo, si minus, non agetur. sed utique in heredem perpetuo dabitur, quia non debet lucrari ex alieno damno. cui conueniens est, ut et in ipso, qui dolo commiserit, in id quod locupletior esset perpetuo danda sit in factum actio. B. 10, 3, 28 *E*

29 PAULUS libro undecimo ad edictum. Sabinus putat calculi ratione potius quam maleficii heredem conueniri, denique famosum non fieri: ideoque in ‖ perpetuum teneri oportere. B. 10, 3, 29 *E* f. 76'

30 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Neque causae cognitio in heredis persona erit necessaria. B. 10, 3, 30 *E*

31 PROCULUS libro secundo epistularum. Cum quis persuaserit familiae meae, ut de possessione decedat, possessio quidem non amittitur, sed de dolo malo iudicium in eum competit, si quid damni mihi accesserit. B. 10, 3, 31 *Ef*

32 SCAEVOLA libro secundo digestorum. Filius legatum sibi seruum per praeceptionem rogatus manumittere post certum tempus, posteaquam rationes ipsi et coheredibus fratribus reddidisset, ante diem et ante redditas rationes ad libertatem uindicta manumittendo perduxerat: quaesitum est, an ex fideicommisso fratribus tenetur, ut rationes eorum pro portionibus redderet. respondi, cum liberum fecisset, ex causa quidem fideicommissi non teneri: uerum si ideo *pro*perasset manumittere, ne rationes fratribus redderet, posse de dolo actionem in eum exercere[1]. B. 10, 3, 32 *A*

33 ULPIANUS libro quarto opinionum. Rei, quam uenalem possessor habebat, litem proprietatis aduersarius mouere coepit et posteaquam oportunitatem emptoris, cui uenundari potuit, peremit, destitit: placuit possessori hoc nomine actionem in factum cum sua indemnitate competere. B. 10, 3, 33 *S*

34 IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum. Si cum mihi permisisses saxum ex fundo tuo eicere uel cretam uel harenam fodere, et sumptum in hanc rem fecerim, et non patiaris me tollere: nulla alia quam de dolo malo actio locum habebit. B. 10, 3, 34 *S*

35 IDEM libro trigensimo ad edictum. Si quis tabulas testamenti apud se depositas post mortem testatoris deleuit uel alio modo corruperit, heres scriptus habebit aduersus eum actionem de dolo. sed et his, quibus legata data sunt, danda erit de dolo actio. B. 10, 3, 35 *S*

36 MARCIANUS libro secundo regularum. Si duo dolo malo fecerint, inuicem de dolo non agent. B. 10, 3, 36 *S*

37 ULPIANUS libro quadragensimo quarto ad Sabinum. Quod uenditor ut commendet dicit, sic habendum, quasi neque dictum neque promissum est. si uero decipiendi emptoris causa dictum est, aeque sic habendum est, ut non nascatur aduersus dictum promissumue actio, sed de dolo actio. B. 10, 3, 37 *S*

F[*P*(*VLU*)]

[1] exerceri (*edd.*)?

4 procusul F^{bc} 9 pecunia 'o'mnimodo F^2 | agitur *PU*, ag̃ *V* 10 non agitur *PVU* 11 conueniens est] F^2PVLU, conueniestet F^1 | in *om.* P^a 12 dolum *P*, dolum non *L* | esse P^a 19 possessione decedat *bis* F^{bc} | admittitur FP^aL 23 uindictam man. F^aU^a 26 si id ideo $F^{bc}P^a$ | properasset] *f*PLU, perasset *F* | manumitteret P^a | ratione's' F^2 27 posset P^a 28 rei quam] FL^a, rem quandam PVL^bU^b, rem quam U^a | uenalem *om.* P^a 29 postquam *P* 30 actionem *om.* P^a 31 cumpetere F^{bc} 33 sum'm'ptum *F* 37 data sunt] danda sunt *PVU*, sunt danda *L* 38 fecerunt *PU* 41 dicet *PVU* | decipiend'i' F^2 42 aequae *F* | ut *om.* P^a

38 IDEM libro quinto opinionum. Quidam debitor epistulam quasi a Titio mitti creditori suo effecit, ut ipse liberetur: hac epistula creditor deceptus Aquiliana stipulatione et acceptilatione liberauit debitorem: postea epistula falsa uel inani reperta creditor maior quidem annis uiginti quinque de dolo habebit actionem, minor autem in integrum restituetur. B. 10, 3, 38 S

39 GAIUS libro uicensimo septimo ad edictum prouinciale. Si te Titio optuleris de ea re quam non possidebas in hoc ut alius usucapiat, et iudicatum solui satisdederis: quamuis absolutus sis, de dolo malo tamen teneberis: et ita Sabino placet. B. 10, 3, 39 *E

40 FURIUS ANTHIANUS libro primo ad edictum. Is, qui decepit aliquem, ut hereditatem non idoneam adiret, de dolo tenebitur, nisi fortasse ipse creditor erat et solus erat: tunc enim sufficit contra eum doli mali exceptio. B. 10, 3, 40 *A

IIII.

DE MINORIBUS UIGINTI QUINQUE ANNIS EPAS

1 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Hoc edictum praetor naturalem aequitatem secutus proposuit, quo tutelam minorum suscepit. nam cum inter omnes constet fragile esse et infirmum huiusmodi aetatium consilium et multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositum[1]: auxilium eis praetor hoc edicto pollicitus est et aduersus captiones opitulationem. Praetor edicit: 'Quod cum minore quam uiginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quaeque res erit, animaduertam'. Apparet minoribus annis uiginti quinque eum opem polliceri: nam post hoc tempus compleri uirilem uigorem constat. Et ideo hodie in hanc usque aetatem adulescentes curatorum auxilio reguntur, nec ante rei suae administratio eis committi debebit, quamuis bene rem suam gerentibus. E f. 77

2 IDEM libro nono decimo ad legem Iuliam et Papiam. Nec per liberos suos rem suam maturius a curatoribus recipiat[2]. quod enim legibus cauetur, ut singuli anni per singulos liberos remittantur, ad honores pertinere diuus Seuerus ait, non ad rem suam recipiendam. B. 10, 4, 2 E*

3 IDEM libro undecimo ad edictum. Denique diuus Seuerus et imperator noster huiusmodi consulum uel praesidum decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt, ipsi autem perraro minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt: et eodem iure utimur. Si quis cum minore contraxerit et contractus inciderit in tempus quo maior efficitur: utrum initium spectamus an finem? et placet, ut est et constitutum, si quis maior factus conprobauerit, quod minor gesserat, restitutionem cessare. unde illud non ineleganter Celsus epistularum libro undecimo et digestorum secundo tractat, ex facto a Flauio Respecto praetore consultus. minor annis uiginti quinque, annos forte uiginti quattuor agens, iudicium tutelae heredi tutoris dictauerat: mox factum ut (non finito iudicio iam eo maiore effecto uiginti quinque annis) tutoris heres absolutus proponeretur: in integrum restitutio desiderabatur. Celsus igitur Respecto suasit non facile hunc quondam minorem in integrum restitui, sed si ei probaretur calliditate aduersarii id actum, ut maiore eo facto liberaretur: neque enim extremo, inquit, iudicii die uidetur solum deceptus hic minor, sed *F[P(VLU)]* B. 10, 4, 3 E 1

[1] multorum ins. exp. *del.* [2] recipiant (P^bL)?

2 efficit *PL* | ha'e'c *F* | acceptus P^a 3 a'c'ceptilatione F^2 | falsa *om.* P^a | neperta F^a 4 restituereturr *PV*, restituitur *L* 5 prouinciale *om.* *P* | 'ti'tio F^2 6 possidebas] $F^2PV^bL^bU$, possidebat $F^1V^aL^a$ | hoc] haec *PL* | satisdederit $F^aP^aL^a$, satisdedit *V* 8 *l. 40 continuatur praecedenti F*| nurrius *P* | anthiinus F^2, anphianus *P*, amphianus *U*, anthinianus *L* 9 cred'i'tor *F* 12 uibinti F^1 13 ulpianus *suamsit fere F* | edicto P^a 14 fragile] facile P^a 16 eis ... aduersus *om.* F^1 | hoc] haec P^a | captionis P^a, captionem *U* 18 digetur F^{ac}, uidetur *L* 19 complexi P^a 20 rei] ret F^a 21 'e'is F^2, *om.* *L* 22 nec] haec P^a 23 singuli anni] F^2PVLU, singulaniii F^1 24 libereos F^1 | remittantur] *PVLU*, demittantur F^1, permittantur F^2, ἕκαστον παῖδα ἀντὶ ἐνιαυτοῦ λογίζεσθαι *B* 26 idem ... 36 desiderabatur *om.* F^1 | imperitor F^{ac} 27 praedum P^a 28 eodem] eorum *PU* 30 est et] et est P^a, est LP^bU 31 minor] maior P^a 32 flauio] *FL*, fului P^a, fuluio P^bV, suluio *U* 36 quondam] quoda P^a 37 caliditatem P^a 38 inquit *om.* P^a | d'i'e F^b

totum hoc structum, ut maiore eo facto liberaretur. idem tamen confitetur, si leuior sit
2 suspicio aduersarii quasi dolose uersati, non debere hunc in integrum restitui. Scio etiam illud aliquando incidisse. minor uiginti quinque annis miscuerat se paternae hereditati maiorque factus exegerat aliquid a debitoribus paternis, mox desiderabat restitui in integrum, quo magis abstineret paterna hereditate: contradicebatur ei, quasi maior factus comprobasset, quod minori sibi placuit: putauimus tamen restituendum in integrum initio
3 inspecto. idem puto, et si alienam adiit hereditatem. Minorem autem uiginti [Ποπ. p. 26. 1, 8 quinque annis natu uidendum, an etiam die natalis sui adhuc dicimus ante horam qua natus est, ut si captus sit restituatur? et cum nondum compleuerit, ita erit dicendum, ut a momento in momentum tempus spectetur. proinde et si bissexto natus est, siue priore [Ποπ. p. 30. 3, 4 siue posteriore die Celsus scripsit nihil referre: nam id biduum pro uno die [Cels. D. 50, 16, 98
4 habetur et posterior dies kalendarum[1] intercalatur. Sed utrum solis patribus fami- [(Ποπ.) liarum an etiam filiis familiarum succurri debeat, uidendum. monet dubitationem, quod, si quis dixerit etiam filiis familiarum in re peculiari subueniendum, efficiet, ut per eos etiam maioribus subueniatur, id est patribus eorum: quod nequaquam fuit praetori propositum: praetor enim minoribus auxilium promisit, non maioribus. ego autem uerissimam arbitror sententiam existimantium, filium familias minorem annis in integrum restitui posse ex his solis causis quae ipsius intersint, puta si sit obligatus. proinde si iussu patris obligatus sit, pater utique poterit in solidum conueniri: filius autem cum et ipse possit uel in potestate manens conueniri, uel etiam emancipatus uel exheredatus in id quod facere potest, et quidem in potestate manens etiam inuito patre ex condemnatione conueniri: ‖ auxilium im- f. 77r petrare debebit, si ipse conueniatur. sed an hoc auxilium patri quoque prosit, ut solet interdum fideiussori eius prodesse, uideamus: et non puto profuturum. si igitur filius conueniatur, postulet auxilium: si patrem conueniat creditor, auxilium cessat: excepta mutui datione: in hanc enim si iussu patris mutuam pecuniam accepit, non adiuuatur. proinde et si sine iussu patris contraxit et captus est, si quidem pater de peculio conueniatur, filius non erit restituendus: si filius conueniatur, poterit restitui. nec eo mouemur, quasi intersit filii peculium habere: magis enim patris quam filii interest, licet aliquo casu ad filium peculium spectet: ut puta si patris eius bona a fisco propter debitum occupata sunt: nam
5 peculium ei ex constitutione Claudii separatur. Ergo etiam filiam familias in dote captam, dum patri consentit stipulanti dotem non statim quam dedit, uel adhibenti aliquem qui dotem stipularetur, puto restituendam, quoniam dos ipsius filiae proprium patrimonium est.
6 Si quis minor uiginti quinque annis adrogandum se dedit et in ipsa adrogatione se circumuentum dicat (finge enim a praedone eum hominem locupletem adrogatum): dico de-
7 bere eum audiri in integrum se restituentem. Si quid minori fuerit filio familias legatum post mortem patris uel fideicommissum relictum et captus est, forte dum consentit patri paciscenti, ne legatum peteretur: potest dici in integrum restituendum, quoniam ipsius interest propter spem legati, quod ei post mortem patris competit. sed et si ei legatum sit aliquid quod personae eius cohaeret, puta ius militiae, dicendum est posse eum restitui in

F[*P*(*VLU*)]

---

[1] **kalendarum** *aut del. aut scr.* posterior dies bissexti kalendarum

---

1 structum] est structum *L*, sructum P^a | sit *om.* P^a 2 restitu'tu'i *F* 3 miscuerit *P* 6 minoris P^aL^a? | putabimus F^1 8 etia'm' F^2 | die] U^b, diem *FPVL*, *om.* U^a | adhuc] adque P^a, ad *L*, *inc.* V^a 9 compleuerit F^1 | mo'nu'mento *F* 10 momentum] momento P^aV | bis's'exto F^b 11 siue post. *om.* P^a | die'e' *F* 12 posterior dies] FP^b, posteriore dies P^a, posteriore die *VU* 13 filius familiarum *F*, filiis familias *PVU*, *inc.* L^a 14 filius familiarum F^{ac}, filiis familias *U* 16 min.] in min. P^a, ∘ min. *L* 18 intersunt P^aVL | proinde ... obligatus *bis* F^{ac} 20 exheredatus] *PVLU*, heredatus *F* | et quidem] quidem et *L*, quidem P^a 22 sed an] sed *L*, an *V*, an ∘ P^a 24 postulat PU^b | creditor] reditur F^1, credit∘∘ P^a 25 hanc] hac *PU* | si] *FU*, si filius *PV*, filius (*om.* si) *L* | p'r'atris *F* | mutuam] nuto an P^a 26 contrasit P^a | pecalio F^1 27 mouetur F^1 | intersit filium P^a 30 ei ex] F^2 *cum B:* χωρίζεται τῷ γιῷ τὸ πεκούλιον αὐτοῦ, et ex F^1, eius ex *PVLU* 33 se't' circumu. *F* 34 funge *F*, fige P^a | enim 'a' F^2 35 in 'in'tegrum F^2 36 capt'a'us *F* 38 sed et] set *PVU*

integrum: interfuit enim eius non capi, cum hanc patri non adquireret, sed ipse haberet.
8 Et si heres sit institutus, si a patre in diebus centum sit emancipatus: mox patrem debuerit certiorare nec fecerit cum posset: qui eum emancipasset, si cognouisset: dicendum erit
9 posse eum restitui in integrum parato patre eum emancipare. Pomponius adicit ex his causis, ex quibus in re peculiari filii familias restituuntur, posse et patrem quasi heredem
10 nomine filii post obitum eius impetrare cognitionem. Si autem filius familias sit, qui castrense peculium habeat, procul dubio ex his, quae ad castrense peculium spectant, in in-
11 tegrum restituendus erit quasi in proprio patrimonio captus. Seruus autem minor annis uiginti quinque nullo modo restitui poterit, quoniam domini persona spectatur, qui sibi debebit imputare, cur minori rem commisit. quare et si per impuberem contraxerit, idem erit dicendum, ut et Marcellus libro secundo digestorum scribit. et si forte libera peculii administratio minori seruo sit *con*cessa, maior dominus ex hac causa non restituetur.

4 Africanus libro septimo quaestionum. Etenim quodcumque seruus ita gerit, [B. 10, 4, 4] *S uoluntate domini gerere intellegendus est. et magis hoc apparebit, si aut de institoria actione quaeratur, aut si proponatur maiorem annis uiginti quinque negotium aliquod gerendum minori mandasse et illum in ea re deceptum esse.

5 Ulpianus libro undecimo ad edictum. Si tamen is seruus fuit, cui fideicom- [B. 10, 4, 5] *E missaria libertas debebatur praesens, et fuit captus, cum re mora ei fit, || poterit dici prae- f. 78
torem ei succurrere oportere. 19

6 Idem libro decimo ad edictum. Minoribus uiginti quinque annis subuenitur [B. 10, 4, 6] *E per in integrum restitutionem non solum, cum de bonis eorum aliquid minuitur, sed etiam cum intersit ipsorum litibus et sumptibus non uexari.

7 Idem libro undecimo ad edictum. Ait praetor: 'gestum esse dicetur'. gestum [B. 10, 4, 7] *E
1 sic accipimus qualiterqualiter, siue contractus[1] sit, siue quid aliud contigit. Proinde si emit aliquid, si uendidit, si societatem coit, si mutuam pecuniam accepit, et captus est, ei suc-
2 curretur. Sed et si ei pecunia a debitore paterno soluta sit uel proprio et hanc perdidit, dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. et ideo si minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores, ut ei soluatur pecunia: ceterum non ei compelletur soluere. sed hodie solet pecunia in aedem deponi, ut Pomponius libro uicensimo octauo scribit, ne uel debitor ultra usuris oneretur uel creditor minor perdat pecuniam, aut curatoribus solui, si sunt. permittitur etiam ex constitutione principum debitori compellere adulescentem ad petendos sibi curatores. quid tamen: si praetor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus et soluerit, an possit esse securus? dubitari potest: puto autem, si allegans minorem esse compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandum: nisi forte quasi aduersus iniuriam appellandum quis ei putet. sed credo praetorem hunc minorem in integrum re-
3 stitui uolentem auditurum non esse. Non solum autem in his ei succurritur, sed etiam in interuentionibus, ut puta si fideiussorio nomine se uel rem suam obligauit. Pomponius autem uidetur adquiescere distinguentibus: arbiter ad fideiussores probandos constitutus eum probauit an uero ipse aduersarius? mihi autem semper succurrendum uidetur, si minor
4 sit et se circumuentum doceat. Sed et in iudiciis subuenitur, siue dum agit siue dum

F[*P*(*VLU*)]

[1] contractum (*Hal.*)?

1 adquiret P^a | sed *om.* P^a 5 peculari *P* | 'q'uasi F^2 6 cogn. imp. *P* 7 habeat ... castr. peculium *om.* F^1 | spectent P^aL^a? 8 autem 'm'inor F^3 9 debebit] debet *L*, *om.* P^a 10 minori rem] minorem P^aVU^b, minorem res — *L*, minores U^a | quare] qua P^a 11 ut et] ut *PL* 12 minore F^b | conconcessa *F* 13 ser'u'us F^3 14 institutoria *PL* 16 mand. min. *P* | esse] est succurrere oportere P^a, *inc.* L^a 18 debeatur P^a | 'si'cum *F* | re] rem P^a, in re F^3, in rem P^bV^bLU 20 annis] ..... tomis P^a 23 idem] gaius F^b | libro 'quar' undecimo *F* 24 accepimus *P* | qualiter qualiter] F^2, qualiter $F^1PL^aU^a$, qualitercunque VL^bU^b | contingit *PVL*, contingat *U* 26 si *om.* P^a | e'i' F^2 27 est] ait *PVU* 31 sint F^1 | compellere] competet P^a 32 quod P^aL^a | minoris in curat. P^a, minoris si neque curat. L^a 35 putet] potest F^1 36 auditorum P^a | etiam in] etiam *PU* 37 interuen'i'tionibus *F*, interuenientibus P^a?*VU* | fideiussori P^a | nomino *F*, mino L^a 38 atquiescere F^1 | ad] a P^a | constitus P^a 39 eum *om.* P^aV 40 ciruentum *F* | iudici'i's F^3 | siue dum agit *om.* P^a

conuenitur captus sit. Sed et si hereditatem minor adiit minus lucrosam, succurritur ei ut se possit abstinere: nam et hic captus est. idem et in bonorum possessione uel alia successione. non solum autem filius, qui se miscuit paternae hereditati, sed et si aliquis sit ex necessariis minor annis, simili modo restitutionem impetrabit, ueluti si seruus sit cum libertate institutus: dicendum enim erit, si se miscuit, posse ei subueniri aetatis beneficio, ut habeat bonorum suorum separationem. plane qui post aditam hereditatem restituitur, debet praestare, si quid ex hereditate in rem eius peruenit nec periit per aetatis inbecillitatem.

6 7 Hodie certo iure utimur, ut et in lucro minoribus succurratur. Pomponius quoque libro uicensimo octauo scribit et si sine dolo cuiusquam legatum repudiauerit, uel in optionis legato captus sit dum elegit deteriorem[1], uel si duas res promiserit illam aut illam et

8 pretiosiorem dederit, debere subueniri: et subueniendum est. Quaesitum est ex eo, quod in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur, si res eius uenierit et existat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum restituendus sit? et cottidie praetores eos restituunt, ut rursum admittatur licitatio. idem faciunt et in his rebus, quae seruari eis debent. quod circumspecte erit faciendum: ceterum nemo accedet ad emptionem rerum pupillarium, nec si bona fide distrahantur. et destricte probandum ‖ est in rebus, quae fortuitis casibus f. 78′
subiectae sunt, non esse minori aduersus emptorem succurrendum, nisi aut sordes aut eui-

9 dens gratia tutorum siue curatorum doceatur. Restitutus autem cum se hereditati misceat uel eam adeat quam repudiauit, rursus restitui poterit, ut se abstineat: et hoc et rescriptum

10 et responsum est. Sed quod Papinianus libro secundo responsorum ait minori substitutum seruum necessarium repudiante quidem hereditatem minore necessarium fore, et si fuerit restitutus minor, liberum nihilo minus remanere: si autem prius minor adiit hereditatem, mox abstentus est, substitutum pupillo seruum cum libertate non posse heredem existere neque liberum esse: non per omnia uerum est. nam si non est soluendo hereditas, abstinente se herede et diuus Pius rescripsit et imperator noster, et quidem in extraneo pupillo locum fore necessario substituto. et quod ait liberum manere, tale est, quasi non et heres maneat, cum pupillus impetrat restitutionem posteaquam abstentus est: cum enim pupillus

11 heres non fiat, sed utiles actiones habeat, sine dubio heres manebit, qui semel extitit. Item

12 si non prouocauit intra diem, subuenitur ut prouocet: finge enim hoc desiderare. Item et in eremodiciis ei subuenitur. constat autem omnis aetatis hominibus restaura- BS. 8, 2, 33
tionem eremodicii praestari, si se doceant ex iusta causa afuisse.

8 Hermogenianus libro primo iuris epitomarum. Minor etiam si quasi contu- B. 10, 4, 8 *P
max condemnatus sit, in integrum restitutionis auxilium implorabit.

9 Ulpianus libro undecimo ad edictum. Si ex causa iudicati pignora minoris B. 10, 4, 9 E
capta sint et distracta, mox restitutus sit aduersus sententiam praesidis uel procuratoris Caesaris, uidendum, an ea reuocari debeant, quae distracta sunt: nam illud certum est pecuniam ex causa iudicati solutam ei restituendam. sed interest ipsius corpora potius

1 habere: et puto interdum permittendum, id est si grande damnum sit minoris. In dotis quoque modo mulieri subuenitur, si ultra uires patrimonii uel totum patrimonium circum-

2 scripta in dotem dedit. Nunc uidendum minoribus utrum in contractibus captis dumtaxat *F*[*P*(*VLU*)]

[1] deteriorem rem (*Brencm.*)?

1 conueniatur *PVLU* 2 se *om. P*[a]*VL*[a] | 'et' hic *F*[2] | captus] *PVLU*, acceptus *F* | uel al. succ. *om. P*[a] 3 ex *om. P*[a] 4 annis's'imili *F*[3], annis similet *P*[a] | libertate'm' *F* 5 subueni'r'i' *F*[3] 6 reparacionem *P*[a] 8 succurrator *F*[1] | *a* pomponius *l. inc. PV* | quoque *om. PU* 9 repudiauerit] *super* rep *scripsit* de *F*[1], *deleuit rursus F*[2] 10 dum] cum *PVU* 11 et subueniendum est] et subuenie... *P*[a] 12 existut *F*[1] | quin *P*[a] 13 in 'in'tegrum *F*[4] | resstituendus *F* 14 seruare *P*[a]*L* | deberet *P*[a]*V*, deberent *U* 15 accedit *P*[a], accedat *L* | 's'nec si *F* 16 quae *om. P*[a] 17 succurrendam *F*[1] (*em. F*[2]) | aut sordes *om. P*[a] 18 hereditate *P*[a] 19 adeut *F*[1] (*em. F*[2]) | u't' se *F*[4], u. se *U*[a] | et 'si' hoc *F* (*em., ut uidetur, f*) 26 necessarium *P*[a] | non 'et' heres *F*[2] 27 impetrar *F*[1] (*em. F*[2]) 28 habet *P* 29 ut] ei ut *PVLU* | idem et *F*[1] 30 ei] eis *P* | etas *P*[a]*V* | rest'a'urationem *F*[4] 31 eremodici'i' *F*[4] | praestari si] praestare *P*[a], praestari *U* | adfuisse *P*[a], habuisse *U*[a] 32 iuris] ius *P*, *om. VLU* 35 mox] et *P*[a] 36 an] est *P*[a] 37 restituendum *F*[1] (*em. F*[2]) 39 mulieri'o' *F* | circumscriptam *P*[a]

ıeniatur, an etiam delinquentibus: ut puta dolo aliquid minor fecit in re deposita uel modata uel alias in contractu, an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit? et placet elictis minoribus non subueniri. nec hic itaque subuenietur. nam et si furtum fecit damnum iniuria dedit, non ei subuenietur. sed si, cum ex damno dato confiteri possit lupli teneatur, maluit negare: in hoc solum restituendus sit[1], ut pro confesso habeatur. et si potuit pro fure damnum decidere magis quam actionem dupli uel quadrupli pati, ıbuenietur. Si mulier, cum culpa diuertisset, uelit sibi subueniri, uel si maritus, puto tutionem non habendam: est enim delictum non modicum. nam et si adulterium minor misit, ei non subuenitur. Papinianus ait, si maior annis uiginti minor uiginti quin- (B) se in seruitutem uenire patiatur, id est si pretium participatus est, non solere restitui: hoc merito, quoniam res nec capit restitutionem cum statum mutat. Si in com- B. l. c. um incidisse uectigalis dicatur, erit in integrum restitutio. quod sic erit accipiendum, ɔn dolus ipsorum interueniat: ceterum cessabit restitutio. Aduersus libertatem ‖ quoque f. 79 ıri a praetore subueniri impossibile est, 14

'AULUS libro undecimo ad edictum. nisi ex magna causa hoc a principe B. 10, 4, 10 *E* t consecutus.

ILPIANUS libro undecimo ad edictum. Uerum uel de dolo uel utilis actio B. 10, 4, 11 *E* in id quod minoris interfuit non manumitti: proinde quidquid hic haberet, si non manuısset, id ei nunc praestabitur. sed et nomine earum rerum, quas dominicas seruus manuus supprimebat, competunt aduersus eum actiones ad exhibendum et furti et condictio, ıicet quoniam et manumissus eas contrectabat. ceterum ex delicto in seruitutem[2] facto ino aduersus eum post libertatem actio non competit: et hoc rescripto diui Seueri conur. Quid si minor uiginti quinque annis, maior uiginti hac lege uendiderit, ut manuıtur? ideo proposui maiorem uiginti, quoniam et Scaeuola scribit libro quarto decimo stionum et magis est, ut sententia constitutionis diui Marci ad Aufidium Uictorinum , id est minorem[3] uiginti annis non complectatur. quare uidendum, an maiori uiginti ı subueniatur: et si quidem ante desideret, quam libertas competat, audietur: sin uero ıa, non possit. item quaeri potest, si is qui emit hac lege minor sit, an restitui possit. quidem nondum libertas competit, erit dicendum posse ei subueniri: sin uero postea ı dies uenit, uoluntas maioris[4] uenditoris libertatem imponit. Ex facto quaesitum est: ıscentes quidam acceperant curatorem Saluianum quendam nomine: hic cum curam nistrasset, beneficio principis urbicam procurationem erat adeptus et apud praetorem cura adulescentium excusauerat absentibus eis: adulescentes adierant praetorem deantes in integrum aduersus eum restitui, quod esset contra constitutiones excusatus. enim susceptam tutelam non alii soleant deponere, quam qui trans mare rei publicae ı absunt uel hi qui circa principem sunt occupati, ut in consiliarii Menandri Arrii per est indultum, meruisset autem Saluianus excusationem, adulescentes quasi capti in ;rum restitui a praetore desideraverant. Aetrius Seuerus quia dubitabat, ad imperatoSeuerum rettulit: ad quam consultationem successori eius Uenidio Quieto rescripsit *VLU)*]

(*edd.*)? [2] seruitute (*edd.*)? [3] maiorem (*Degenkolb*)? *nisi praestat delere uerba* id ninorem uiginti annis [4] uiginti annis *ins.*

ılo *om.* P^a 2 eis P^a | placatur P^a m ... 4 subuenietur *om.* F^1 6 fore F^1 | ·e'i F^2 7 puto *om.* P^a 8 adulterum *inc.* L^a 9 si maior ann. uig. minor uig. i minor annis xxu P^aVL 10 solore F^1, P^a, solet P^bL^b 11 capi P^aV | restine P^a 16 fuerunt P^a 18 manumi's'- t F 19 et nomine] $F^2P^bVLU^b$, et si ne F^1, et in nomine P^aU^a | reum P | ımissum P^a 20 supprimeba'n't F 21 conabat $PVLU$ 22 actio non] F^2PVLU, nem F^1, ἀγωγὴν οὐκ ἔχει B 23 uen- P 24 maior'em' (em *add. fere eua-* *nuit*) F^2 | et scaeu.] etsi scaeu. P^a, et sic scaeu. L 26 an] FU, est an PVL 27 desiderit P^a 29 competit erit dic.] compecierit dic. PV^a, compecierit dic. est V^bLU 31 adulescens P^a | hinc P^a, huic V, *inc.* L^a 32 administra'n'sset F | adeptus] $F^{ac}P$, ademptus $F^{ac}VU$ 34 esse't' F^2 35 causa reip. causa P^a, causa reip. P^bV 36 arrii *om.* PL^bU^b | personam P^aU^a 37 indulsum F^1 38 seueris F^1 39 rettulit] rettuliin F^1 | successor F | benidio F, uendidio PV, uindi... L^a, uenditio U

nullas partes esse praetoris: neque enim contractum proponi cum minore annis uiginti quinque: sed principes interuenire et reducere hunc ad administrationem, qui perperam
8 esset a praetore excusatus. Sciendum est autem non passim minoribus subueniri, sed causa
4 cognita, si capti esse proponantur. Item non restituetur, qui sobrie rem suam administrans occasione damni non inconsulte accidentis, sed fato uelit restitui: nec enim euentus damni
restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. et ita et Pomponius libro uicensimo octauo scripsit. unde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruum necessarium comparauerit, mox decesserit[1], non debere eum restitui: neque enim captus est emendo sibi rem
5 pernecessariam, licet mortalem. Si locupleti heres extitit et subito hereditas lapsa sit (puta praedia fuerunt quae chasmate perierunt, insulae exustae sunt, serui fugerunt aut decesserunt): ‖ Iulianus quidem libro quadragensimo sexto sic loquitur, quasi possit minor in f. 79r
integrum restitui. Marcellus autem apud Iulianum notat cessare in integrum restitutionem: neque enim aetatis lubrico captus est adeundo locupletem hereditatem, et quod fato contingit, cuiuis patri familias quamuis diligentissimo possit contingere. sed haec res adferre potest restitutionem minori, si adiit hereditatem, in qua res erant multae mortales uel praedia urbana, aes autem alienum graue, quod non prospexit posse euenire, ut demoriantur mancipia, praedia ruant, uel quod non cito distraxerit haec, quae multis casibus
6 obnoxia sunt. Item quaeritur, si minor aduersus minorem restitui desiderat, an sit audiendus. et Pomponius simpliciter scribit non restituendum. puto autem inspiciendum a praetore, quis captus sit: proinde si ambo capti sunt, uerbi gratia minor minori pecuniam dedit et ille perdidit, melior est causa secundum Pomponium eius, qui accepit et uel dilapidauit
7 uel perdidit. Plane si minor annis cum filio familias maiore contraxerit, et Iulianus libro quarto digestorum et Marcellus libro secundo digestorum scribit[2] posse in integrum restitui, ut magis aetatis ratio quam senatus consulti habeatur. 24

12 Gaius libro quarto ad edictum prouinciale. Si apud minorem mulier pro [B. 10, 4, 12] E
alio intercesserit, non est ei actio in mulierem danda, sed perinde atque ceteri per exceptionem summoueri debet: scilicet quia communi iure in priorem debitorem ei actio restituitur. haec si soluendo sit prior debitor: alioquin mulier non utetur senatus consulti auxilio. 29

13 Ulpianus libro undecimo ad edictum. In causae cognitione uersabitur, utrum [B. 10, 4, 13] E
soli ei succurrendum sit, an etiam his qui pro eo obligati sunt, ut puta fideiussoribus. itaque si cum scirem minorem et ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo, non est aequum fideiussori in necem meam subueniri, sed potius ipsi deneganda erit mandati actio. in summa perpendendum erit praetori, cui potius subueniat, utrum creditori an fideiussori: nam minor captus neutri tenebitur. facilius in mandatore dicendum erit non debere ei subuenire: hic enim uelut adfirmator fuit et suasor, ut cum minore contraheretur. unde tractari potest, minor in integrum restitutionem utrum aduersus creditorem an et aduersus fideiussorem implorare debeat. et puto tutius aduersus utrumque: causa enim cognita et praesentibus aduersariis uel si per contumaciam desint in integrum restitutiones perpendendae
1 sunt. Interdum autem restitutio et in rem datur minori, id est aduersus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractum. ut puta rem a minore emisti et alii uendidisti:

F[*P*(*VLU*)]

---

[1] is *ins.* [2] scribunt?

---

1 cu'm'minore F^2 2 ad *om.* $F^aP^aVLU^a$ 4 propona'n'tur F^2, proponatur P^a, probantur P^bVU | restitue're'tur F^2 | administrans] administ P^a 5 facto P^aVL^a 6 facilita'ti's F^2 7 sibi] si P^a 8 deberi P^aU^a | es't' F^b 9 extit'it' F^2 | puto P^a 10 fuerint F^{ac}, fuerant V | exusta'e' F^2 13 lubrico (librico P^a) aetatis P | hereditatem *om.* P^aV | facto $F^{ac}P^aL^aU^a$ 14 cuius P^aVU^a | posset PU^b, posse VLU^a 15 minori si] F^2PL^bU, minoris F^1, minori quia L^a: εἰ δὲ κληρονομίαν ... κληρονομήσει ... ἀποκαθίσταται B 16 prosospexit P^a 21 dilapidabit F 25 quarto] iii PL 26 est *om.* P^aU^a | mulieres P^aU^a? 28 debitur F^{ac} 35 subueniri PL^bU^b 36 uelut] uelit F^{ac}, ueut U^a | adfirmatur F^{ac} | fui't' F^b, *om.* U 38 tocius P^aV, pocius LU 40 rest. in rem datur minori (*om.* et) VL, min. rest. in rem datur P, et rest. in rem d. min. U 41 emisisti P^aL^a

potest desiderare interdum aduersus possessorem restitui, ne rem suam perdat uel re sua careat, et hoc uel cognitione praetoria uel rescissa alienatione dato in rem iudicio. Pomponius quoque libro uicensimo octauo scribit Labeonem existimasse, si minor uiginti quinque annis fundum uendidit et tradidit, si emptor rursus eum alienauit, si quidem emptor sequens scit rem ita gestam, restitutionem aduersus eum faciendam: si ignorauit et prior emptor soluendo esset, non esse faciendam: sin uero non esset soluendo, aequius ‖ esse minori succurri etiam aduersus ignorantem, quamuis bona fide emptor est. q. 7 f. 80

14 PAULUS libro undecimo ad edictum. Plane quamdiu is qui a minore *rem* accepit aut heres eius idoneus sit, nihil noui constituendum est in eum, qui rem bona fide emerit, idque et Pomponius scribit. B. 10, 4, 14 *E*

15 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Sed ubi restitutio datur, posterior emptor reuerti ad auctorem suum poterit: per plures quoque personas si emptio ambulauerit, idem iuris erit. B. 10, 4, 15 *E*

16 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. In causae cognitione etiam hoc uersabitur, num forte alia actio possit competere citra in integrum restitutionem. nam si communi auxilio et mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium: ut
1 puta cum pupillo contractum est sine tutoris auctoritate nec locupletior factus est. Item relatum est apud Labeonem, si minor circumscriptus societatem coierit uel etiam donationis causa, nullam esse societatem nec inter maiores quidem et ideo cessare partes praetoris:
2 idem et Ofilius respondit: satis enim ipso iure munitus est. Pomponius quoque refert libro uicensimo octauo, cum quidam heres rogatus esset fratris filiae complures res dare ea condicione, ut, si sine liberis decessisset, restitueret eas heredi et haec defuncto herede heredi eius cauisset se restituturam, Aristonem putasse in integrum restituendam. sed et illud Pomponius adicit, quod potuit incerti condici haec cautio etiam a maiore: non enim ipso
3 iure, sed per condictionem munitus est. Et generaliter probandum est, ubi contractus non
4 ualet, pro certo praetorem se non debere interponere. Idem Pomponius ait in pretio em-
5 ptionis et uenditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire. Nunc uidendum, qui in integrum restituere possunt. et tam praefectus urbi quam alii magistratus pro iurisdictione sua restituere in integrum possunt, tam in aliis causis quam contra sententiam suam. B. 10, 4, 16 *E*

17 HERMOGENIANUS libro primo iuris epitomarum. Praefecti etiam praetorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quamuis appellari ab his non possit. haec idcirco tam uarie, quia appellatio quidem iniquitatis sententiae querellam, in integrum uero restitutio erroris proprii ueniae petitionem uel aduersarii circumuentionis allegationem continet. B. 10, 4, 17 **P*

18 ULPIANUS libro undecimo ad edictum. Minor autem magistratus contra sententiam maiorum non restituet. Si autem princeps sententiam dixit, perraro solet permittere restitutionem et induci in auditorium suum eum, qui per infirmitatem aetatis captum se dicat, dum ea, quae pro causa sunt, dicta non allegat[1] uel ab aduocatis proditum queratur. denique Glabrionem Acilium diuus Seuerus et imperator Antoninus non audierunt incolorate
1 restitui desiderantem aduersus fratrem post speciem in auditorio eorum finitam. Sed et
2 B. 10, 4, 18 *E*

F[*P*(*VLU*)]

[1] dicat non allegata (*u. i.*)?

1 adu. poss. int. *P* | restitui'i'ne *F* 6 esse *om. P*, soluendo ... uero non *om. V*^{a} 8 minore rem] *fPVL*^{1}*U*, minorem *F*, minore *L*^{a} 9 noui] inquit *P*^{a}*U*, noui inquit *V*, inquit nouis *L* 13 idem] id *P* 14 cognitionem *P*^{a}*U*^{a} 15 num] non *P*^{a} | citra't'in *F*^{2} 16 monitus *P*^{a} 20 est] *FU*, sit *PVL* 21 fatris *F* (*suppl. f*) 22 si *om. P*^{a} | eas] eam *P*^{a} | heredi et h. d. herede *om. P*^{a}*V*, heredi *om. L*^{a} | et hae'c' *F*^{1} | heredi heredi *F*^{ac} 23 se *om. P*^{a}*V* | et *om. P*^{a}*L* 26 ait in] *F*^{2}*LU*, et eum in *F*^{1}, et eum *F*^{v}, ait ..... in *P* 28 urbi] ubi *P*^{a}, urbis *P*^{1}*LU* 29 *inter l. 16 et 17 inserit u. 35* ulpianus ... *u. 40* restitui, *ut lex 18 extr. adhaereat legi 17, F*^{1}, *restituit ordinem appositis litteris* $\overline{\text{B}}$ $\overline{\text{A}}$ $\overline{\Gamma}$ *ante l. 18 in. 17. 18* desiderantem *notisque appictis tam post* restitui *quam ante* desiderantem *F*^{2} 31 sua] suo *F*^{1} | appellare *F* 36 maiorum ... sententiam *bis F*^{ac} 38 dicta non allegat] εἰ λέγει ὁ νέος παραλιπεῖν δικαιολογίας, *unde scr.* dicat non allegata *uel similiter* | quaeratur *F* 39 glabrionem] *F*$^{1a\,a}$*PLU*, glabronem *F*^{2} | antonius *PV* 40 eorum] eius *P*^{a}, eo *U*^{a}

Percennio Seuero contra res bis iudicatas in integrum restitui[1] diuus Seuerus et imperator
8 Antoninus permiserunt in auditorio suo examinari. Idem imperator Licinnio Frontoni re-
scripsit insolitum esse post sententiam uice sua ex appellatione dictam alium in integrum
4 restitutionem tribuere nisi solum principem. Sed et si ab imperatore iudex datus cognoscat, 4
5 || restitutio ab alio nisi a principe, qui iudicem destinauit, non fiet. Non solum autem *mi-* f. 80'
noribus, uerum successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, etsi sint ipsi
maiores.

19 IDEM libro tertio decimo ad edictum. Interdum tamen successori plus quam [B. 10, 4, 19] *E*
annum dabimus, ut est edicto expressum, si forte aetas ipsius subueniat: nam post annum
uicensimum quintum habebit legitimum tempus. hoc enim ipso deceptus uidetur, quod, 10
cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit. plane si de-
functus ad in integrum restitutionem modicum tempus ex anno utili habuit, huic[2] heredi
minori post annum uicensimum quintum completum non totum statutum tempus dabimus
ad in integrum restitutionem, sed id dumtaxat tempus, quod habuit is cui heres extitit. 14

20 IDEM libro undecimo ad edictum. Papinianus libro secundo responsorum ait exuli re- *E*
uerso non debere prorogari tempus in integrum restitutionis statutum, quia afuit, cum po-
tuerit adire praetorem per procuratorem, nec dixit[3], uel praesidem ubi erat. sed quod idem
dicit et indignum esse propter irrogatam poenam, non recte: quid enim commune habet
1 delictum cum uenia aetatis? Si quis tamen maior uiginti quinque annis intra [B. 10, 4, 20]
tempus restitutionis statutum contestatus postea destiterit, nihil ei proficit ad in integrum 20
restitutionem contestatio, ut est saepissime rescriptum.

21 IDEM libro decimo ad edictum. Destitisse autem[4] is uidetur non [D. 5, 1, 10. B. 10, 4, 21] *E*
qui distulit, sed qui liti renuntiauit in totum.

22 IDEM libro undecimo ad edictum. In integrum uero restitutione postulata [B. 10, 4, 22] *E*
aduersus aditionem a minore factam, si quid legatis expensum est, uel pretia eorum qui 25
ad libertatem aditione eius peruenerunt, a minore refundenda non sunt. quemadmodum per
contrarium cum minor restituitur ad adeundam hereditatem, quae antea gesta erant per
curatorem bonorum decreto praetoris ad distrahenda bona secundum iuris formam consti-
tutum, rata esse habenda Calpurnio Flacco Seuerus et Antoninus rescripserunt. 29

23 PAULUS libro undecimo ad edictum. Cum mandatu patris filius familias res [B. 10, 4, 23] *E*
administraret, non habet beneficium restitutionis: nam et si alius ei mandasset, non suc-
curreretur, cum eo modo maiori potius consuleretur, cuius damno res sit cessura. sed si
euentu damnum minor passurus sit, quia quod praestiterit seruare ab eo cuius negotia
gessit non potest, quia is non erit soluendo, sine dubio praetor interueniet. si autem ipse
dominus minor sit, procurator uero maioris aetatis, non potest facile dominus audiri, nisi 35
si mandatu eius gestum erit nec a procuratore seruari res possit. ergo et si procuratorio
nomine minor circumscriptus sit, imputari debet hoc domino, qui tali commisit sua negotia.
idque et Marcello placet.

F[P(VLU)]

---

[1] desiderante eas res *ins.* [2] huius (*u. i.*)? [3] nec adierit? [4] autem *om. D. l. gem.*

---

1 persennio *PV*, persemio *L*, perseno *U* 2 *ab* idem *legem incipit F* 3 post] potest *P*^{a} | uice sua] suam *PVLU*: ΤΟΥ ΕΝ ΤΑΞΕΙ ΒΑCΙΛΕΩC ΔΙΚΑCΑΝΤΟC *B* 4 et *om. P*^{a}*LU* 5 auteminoribus *F* (*suppl. f*) 6 datur in int. r. datur *P*^{a}, in int. r. datur *P*^{b}*V* 9 fort'e' aetas *F*^{b} 10 abebis *P*^{a} 12 huic] huius (*Hal.*) *commendant B:* Ο ΔΙΑΔΟΧΟC ΑΥΤΟΥ ΝΕΟC ΩΝ 13 minoris *P*^{a} 16 adfuit *P*^{a}, affuit *U* | potuit *PU* 17 uel *om. P*^{a}*VL* 19 si quid *P*^{a}, *inc. L*^{a} 20 profecit *P*, profuerit *U* 21 saep. rescr. est *PV* 22 decimo] xi *PVLU* 23 liti' *F*^{2} | re'nu'nuntiauit *F* 25 praetia eorum *F*, preciorum *V*, *inc. P*^{a} 27 ad adeundam] ad'a'deundam *F*, adeundam *P*^{a}*L*^{a}, ad edendam *U*^{a} | ante *P* | gesta erunt *F*^{1} 28 praetoris] minoris *P*^{a}*V* 29 ratam esse habendam *P*^{a}, ratam habendam *U* 30 mandato *F*^{1}*PLU* 31 administraret] *FP*^{a}*U*, administraset *P*^{b}, administrasset *VL* | succurretur *P*^{a}*LU* 32 maiori potius] pocius maiori *L*^{a}*U*, maiori etiam pocius *P*, pocius maiori etiam *L*^{b} | consuleretur] consule *P*^{a} 35 ueru maioris *F*^{ac} 36 si *om. PVU* | mandato *PVL*^{b}*U* | possit ergo et si procuratorio] 'pos'possit 'etsi procuratore obseruari res possit' ergo et si procuratorio *F*, possit ergo et si a procuratore seruari res possit procuratorio *P*^{a}

24 PAULUS libro primo sententiarum. Quod si minor sua sponte negotiis ma- B. 10, 4, 24 *P
ioris interuenerit[1], restituendus erit, ne maiori damnum accidat. quod si hoc facere recusauerit, tunc si conuentus fuerit negotiorum gestorum, aduersus hanc actionem non restituitur:
‖ sed compellendus est sic ei cedere auxilio in integrum restitutionis, ut procuratorem eum f. 81
in rem suam faciat, ut possit per hunc modum damnum sibi propter minorem contingens
1 resarcire. Non semper autem ea, quae cum minoribus geruntur, rescindenda sunt, sed ad bonum et aequum redigenda sunt, ne magno incommodo huius aetatis homines adficiantur nemine cum his contrahente et quodammodo commercio eis interdicetur[2]. itaque nisi aut manifesta circumscriptio sit aut tam[3] neglegenter in ea causa uersati sunt, praetor inter-
2 ponere se non debet. Scaeuola noster aiebat, si quis iuuenili leuitate ductus omiserit uel repudiauerit hereditatem uel bonorum possessionem, si quidem omnia in integro sint, omnimodo audiendus est: si uero iam distracta hereditate et negotiis finitis ad pa- BS. 38, 3, 18
ratam pecuniam laboribus substituti ueniat, repellendus est: multoque parcius ex hac causa
3 heredem minoris restituendum esse. Si seruus uel filius familias minorem circum- (BS.)
scripserit, pater dominusue quod ad eum peruenerit restituere iubendus est, quod non peruenerit ex peculio eorum praestare: si ex neutro satisfiet et dolus serui interuenerit, aut uerberibus castigandus aut noxae dedendus erit. sed et si filius familias hoc fecit, ob do-
4 lum suum condemnabitur. Restitutio autem ita facienda est, ut unusquisque integrum ius suum recipiat. itaque si in uendendo fundo circumscriptus restituetur, iubeat praetor emptorem fundum cum fructibus reddere et pretium recipere, nisi si tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret: sicuti facit in ea pecunia, quae ei consumpturo creditur, sed parcius in uenditione, quia aes alienum ei soluitur, quod facere necesse est, credere autem non est necesse. nam et si origo contractus ita constitit, ut infirmanda sit, si tamen ne-
5 cesse fuit pretium solui, non omnimodo emptor damno adficiendus est. Ex hoc edicto nulla propria actio uel cautio proficiscitur: totum enim hoc pendet ex praetoris cognitione.

25 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Illud nullam habet dubitationem, B. 10, 4, 25 E
quin minor si non debitum soluerit ex ea causa, ex qua iure ciuili repetitio non est danda[4], sit ei utilis actio ad repetendum: cum et maioribus uiginti quinque annis iustis ex causis
1 dari solet repetitio. Si talis interueniat iuuenis, cui praestanda sit restitutio, ipso postulante praestari debet aut procuratori[5] eius, cui id ipsum nominatim mandatum sit: qui uero generale mandatum de uniuersis negotiis gerendis alleget, non debet audiri.

26 PAULUS libro undecimo ad edictum. Quod si de speciali mandatu dubitetur, B. 10, 4, 26 E
cum restitutio postuletur, interposita stipulatione ratam rem dominum habiturum rei potest
1 mederi. Quod si is, qui circumscripsisse dicitur, absit, defensor eius satis iudicatum solui dare debebit.

F[P(VLU)]

---

[1] *cf. Paulus 1, 9, 2:* qui minori mandauit, ut negotia sua agat, ex eius persona in integrum restitui non potest, nisi minor sua sponte negotiis eius interuenerit. *quae sequuntur in digestis, uidentur esse ex Pauli l. XI ad edictum (Cuiacius): quamquam ne Basilica quidem quicquam mutant* [2] interdicatur (*edd.*)? [3] aut admodum (*u. i.*)? [4] non est deneganda (*u. i.*)? [5] procuratore (*Taur.*)?

---

1 sen'ten'tiarum F^2 | sua sponte] sua poste F^1 (*em. m. 3*) | maiori P^a 2 accidit F^1, accedat *U* | facerecusauerit *F* (*suppl. f*) 4 auxilio $F^{am}P^aL^aU^a$, auxilioum F^{ar}, auxilium $P^bL^bU^b$ 7 bonum'a' et *F* | adficerentur *PV, inc. U*^{a} 8 commercium *PLU* 9 autam *F* (*suppl. m. 3*): ὅτε ... ῥᾳθγμία αὐτῶν μεγάλη *B*: *fortasse scr.* aut admodum (= ā m̄?) | ne'g'legenter F^2 10 iuuenali P^a 12 iam *om.* P^a 13 laboribu's' substitu't'i F^2 15 pater] patea F^1 | restituere (restitere *altero loco*) i. e. q. n. peruenerit *bis* F^{ar}, *om.* $P^{ar}V$ 17 berberibus F^1 | noxat F^1 | dedendum P^a 18 integrum] F^2P^b, in integrum F^1P^aLU: ἡ ἀποκατάστασις ἑκάστῳ περιποιεῖ τὸ ἴδιον δίκαιον *B* 19 fundum *PV*, *om. U* | restituetur] F^bPU, restitueretur F^aL 20 tunc] tuno F^1 21 ei] si F^1 22 cred'r'e'd're *F* 23 informanda P^a 27 quin] F^3PVLU, quid F^1 | non est danda] non est deneganda *uel tale quid uidentur requirere B:* ὁ νέος διδοὺς μὴ χρεωστούμενον ἐξ αἰτίας, ἐξ ἧς κατὰ τὸν πολιτικὸν ἐξ εὐλόγου αἰτίας δίδοται ἀνάληψις, ἀναλαμβάνει 28 causa P^a 29 iubenis *F* 30 procurator'i' eius F^2 | cui] qui *F* (*em. m. 3*) 32 mandato *PLU* 33 postuletur] $F^{am}P^a$, postuleretur F^{ar}, postularetur *VLU* | ratam *om.* F^a | habitaturum *P*| po'te'st F^3 34 dicetur *PVLU*

27 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Patri pro filio omnimodo prae- B. 10, 4, 27 *E*
standa restitutio est, licet filius restitui nolit, quia patris periculum agitur qui de peculio
tenetur. ex quo apparet ceteros cognatos uel adfines alterius esse condicionis, nec aliter
audiri oportere, quam si ex uoluntate adulescentis postulent aut eius uitae sit iste adu-
1 lescens, ut merito etiam bonis ei debeat interdici. Si pecuniam, quam mutuam minor ac-
cepit, dissipauit, denegare debet proconsul creditori aduersus eum actionem. quod si egenti
minor crediderit, ulterius ‖ procedendum non est, quam ut iubeatur iuuenis actionibus suis, f. 81'
quas habet aduersus eum cui ipse credidisset, cedere creditori suo. praedium quoque si ex
ea pecunia pluris quam oporteret emit, ita temperanda res erit, ut iubeatur uenditor red-
dito pretio reciperare praedium, ita ut sine alterius damno etiam creditor a iuuene suum
consequatur. ex quo scilicet simul intellegimus, quid obseruari oporteat, si sua pecunia
pluris quam oportet emerit, ut tamen hoc *et* superiore casu uenditor, qui pretium reddidit,
etiam usuras, quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit, reddat, et fructus, quibus
locupletior factus est iuuenis, recipiat. item ex diuerso si minore pretio quam oportet uen-
diderit adulescens, emptor quidem iuberi debebit praedia cum fructibus restituere, iuuenis
2 autem eatenus ex pretio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior est. Si minor annis
uiginti quinque sine causa debitori acceptum tulerit, non solum in ipsum, sed et in fide-
iussores et in pignora actio restitui debet. et si ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in
3 utrumque restituenda est actio. Ex hoc intellegimus, si damnosam sibi nouationem fecerit,
forte si ab idoneo debitore ad inopem nouandi causa transtulerit obligationem, oportere
4 eum in priorem debitorem restitui. Aduersus eos quoque restitutio praestanda est, quorum
de dolo agere non permittitur, nisi quaedam personae speciali lege exceptae sint.

28 CELSUS libro secundo digestorum. Cum minor quam quinque et uiginti annis B. 10, 4, 28 *E*
aduersus eum, cum quo tutelae egit, restituitur, non ideo tutori contrarium tutelae iudi-
cium restituendum est.

29 MODESTINUS libro secundo responsorum. Etiamsi patre eodemque tutore B. 10, 4, 29 *Ef*
auctore pupillus captus probari possit, curatorem postea ei datum nomine ipsius in in-
1 tegrum restitutionem postulare non prohiberi. Ex causa curationis condemnata pupilla ad-
uersus unum caput sententiae restitui uolebat, et quia uidetur in ceteris litis speciebus re-
leuata fuisse, actor maior aetate, qui adquieuit tunc temporis sententiae, dicebat totam
debere litem restaurari. Herennius Modestinus respondit, si species, in qua pupilla in in-
tegrum restitui desiderat, ceteris speciebus non cohaeret, nihil proponi, cur a tota sententia
2 recedi actor postulans audiendus est. Si hereditate patris aetatis beneficio in integrum
restitutus abstinuit se nemine de creditoribus paternis praesente uel ad agendum a praeside
euocato, an ea restitutio recte facta uideatur, quaeritur. Herennius Modestinus respondit,
cum non euocatis creditoribus in integrum restitutionis decretum interpositum proponatur,
minime id creditoribus praeiudicasse.

30 PAPINIANUS libro tertio quaestionum. Si filius emancipatus, contra tabulas B. 10, 4, 30 *P*
non accepta possessione, post inchoatam restitutionis quaestionem, legatum ex testamento
patris maior uiginti quinque annis petisset, liti renuntiare uidetur, cum et si bonorum posses-
sionis tempus largiretur, electo iudicio defuncti repudiatum beneficium praetoris existimaretur.

F[P(VLU)]

---

1 prouinciale *om. P* 2 rest. est] restitu-
cione P^aL^a | filium P^a | quia] modo quia *P*
3 cognatos] adgnatos F^1, cγγενεῖc *B* 4 opor-
tet P^aVU | aut] au P^a | adolescentis ut P^a
5 min. mut. *P* 7 iubeat'ur' iuuenis F^bLU,
iubeatur iuuenes P^a, iubeat iuuenem P^b
8 cui] qui F^1 9 i'u'beatur F^3 10 damno
om. P^a 12 et] P^bL^bU, ex FP^aVL^a | qui
om. P^a | pretium reddidit] precium dedit L^a,
praedium uendidit PL^b 13 perceperit PV |
redd'er'at *F* 14 iubenis *F* 16 ea *om.* P^aU
19 nouationem] donationem F^1 20 forte
om. P^a | idoneo] FLP^bU, eo P^aV | inorem F^{ac}
22 permittitu'r' F^3 | exempte *P* 24 eum
'cum' quo F^2 26 que *om.* P^a 27 postea'e'i F^2,
postea (*om.* ei) *U* 29 litis] latis F^1 | rele-
uata'e' F^2, repleta P^aU 31 restaurari] F^2,
restaurare F^1PVLU | herennius] F^2L, *om.*
F^1PVU 33 est] sit $PVLU$ | in *suppl.* F^3
34 abstinuit se] abstinuisse L^a, abstinuiset *P*,
abstinuisset VL^bU | praeside] praede $F(em.f)$
35 uocato P^a | herennius] F^2L, *om.* F^1PVU
38 papianus P^aL 39 poss. non acc. *P*
41 elicto F^{ac}

31 IDEM libro nono responsorum. Si mulier, postquam heres extitit, propter aetatem abstinendi causa in integrum restituta fuerit, seruos hereditarios ex fideicommisso ab ea recte manumissos retinere libertatem respondi: nec erunt cogendi uiginti aureos pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo consecuti uidentur. nam et si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante ‖ restitutionem ab ea reciperassent, ceterorum querella contra eos qui acceperunt ut pecunia communicetur, non admittetur. B. 10, 4, 31 P 4 f. 82

32 PAULUS libro primo quaestionum. Minor uiginti quinque annis adito praeside ex aspectu corporis falso probauit perfectam aetatem: curatores cum intellexissent esse minorem perseuerauerunt in administratione: medio tempore post probatam aetatem ante impletum uicensimum quintum annum solutae sunt adulescenti pecuniae debitae easque male consumpsit. quaero cuius sit periculum: et quid si curatores quoque in eodem errore perseuerassent, ut putarent maiorem esse et abstinuissent se ab administratione, curationem etiam restituissent, an periculum temporis, quod post probatam aetatem cessit, ad eos pertineat? respondi: hi, qui debita exsoluerunt, liberati iure ipso non debent iterum conueniri. plane curatores, qui scientes eum minorem esse perseuerauerunt in eodem officio, non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas et debebunt hoc nomine conueniri. quod si et ipsi decreto praesidis crediderunt et administrare cessauerunt uel etiam rationem reddiderunt, similes sunt ceteris debitoribus, ideoque non conueniuntur. B. 10, 4, 32 P 10 15

33 ABURNIUS UALENS libro sexto fideicommissorum. Si minor uiginti quinque annis seruum suum, qui pluris[1], quam in testamento ei legatum sit, manumittere rogatus fuerit et legatum acceperit, non cogendum praestare libertatem, si legatum reddere paratus sit, Iulianus respondit: ut quemadmodum maioribus liberum sit non accipere, si nolint manumittere, sic huic reddenti legatum necessitas manumittendi remittatur. B. 10, 4, 33 P 20

34 PAULUS libro primo sententiarum. Si minor uiginti quinque annis filio familias minori pecuniam credidit, melior est causa consumentis, nisi locupletior ex hoc ueniatur litis contestatae tempore is qui accepit. Minores si in iudicem compromiserunt et tutore auctore stipulati sunt, integri restitutionem aduersus talem obligationem iure desiderant. B. 10, 4, 34 P 25 1

35 HERMOGENIANUS libro primo iuris epitomarum. Si in emptionem penes se collatam minor adiectione ab alio superetur, implorans in integrum restitutionem audietur, si eius interesse emptam ab eo rem fuisse adprobetur, ueluti quod maiorum eius fuisset: *ita* tamen ut id, quod ex licitatione accessit, ipse offerat uenditori. B. 10, 4, 35 P 30

36 PAULUS libro quinto sententiarum. Minor uiginti quinque annis omissam allegationem per in integrum restitutionis auxilium repetere potest. B. 10, 4, 36 P 34

37 TRYPHONINUS libro tertio disputationum. Auxilium in integrum restitutionis executionibus poenarum paratum non est: ideoque iniuriarum iudicium semel omissum repeti non potest. Sed et in sexaginta diebus praeteritis, in quibus iure mariti sine calumnia uir accusare mulierem adulterii potest, denegatur ei in integrum restitutio: quod ius omissum si nunc repetere uult, quid aliud quam delicti ueniam, id est calumniae deprecatur? et cum neque in delictis neque in calumniatoribus praetorem succurrere oportere *F*[*P*(*VLU*)] B. 10, 4, 37 P 1 40

[1] sit *ins.*

2 seruus hereditarius P^a 5 suam *om.* F^1, mutuam U^a 6 admittitur *PU* 8 probabit *F* 9 perseuer'auer'unt F^2 | medio] fP^1LU, mdio *F*, euito P^a | probat'u'am *F* 11 errore] prore F^1 12 putare'm'nt *F* | esse'e't F^2 | se'd'ab *F* | iurationem F^1 13 temporis] emptoris P^a 14 exsolu'i'erunt F^2 15 esse min. *P* | in eod. off. non debuerunt *om.* $P^a V$ 16 pati'i'acc'e'ipere *F* 17 et administrare c. u. e. r. reddiderunt *bis* F^{ac} 19 ualenus P^a 21 si] set P^a 22 recipere *PV* | nolunt F^1 23 sic] si P^a 24 primo] ii P^a, *om. U* 25 me'l'ior F^2 26 contestate *F* | tempore is] temporis P^a | si] se PL^1U | compromiserunt] cum p'romiserunt *L*, comiserunt $P^a V$ 27 auctor'itat'e *F* | iure *om.* $P^a V$ 30 collocatam *PVLU* | adiectione] adiecit ne P^a | superetur] neuperetur F^{ac} 31 interesse't' *F* 32 ita tamen] *fPVLU*, tamen *F* | litacione P^a 36 exsecutionibus] F^2, executionibus F^1, exacusationibus F^b, in execucionibus *PVLU* | paratum] patum P^a 37 s'i'ne F^2 39 si] etsi *PLU* | alius P^a

certi iuris sit, cessabit in integrum restitutio. in delictis autem minor annis uiginti quinque non meretur in integrum restitutionem, utique atrocioribus, nisi quatenus interdum miseratio aetatis ad mediocrem poenam iudicem produxerit. sed ut ad legis Iuliae ‖ de adulteriis f. 82' coercendis praecepta ueniamus, utique nulla deprecatio adulterii poenae est, si se minor annis adulterum fateatur. dixi, nec si quid eorum commiserit, quae pro adulterio eadem lex punit, ueluti si adulterii damnatam sciens uxorem duxerit, aut in adulterio deprehensam uxorem non dimiserit, quaestumue de adulterio uxoris fecerit, pretiumue pro comperto stupro acceperit, aut domum praebuerit ad stuprum adulteriumue in eam[1] committendum: et non sit aetatis excusatio aduersus praecepta legum ei, qui dum leges inuocat, contra eas committit.

38 PAULUS libro primo decretorum. Aemilius Larianus ab Ouinio fundum Ruti- [B. 10, 4, 38] *Pf*
lianum lege commissoria emerat data parte pecuniae, ita ut si intra duos menses ab emptione reliqui pretii partem dimidiam non soluisset, inemptus esset, item si intra alios duos menses reliquum pretium non numerasset, similiter esset inemptus. intra priores duos menses Lariano defuncto Rutiliana pupillaris aetatis successerat, cuius tutores in solutione cessauerunt. uenditor denuntiationibus tutoribus saepe datis post annum eandem possessionem Claudio Telemacho uendiderat. pupilla in integrum restitui desiderabat: uicta tam apud praetorem quam apud praefectum urbi prouocauerat. putabam bene iudicatum, quod pater eius, non ipsa contraxerat: imperator autem motus est, quod dies committendi in tempus pupillae incidisset eaque effecisset, ne pareretur legi uenditionis. dicebam posse magis ea ratione restitui eam, quod uenditor denuntiando post diem, quo placuerat esse commissum, et pretium petendo recessisse a lege sua uideretur: non me moueri quod dies postea transisset, non magis quam si creditor pignus distraxisset, post mortem debitoris die solutionis finita. quia tamen lex commissoria displicebat ei, pronuntiauit in integrum restituendam. mouit etiam illud imperatorem, quod priores tutores, qui non restitui desiderassent, suspecti
1 pronuntiati erant. Quod dicitur non solere filiis familias post emancipationem adhuc minoribus succurri in his, quae omississent manentes in potestate, tunc recte dicitur, cum patri adquirere possunt.

39 SCAEUOLA libro secundo digestorum. Intra utile tempus restitutionis apud [B. 10, 4, 39] *A*
praesidem petierunt in integrum restitutionem minores et de aetate sua probauerunt: dicta pro aetate sententia aduersarii, ut impedirent cognitionem praesidis, ad imperatorem appellauerunt: praeses in euentum appellationis cetera cognitionis distulit. quaesitum est: si finita appellationis apud imperatorem cognitione et iniusta appellatione pronuntiata egressi aetatem depraehendantur, an cetera negotii implere possunt, cum per eos non steterit, quo minus res finem accipiat? respondi secundum ea quae proponuntur perinde cognosci atque
1 si nunc intra aetatem essent. Uendentibus curatoribus minoris fundum emptor extitit Lucius Titius et sex fere annis possedit et longe longeque rem meliorem fecit: quaero, cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem in integrum restitui possit. respondi ex omnibus quae proponerentur uix esse eum restituendum, nisi si maluerit omnes expensas, *F*[*P*(*VLU*)]

---

[1] ea (P^b)?

3 mediocrem] meliorem P^a | ad] at *F* 4 cohercentis P^a | ad. poen. est *om.* P^a 5 nec] ne P^aVU^a 7 quaestum *bis* F^{ar} | preciumque *PV* | compe'r'to F^2 8 ad] ad id *PVLU* 9 exc. aet. *P* 11 ouinio *PVL*, ob'u'inio *F* | rutilianum] putelianum *L*, petulianum *P*, peculianum *V*, putilianum *U* 12 commissaria P^aU^a 15 largiano *PV* | successesserat *F* | huius P^a | cessauerant *PVLU* 16 denunciantibus P^a | eandum F^{ar} 17 restitu't'i *F* | uicta] uacta F^1 18 probocauerat *F* 19 imperator] in tempore P^a 21 restitui] restitas F^1 | renunciando *PVL*^{b}*U*, ..nunciando L^a 22 recessisse a] rescissa ea P^a | me moueri] memorauit P^aVL^a, me mouit P^bL^bU 23 quam 'si' F^2 | distr. pign. *P* | 'non magis' post *F* 26 i'quod *F*, id quod *PVLU* | filius familias $F^{ac}L^a$ | adhunc P^a 27 manenentes P^a 28 adquire're' F^3 29 utili F^{ac} 30 probauerint P^a 31 pr'o' aetate F^3 | appella'ue'runt F^2 32 praesis F^{ar} | cetera ... 33 appellationis *bis* F^{ar} | iniusta] iusta P^a | 'e'graessi F^3 35 cognosce F^1 | atqu'a'e *F* 37 titi't'us *F* | fe'r're *F* | longeque] lateque P^bVLU, la.... P^a 38 an'i' minor *F* | respondit P^a

quas bona fide emptor fecisse adprobauerit, ei praestare, maxime cum sit ei paratum promptum auxilium ‖ curatoribus eius idoneis constitutis. f. 83

40 ULPIANUS libro quinto opinionum. Minor annis uiginti quinque, cui fideicommissum solui pronuntiatum erat, cauerat id se accepisse et cautionem eidem debitor quasi creditae pecuniae fecerat. in integrum restitui potest, quia partam ex causa iudicati persecutionem nouo contractu ad initium alterius petitionis redegerat. Praedia patris sui minor annis uiginti quinque ob debita rationis tutelae aliorum, quam pater administrauerat, in solutum inconsulte dedit: ad suam aequitatem per in integrum restitutionem reuocanda res est, usuris pecuniae, quam constiterit ex tutela deberi, reputatis et cum quantitate fructuum perceptorum compensatis. B. 10, 4, 40 S

41 IULIANUS libro quadragensimo quinto digestorum. Si iudex circumuento in uenditione adulescenti iussit fundum restitui eumque pretium emptori reddere, et hic nolit uti hac in integrum restitutione paenitentia acta, exceptionem utilem aduersus petentem pretium quasi ex causa iudicati adulescens habere poterit, quia unicuique licet contemnere haec, quae pro se introducta sunt. nec queri poterit uenditor[1], si restitutus fuerit in eam causam, in qua se ipse constituit et quam mutare non potuisset, si minor auxilium praetoris non implorasset. B. 10, 4, 41 S

42 ULPIANUS libro secundo de officio proconsulis. Praeses prouinciae minorem in integrum restituere potest etiam contra suam uel decessoris sui sententiam: quod enim appellatio interposita maioribus praestat, hoc beneficio aetatis consequuntur minores. B. 10, 4, 42 S

43 MARCELLUS[2] libro primo de officio praesidis. De aetate eius, qui se maiorem annis uiginti quinque dicit, causa cognita probandum est, quia per eam probationem in integrum restitutioni eiusdem adulescentis et aliis causis praeiudicatur. B. 10, 4, 43 S

44 ULPIANUS libro quinto opinionum. Non omnia, quae minores annis uiginti quinque gerunt, irrita sunt, sed ea tantum, quae causa cognita eiusmodi deprehensa sunt[3], uel ab aliis circumuenti uel sua facilitate decepti aut quod habuerunt amiserunt[4], aut quod adquirere emolumentum potuerunt omiserint, aut se oneri quod non suscipere licuit obligauerunt[5]. B. 10, 4, 44 Sf

45 CALLISTRATUS libro primo edicti monitorii. Etiam ei, qui prius quam nascetur usucaptum amisit, restituendam actionem Labeo scribit. Imperator Titus Antoninus rescripsit eum, qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum et agere cum eo ex integro uellet, licentiam habere prius cum tutore agere. B. 10, 4, 45 *E

46 PAULUS libro secundo responsorum. Eum, qui ex sua uoluntate minorem annis in iudicio defendit et condemnatus est, ex causa iudicati posse conueniri nec eius quem defendit aetatem ad restitutionem impetrandam ei prodesse, cum causam iudicati recusare non possit. ex quo apparet nec eum, cuius nomine condemnatus est, auxilium restitutionis propter eam sententiam implorare posse. B. 10, 4, 46 *P

47 SCAEVOLA libro primo responsorum. Tutor urguentibus creditoribus rem pupillarem bona fide uendidit, denuntiante tamen matre emptoribus: quaero, cum urguentibus creditoribus distracta sit nec de sordibus tutoris merito quippiam dici potest, an pupillus B. 10, 4, 47 *P

F[P(VLU)]

[1] emptor (*Cuiacius*)? [2] Macer (*V*)? [3] ut *ins.* (*Ruecker*) [4] amiserint? [5] obligauerint?

1 fecisse] *FLU*, fecisse se *PV* | pro'm'ptum *F*[4], propinquum *L* 4 id se] ipse *P* | debitori *P*[a] 5 partam] paratam *non recte proposuerunt quidam propter B:* ἀπὸ τῆς κρίσεως ἕτοιμον ἐχούσης ἀπαίτησιν | iudicati] iudicatur *F* 6 peti'ti'onis *F*[2] 7 amministrauit *PVLU* 8 inconsult'a'e *F* 9 debe'ri' *F*[2], debere *PVU* | reputotis *F*[1] | cum *om. P*[a]*V* 10 compensata *P*[a]*VU*[a] 13 uti *om. F* | penitencie *P*[a] 14 iudicandi adolescentes *P*[a] | quia] qui *P*[a] | 'u'nicuique *F*[2] 15 uenditori *P*[a] 18 presens *P* 20 praestat *bis F*[ac] | act. ben. *P* | min. cons. *PV* | consecuuntur *F* 21 qui] que *F*[1] 22 in integrum ... 23 adoles *super ueterem scripturam, quae cum euanuisset erasa uidetur esse, scripsit saec. XV f* 23 restitutioni] restitui *P*[a] 26 aliis] his uel *P*[a], his uel ab aliis *V, inc. L*[a] | decepti'o' *F* | amiserunt] commiserunt *P*[a] 27 'e'molumentum *F*[2] | omiserunt *PVLU* | quod 'non' *F*[2] | suspicere *F*[1] 29 libro *om. F*[1] 30 titus *om. PL*[b] 31 descripsit *P*[a] 34 uidicio *F*[1] 36 possint *P*[a] 39 t *in* uendidit *hodie corrosa F* | matre] *PVLU*, matre et *F* 40 sordibus 'tutoribus creditoribus d. s. n. de sordibus' tutoris *F*, sordibus tutoribus *V* | quipptam *F*[1]

in integrum restitui potest. respondi cognita causa aestimandum, nec idcirco, si iustum sit
1 restitui, denegandum id auxilium, quod tutor delicto uacaret. ‖ Curator adulescentium prae- f. 88'
dia communia sibi et his, quorum curam administrabat, uendidit: quaero, si decreto praetoris adulescentes in integrum restituti fuerint, an eatenus uenditio rescindenda sit, quatenus adulescentium pro parte fundus communis fuit? respondi eatenus rescindi, nisi si emptor a toto contractu uelit discedi, quod partem empturus non esset. item quaero, emptor utrum a Seio et Sempronio pupillis pretium cum usuris recipere deberet an uero ab herede curatoris? respondi heredes quidem curatoris teneri, uerum in Seium et Sempronium pro parte, qua eorum fundus fuit, actiones dandas: utique si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.

48 PAULUS libro primo sententiarum. Minor se in id, quod fideiussit [Paul. 1, 9, 5. B. 10, 4, 48] *P
1 uel mandauit[1], in integrum restituendo reum principalem non liberat. Minor ancil- [(Paul.)]
lam uendidit: si eam emptor manumiserit, ob hoc in integrum restitui non poterit, sed
2 aduersus emptorem quanti sua interest actionem habebit. Mulier minor uiginti quinque annis si pactione dotis deterior condicio eius fiat et tale pactum inierit, quod numquam maioris aetatis constitutae paciscerentur, atque ideo reuocare uelit: audienda est.

49 ULPIANUS libro trigensimo quinto ad edictum. Si res pupillaris uel adulescentis [B. 10, 4, 49] *S
distracta fuerit, quam lex distrahi non prohibet, uenditio quidem ualet, uerumtamen si grande damnum pupilli uel adulescentis uersatur, etiam si collusio non intercessit, distractio per in integrum restitutionem reuocatur.

50 POMPONIUS libro nono epistularum et uariarum lectionum. Iunius Diophantus [B. 10, 4, 50] *A
Pomponio suo salutem. Minor uiginti quinque annis nouandi animo intercessit pro eo, qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies, et postea in integrum restitutus est: utrum restitutio, quae creditori aduersus priorem debitorem datur, decem dierum sit an plenior? ego didici ex tempore in integrum restitutionis tantundem temporis praestandum, quantum supererat: tu quid de eo putas uelim rescribas. respondit: sine dubio, quod de temporali actione, in qua intercessit minor, sensisti, puto uerius esse: ideoque et pignus, quod dederat prior debitor, manet obligatum.

V.

℟ DE CAPITE MINUTIS ℟ ES

1 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Capitis minutio est status [BS. 46, 2, 10 fin.] E
permutatio.

2 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Pertinet hoc edictum ad eas capitis [B. 46, 2, 1] E
deminutiones, quae salua ciuitate contingunt. ceterum siue amissione ciuitatis siue libertatis amissione contingat capitis deminutio, cessabit edictum neque possunt hi penitus conueniri:
1 dabitur plane actio in eos, ad quos bona peruenerunt eorum. Ait praetor: 'Qui quaeue, 'posteaquam quid cum his actum contractumue sit, capite deminuti deminutae esse dicentur,
2 'in eos eaue perinde, quasi id factum non sit, iudicium dabo'. Hi qui capite minuuntur ex his causis, quae capitis deminutionem praecesserunt, manent obligati naturaliter: ceterum si postea, imputare quis sibi debebit cur contraxerit, quantum ad uerba huius edicti per- *F[P(VLU)*

[1] in his quae fideiussit uel fidepromisit uel spopondit uel mandauit *Pauli libri*

1 est extimandum P^a 2 'ne'denegandum *F* 4 fuerint] sint *L*, sunt *PVU* | rescin'den'da F^2 5 'e'atenus F^2 6 emptus P^a 7 sei'o' F^2 | ad herede F^{ac}, ab heridem P^a 8 respondi he *bis* F^{ac} | pro *om.* P^a 9 utique 'si' F^2 12 liber'at minor' ancillam F^2 14 hab. act. *P* 15 fiat *om.* F^a | et 't'ale F^2 16 constitute pacisceretur *L*, constituta pacisceretur *PVU* | audie's'nda *F* 21 p'aulus'omponius F^b | epistolarum F^1 | i'u'nius F^2 22 qui] qui in *PL*^{a} 23 superant $P^a V$ 25 an] ā P^a 26 superat P^a, superant *V* 27 puto uer. esse ideoque et *om.* $P^a V$ 31 quarto] iii *PVU*, ii *L* | diminucio *PVLU* | est *om.* P^a 34 deminutiones] deminutionibs F^a 35 edictūeque *F* 36 actio 'i'n F^b | ad] as F^1, at F^2 37 cum] eum *F* | capit *F* (e *suppl. f*) | deminuti deminutae] *F*, diminuti diminuteue *PU*, diminute diminutiue *L* 38 in eos in easue *P* 39 obliga'n'ti *F* 40 sibi quis *PVLU* | cur] cum $P^a V$

tinet. sed interdum, si contrahatur cum his post capitis deminutionem, danda est actio: et
2 quidem si adrogatus sit, nullus labor: nam perinde obligabitur ut filius familias. Nemo
4 delictis exuitur, ‖ quamuis capite minutus sit. Ei, qui debitorem suum adrogauit, non re- f. 84
5 stituitur actio in eum, postquam sui iuris fiat. Hoc iudicium perpetuum est et in heredes
et heredibus datur.

3 PAULUS libro undecimo ad edictum. Liberos qui adrogatum parentem sequun- B.46,2,2 *E*
1 tur placet minui caput, cum in aliena potestate sint et cum familiam mutauerint. Emancipato filio et ceteris personis capitis minutio manifesto accidit, cum emancipari nemo possit nisi in imaginariam seruilem causam deductus: aliter atque cum seruus manumittitur, quia seruile caput nullum ius habet ideoque nec minui potest:

4 MODESTINUS libro primo pandectarum. hodie enim incipit statum habere. B.46,2,3 *E**

5 PAULUS libro undecimo ad edictum. Amissione ciuitatis fit capitis minutio, B.46,2,4 *E*
1 ut in aqua et igni interdictione. Qui deficiunt, capite minuuntur (deficere autem dicuntur, qui ab his, quorum sub imperio sunt, desistunt et in hostium numerum se conferunt: sed et hi, quos senatus hostes iudicauit uel lege lata): utique usque eo, ut ciuitatem amittant.
2 Nunc respiciendum, quae capitis deminutione pereant: et primo de ea capitis deminutione, quae salua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti constat: nam manere magistratum uel senatorem uel iudicem certum est.

6 ULPIANUS libro quinquagensimo primo ad Sabinum. Nam et cetera officia B.46,2,5 **S*
quae publica sunt, in eo non finiuntur: capitis enim minutio priuata hominis et familiae eius iura, non ciuitatis amittit.

7 PAULUS libro undecimo ad edictum. Tutelas etiam non amittit capitis minutio B.46,2,6 *E*
exceptis his, quae in iure alieno personis positis deferuntur. igitur testamento dati uel ex lege uel ex senatus consulto erunt nihilo minus tutores: sed legitimae tutelae ex duodecim tabulis interuertuntur eadem ratione, qua et hereditates exinde legitimae, quia adgnatis deferuntur, qui desinunt esse familia mutati. ex nouis autem legibus et hereditates et tutelae plerumque sic deferuntur, ut personae naturaliter designentur: ut ecce deferunt hereditatem
1 senatus consulta matri et filio. Iniuriarum et actionum ex delicto uenientium obligationes
2 cum capite ambulant. Si libertate adempta capitis deminutio subsecuta sit, nulli restitutioni aduersus seruum locus est, quia nec praetoria iurisdictione ita seruus obligatur, ut cum eo actio sit: sed utilis actio aduersus dominum danda est, ut Iulianus scribit, et nisi in soli-
3 dum defendatur, permittendum mihi est in bona quae habuit mitti. Item cum ciuitas amissa est, nulla restitutionis aequitas est aduersus eum, qui amissis bonis et ciuitate relicta nudus exulat.

8 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Eas obligationes, quae naturalem B.46,2,7 *E*
praestationem habere intelleguntur, palam est capitis deminutione non *p*erire, quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. itaque de dote actio, quia in bonum et aequum concepta est, nihilo minus durat etiam post capitis deminutionem,

9 PAULUS libro undecimo ad edictum. ut quandoque emancipata agat. B.46,2,8 *E*

F[P(VLU)]

---

1 contrahantur $F^{ac}L$ | p'et quidem *F* 2 l'abor F^2 5 et in heredibus P^aV, et d heredibus *L* | dabitur *P* 7 minui F^3 | sunt *PVLU* | etmancipato *F* (*em. f*) 8 diminucio *PVU* 9 in imag.] in mag. *L*, imag. P^a 10 ideoq.' F^2 11 hodie] hoc P^a | incip'it' F^2 12 fit capitis *om.* P^a | diminucio *PVU* 13 qui] que F^1 | dicunt P^a 14 desistit P^a | confertur P^a 15 lege lata] *F*, legata P^aL^a, relegati P^bL^b, relegata U^b, legat. *V*, *inc. U*^{a} Ἢ ΝΌΜΟΥ ΤΕΘΕΝΤΟΣ ΠΑΡ᾽ ΑὐΤΗΣ (ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ) *BS* (*Steph.*) 16 res'ci'piciendum *F*, rescipiendum *P* | diminucionem P^a 19 sabinianum *PV* 20 quae publica *om.* P^a, quae *om. V* | in eo] *F cum BS* (*Steph.*): ΚΑΙ ΤΆ ἌΛΛΑ ΓΑΡ ΔΗΜΌΣΙΑ ὈΦΦΊΚΙΑ ΟὐΧ ΣΒΈΝΝΥΤΑΙ ἐΠΙ ΤΟΥ̃ ΚΆΠΙΤΙΣ ΔΕΜΙΝΟΎΤΟΥ: ideo *PVLU* | priuati P^a 22 tutelas ... 23 deferuntur] *confirmant haec BS* (*Steph.*): ἀΛΛ᾽ ΟὔΤΕ ΤΆΣ ἐΠΙΤΡΟΠΆΣ Ἡ ΚΆΠΙΤΙΣ ΦΘΕΙΡΕΙΝ ΔΎΝΑΤΑΙ ΔΕΜΙΝΟΥΤΊΩΝ, ΥΠΕΞΗΡΗΜΈΝΩΝ ἐΚΕΙΝΩΝ ΤΩ̃Ν ἐΠΙΤΡΟΠΩ̃Ν, ὍΣΑΙ ΠΡΟΣΏΠΟΙΣ ΚΑΤΑΦΈΡΟΝΤΑΙ ΤΟΙ̃Σ ΟὙΣΙ ὑΠΌ ἈΛΛΟΤΡΙΟΝ ΔΊΚΑΙΟΝ 24 nihil'o'minus F^2 | tutelae *om.* F^1 | duodecem F^{ac} 25 interuerturtur F^{ac} 26 familie P^a 27 naturaliter] non taliter P^a | designetur P^a | defer'un't F^2 29 'ca'pite F^3 | subsecuta's sit *F* 30 locum P^a 33 bonis e's't *F* 34 exulat] exulta F^{ac} 35 eas] quas P^a, eas ad *L* 36 peperire *F* 37 iura] tura F^{ac} | et] at F^1 39 ut] et P^a

10 MODESTINUS libro octauo differentiarum. Legatum in annos singulos uel menses singulos relictum[1], uel si habitatio legetur, morte quidem legatarii legatum intercidit, capitis deminutione tamen interueniente perseuerat: uidelicet quia tale legatum in facto potius quam in iure consistit. B. 46, 2, 9 *E* 4

11 ‖ PAULUS libro secundo ad Sabinum. Capitis deminutionis tria genera sunt, maxima media minima: tria enim sunt quae habemus, libertatem ciuitatem familiam. igitur cum omnia haec amittimus, hoc est libertatem et ciuitatem et familiam, maximam esse capitis deminutionem: cum uero amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediam esse capitis deminutionem: cum et libertas et ciuitas retinetur, familia tantum mutatur, minimam esse capitis deminutionem constat. B. 46, 2, 10 *S* f. 8 10

VI.

℟ EX QUIBUS CAUSIS MAIORES UIGINTI QUINQUE ANNIS IN INTEGRUM RESTITUUNTUR ℟ *EPS*

1 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Huius edicti causam nemo non iustissimam esse confitebitur: laesum enim ius per id tempus, quo quis rei publicae operam dabat uel aduerso casu laborabat, corrigitur, nec non et aduersus eos succurritur, ne uel obsit uel pro- *E* 15
1 sit quod euenit. Uerba autem edicti talia sunt: 'Si cuius quid de bonis, cum is B. 10, 35, 1
'metus aut sine dolo malo rei publicae causa abesset, inue uinculis seruitute hostiumque
'potestate esset[2]: siue cuius actionis eorum cui dies exisse dicetur: item si quis quid usu
'suum fecisset[3], aut quod non utendo amisit[4], consecutus, actioneue qua solutus ob id, quod 20
'dies eius exierit, cum absens non defenderetur, inue uinculis esset, secumue agendi pote-
'statem non faceret, aut cum eum inuitum in ius uocari non liceret neque defenderetur:
'cumue magistratus de ea re appellatus esset siue cui pro magistratu[5] sine dolo ipsius actio
'exempta esse dicetur: earum rerum actionem intra annum, quo primum de ea re expe-
'riundi potestas erit, item si qua alia mihi iusta causa esse uidebitur, in integrum restituam, 25
'quod eius per leges plebis scita senatus consulta edicta decreta principum licebit.'

2 CALLISTRATUS libro secundo edicti monitorii. Hoc edictum, quod[6] ad eos pertinet, qui ei continentur, minus in usu frequentatur: huiusmodi enim personis extra or- B. 10, 35, 2 *E*
1 dinem ius dicitur ex senatus consultis et principalibus constitutionibus. Hoc autem capite
adiuuantur in primis hi, qui metus causa afuissent: scilicet si non superuacuo timore de- 30
territi afuissent.

3 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Metus autem causa abesse uidetur, qui iusto timore mortis uel cruciatus corporis conterritus abest: et hoc ex affectu eius intellegitur. B. 10, 35, 3 *E*
sed non sufficit quolibet terrore abductum timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est.
F[P(VLU)]

---

[1] legato ... relicto? [2] posteaue non utendo deminutum esse *ins.* (*u. i.*) [3] *sic etiam l. 21 pr. h. t.:* fecisse (*Hal.*)? [4] amissum sit (*Hal.*)? *cf. l. 21 pr. h. t.* [5] cumue ... esset siue cui pro magistratu] siue cui, cum magistratus de ea re appellatus esset proue magistratu? *cf. l. 26 § 4 h. t.* [6] quoad?

1 i'n' annos F^2 | sigulos *F* 2 captis *F* 3 qui'a' F^2 5 tr'i'a F^2 6 m'a'edia *F* | quae *om.* $F^a V$ 7 haec omnia *PU* | et ciu. *om.* $P^a V$ | maxim'e'am *F* 8 diminucionem *bis* P^a | cum uer'o' F^2, *om.* P^a | libertatem ... 9 cum et *om.* F^1 13 restituantur *F in indice* 15 enim 'ius' per F^2 | 'uel ad'uerso F^2 16 'et' aduersus F^2 | uel ne P^a, *inc. L* 17 eu'en'it F^2, euenerit *U* | uerua F^{ac} 18 metus] FP^aVLU^a, metu P^bU^b *Taur.* | inue] siue in *PVLU* | seruituteue *PVLU* 19 potatestate *F* | esset] *excidisse quaedam indicant cum quae leguntur l. 15 § 3 h. t. tum B:* ἐὰν μειωθῇ τὰ πράγματα τῇ ἀχρησίᾳ τοῦ διὰ φόβον ἀπολιμπανομένου *cet.: unde post* esset *suppleui* posteaue non utendo deminutum (*uel* amissum) esse | siue] sille F^1 | cui] qui F^1 | dicitur *PVL* 20 consecutu'tu's *F* | solitus P^a 21 secunue F^1 23 esset] est *PVL* | cui] qui F^1 25 uidetur *PV* 26 per leges *om.* F^1 27 quod ad] F^3PLU, quos ad F^1 28 e'x'tra F^2 29 ex] qui ex $P^a V$, et ex *U* 32 uidentur P^a 33 cruciatis *L*, cruciatu P^bVU, incriatu P^a? | abesset P^a 34 abduct'a'um *F*, adductum P^bVU, adhuc *L*

CALLISTRATUS libro secundo edicti monitorii. Item hi, qui rei publicae causa sine dolo malo afuissent. dolum malum eo pertinere accepi, ut qui reuerti potest neque reuerteretur, in eo, quod per id tempus aduersus eum factum est, non adiuuetur: ueluti si alterius grandis commodi captandi gratia id egerit, ut rei publicae causa abesset, et[1] reuocatur ab isto priuilegio, B. 10, 35, 4 E*

ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. et qui data opera et sine lucro hoc affectauerit: uel qui maturius profectus est: uel litis gratia coepit rei publicae causa abesse. sed haec adiectio doli mali ad rei publicae causa absentes refertur, non etiam ad eum, qui metus causa: quoniam nullus metus est, si dolus intercedit. Sed qui Romae rei publicae causa[2] operam dant, rei publicae causa non absunt, B. 10, 35, 4. 5 E B. 10, 35, 6

PAULUS libro duodecimo ad edictum. ‖ ut sunt magistratus. B. 10, 35, 6 E f. 85

ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Milites plane, qui Romae militant, pro rei publicae causa absentibus habentur. B. 10, 35, 7 E

PAULUS libro tertio breuium. Legatis quoque municipiorum succurritur ex principum Marci et Commodi constitutione. B. 10, 35, 8 E

CALLISTRATUS libro secundo edicti monitorii. Succurritur etiam ei, qui in uinculis fuisset. quod non solum ad eum pertinet, qui publica custodia coercetur, sed ad eum quoque, qui a latronibus aut praedonibus uel potentiore ui oppressus uinculis coercebatur. uinculorum autem appellatio latius accipitur: nam etiam inclusos ueluti lautumiis uinctorum numero haberi placet, quia nihil intersit, parietibus an compedibus teneatur. custodiam autem solam publicam accipi Labeo putat. B. 10, 35, 9 E*

ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. In eadem causa sunt et qui a militibus statoribusque uel a municipalibus ministeriis adseruantur, si probentur rei suae superesse non potuisse. in uinculis autem etiam eos accipimus, qui ita alligati sunt, ut sine dedecore in publico parere non possint. B. 10, 35, 10 E

CALLISTRATUS libro secundo edicti monitorii. Ei quoque succurritur, qui in seruitute fuerit, siue bona fide seruiat homo liber, siue detentus sit. B. 10, 35, 11 E*

ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Is autem, qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata est hoc edicto non continetur: tamdiu igitur in seruitute esse uidetur, quamdiu non est eiusmodi lis coepta. B. 10, 35, 12 E

PAULUS libro duodecimo ad edictum. Recte Labeo ait eum non contineri, qui liber et heres institutus sit, antequam sit heres, quia nec bona habeat et praetor de liberis hominibus loquatur. Puto tamen filium familias in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum. B. 10, 35, 13 E

CALLISTRATUS libro secundo edicti monitorii. Item ei succurritur, qui in hostium potestate fuit, id est ab hostibus captus. nam transfugis nullum credendum est beneficium tribui, quibus negatum est postliminium. poterant tamen, qui in hostium potestate essent, illa parte edicti contineri, qua loquitur de his qui in seruitute fuerint. B. 10, 35, 14 E*

ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Ab hostibus autem captis postliminio reuersis succurritur aut ibi mortuis, quia nec procuratorem habere possunt: cum aliis supra scriptis etiam per procuratorem possit subueniri praeter eos, qui in seruitute de- B. 10, 35, 14. 15 E

F[(PVLU)]

[1] et *del.* (*Hal.*) [2] causa *del.* (*Hal.*)

2 accipi F^1L^1 | potes P^a 3 tempos F^1 4 commodi's' F 6 et] at P^a 7 e's't uel F^2 8 ad rei publ. causa] rei publ. causa ad P^a, rei publ. causa V 9 'est' si F^2, est so P^a 11 u't' sunt F^b 13 cuusa F^1 . 14 legatus F^{ac} 15 principium P^aL^a 16 etiam] autem PU 18 quoque *om.* P^a | pontentiore F, a potentiore PLU | oppressus] orpraedossus F^1 19 inclus'o's' F, inclusus P 20 uictorum P^a | numero] numerati F^1 23 statoribus] F, stotoribus L^a, statutoribus P^aV^a, stratoribus $P^bV^bL^bU$: τῆς τάξεως B 24 etiam eos] e'os'tiam eos F, eos PV | it'a' allig. F^2 25 parere] pare P^a, apparere L | possunt PV 26 ei] si P^a 27 fide *om.* F^1 28 duodecimo] xi PV 29 seruitutem P 32 e's't heres F^2 | de] et de P^aV 33 loquatur] FP^n, loquitur P^bVLU 36 postestate F 37 e's't postlim. F^2 39 duodecimo adictum F | postliminum P^a, postliminium L 40 qu'i'a F^b

tinentur. ego autem etiam nomine eius, qui hostium potitus est, si curator (ut plerumque)
1 fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo. Non minus autem ab hostibus capto
2 quam[1] ibi nato, qui postliminium habet, succursum uidetur. Si damni infecti missus sit in aedes militis, si quidem praesente eo iussit praetor possideri, non restituitur, sin uero ab-
3 sente eo, dicendum subueniri ei debere. Sed quod simpliciter praetor edixit 'posteaue' ita accipiendum est, ut si inchoata sit bonae fidei possessoris detentatio ante absentiam[2], finita autem reuerso, restitutionis auxilium locum habeat non quandoque, sed ita demum, si intra modicum tempus quam rediit hoc contigit, id est dum hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quaerit aduocatum: nam eum, qui differt restitutionem, non esse audiendum Neratius scribit. [Pom. 47, 18]

16 ‖ PAULUS libro duodecimo ad edictum. Non enim neglegentibus subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. totumque istud arbitrio praetoris temperabitur, id est ut ita demum restituat, si non neglegentia, sed temporis angustia non potuerunt litem contestari. [B. 10, 35, 16] *E f.*

17 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Iulianus libro quarto scribit non solum aduersus possessorem hereditatis succurrendum militi, uerum aduersus eos quoque, qui a possessore emerunt, ut uindicari res possint, si miles hereditatem adgnouerit: quod
1 si non adgnouerit, ex post facto usucapionem processisse manifestatur. Eum quoque cui sic legatum sit: 'uel in annos singulos, quibus in Italia esset', restituendum, ut capiat, atque si in Italia fuisset, et Labeo scribit et Iulianus libro quarto et Pomponius libro trigensimo primo probant: non enim dies actionis exit, ubi praetoris auxilium necessarium erat, sed condicio in causa est. [B. 10, 35, 17] *E*

18 PAULUS libro duodecimo ad edictum. Sciendum est, quod in his casibus restitutionis auxilium maioribus damus in quibus rei dumtaxat persequendae gratia queruntur, non cum et lucri faciendi ex alterius poena uel damno auxilium sibi impertiri desiderant. [B. 10, 35, 18] *E*

19 PAPINIANUS libro tertio quaestionum. Denique si emptor, priusquam per usum sibi adquireret, ab hostibus captus sit, placet interruptam possessionem postliminio non restitui, quia haec sine possessione non constitit, possessio autem plurimum facti habet: causa uero facti non continetur postliminio. [B. 10, 35, 19] **P*

20 IDEM libro tertio decimo quaestionum. Nec utilem actionem ei tribui oportet, cum sit iniquissimum auferre domino, quod usus non abstulit: neque enim intellegitur amissum, quod ablatum alteri non est. [B. 10, 35, 20] **P*

21 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. 'Item', ait praetor, 'si quis[3] usu suum 'fecisset, aut quod non utendo sit amissum consecutus, actioneue qua solutus ob id, quod 'dies eius exierit, cum absens non defenderetur.' quam clausulam praetor inseruit, ut quemadmodum succurrit supra scriptis personis, ne capiantur, ita et aduersus ipsas succurrit[4],
1 ne capiant. Et erit notandum, quod plus praetor expressit, cum aduersus eos restituit, quam cum ipsis subuenit: nam hic non certas personas enumerauit aduersus quas subuenit, ut supra, sed adiecit clausulam, qua omnes qui absentes non defenduntur complexus est. *F[P(VLU)]* [B. 10, 35, 21] *E*

---

[1] ab h. c. quam] quam ab hostibus capto? *cf. l. 1 § 1 h. t.* [2] *firmant B:* absentiam *del.* [3] quid *ins.,* [4] succurrat (*Hal.*)?

---

1 hostium potitus] FP^aV^a, in (in *om. L*) hostium potestate P^bV^bLU | e's't F^2 3 insecti F^1 | sit] sis F^1 5 ei] et F^1 | dixit P^aU^a | ita accip. . . . 6 fidei *om.* F^1 | possess'ess'oris F | ante *om.* F^1 7 s'ed'ita F^2 | demum 'si intra modicum tempus quam redita demum' si F 12 arbitrium P^a 16 heredita'ta'tis F | succurrendi F 17 agnouerunt P^a 18 non agnouerint P^aVL | usuc'c'apionem F | manifestetur P^aV | eum quoque c. s. leg. sit *sequentibus praeterea quinque fere uocabulis erasis add.* F^2 19 sic] si P^a 21 primo *om.* F^1 | sed *om.* F^1 22 condicio'i'n F^b | est] fit P^a 26 papianus *PL,* paulus *BS 15, 2, 9* 27 inter'r'uptam F^b 28 restitui] *litteras* ui *induxit, mox ipsam inductionem sustulit* F^2 | consistit PL^b 30 tertio decimo] *FL,* ii decimo *P,* xii *VU* 31 domino] FP^a, dominium P^bVLU 32 non est *om.* F^1 33 usu] usum P^a 34 aut] at P^a 35 exigerit P^a | ut euemadm. F^1 36 succurritur sup. P^aU^b | succurritur ne PU^b 37 aduers'us e'os F^2 38 ipsisubuenit F | quas *om.* F^1 39 defenditur F^1

2 Haec autem restitutio locum habet, siue per se siue per subiectas sibi personas usu adquisierunt, qui absentes non defendebantur, et ita, si nemo eorum erat defensor. nam si fuit procurator, cum habueris quem conuenias, non debet inquietari. ceterum si non (B) existebat defensor, aequissimum erat subueniri, eo potius, quod eorum qui non defenduntur, si quidem latitent, praetor ex edicto pollicetur in bona eorum[1] mittere, ut si res exegerit
3 etiam distrahantur, si uero non latitent, licet non defendantur, in bona tantum mitti. Defendi autem non is uidetur, cuius se defensor ingerit, sed qui requisitus ab actore non *est* defensioni defuturus, plenaque defensio accipietur, si et iudicium non detrectetur et iudicatum solui satisdetur. 9

22 PAULUS libro duodecimo ad edictum. Ergo sciendum est non aliter hoc [B. 10, 35, 22] *E* edictum locum habere, quam si amici eius interrogati fuerint, an defendant, aut si nemo sit, qui interrogari potest. ita enim absens defendi non[2] uidetur, si actor ultro interpellat
1 nec quisquam defensioni se offerat: eaque testatione complecti oportet. Sicut igitur damno
2 ‖ eos adfici non uult, ita lucrum facere non patitur. Quod edictum etiam ad furiosos et f. 86
infantes et ciuitates pertinere Labeo ait. 15

23 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Ait praetor: 'inue uinculis esset, [B. 10, 35, 23] *E* 'secumue agendi potestatem non faceret'. haec persona merito adiecta est: fieri enim poterat, ut quis in uinculis praesens esset, uel in publica uel in priuata uincula ductus: nam et eum qui in uinculis est, si modo non sit in seruitute, posse usu adquirere constat. sed
1 et is qui in uinculis est si defendatur, cessat restitutio. Is autem, qui apud hostes est, 20
nihil per usum sibi adquirere potest, nec coeptam possessionem poterit implere, dum est apud hostes: hoc amplius nec postliminio reuersus reciperabit per usum dominii adquisi-
2 tionem. Item ei, qui per captiuitatem fundi possessionem uel usus fructus quasi possessionem amisit, *succ*urrendum esse Papinianus ait, et fructus quoque medio tempore ab alio
3 ex usu fructu perceptos debere captiuo restitui aequum putat. Hi plane, qui fuerunt in 25
potestate captiui, usu rem adquirere possunt ex re peculiari: et aequum erit ex hac clausula praesentibus, id est qui non sunt in captiuitate, subueniri, si cum non defenderentur usucaptum quid sit. sed et si dies actionis, quae aduersus captiuum competebat, exierit,
4 succurretur aduersus eum. Deinde adicit praetor: 'secumue agendi potestatem non (B) 'faceret', ut si dum hoc faciat, per usum adquisitio impleta uel quid ex supra scriptis con- 30
tigit, restitutio concedatur: merito, nec enim sufficit semper in possessionem bonorum eius mitti, quia ea interdum species esse potest, ut in bonis latitantis mitti non possit aut non latitet: finge enim, dum aduocationes postulat, diem exisse, uel dum alia mora iudicii contingit.

24 PAULUS libro duodecimo ad edictum. Sed et ad eos pertinet, qui conuenti [B. 10, 35, 24] *E* frustrantur et qualibet tergiuersatione et sollertia efficiunt, ne cum ipsis agi possit. 35

25 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Quod quidem simili modo ad [B. 10, 35, 25] *E* eum quoque pertinere dicemus, qui non frustrandi gratia id faceret, sed quod multitudine rerum distringeretur.

26 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Sed et si per praetorem stetit, re- [B. 10, 35, 26] *E*
1 stitutio indulgebitur. Aduersus relegatum restitutionem faciendam ex generali [BS. 38, 1, 28] 40
clausula Pomponius ait: sed non et ipsi concedendam, quia potuit procuratorem relin-
2 quere: ex causa tamen puto etiam ipsi succurrendum. Ait praetor: 'aut cum eum (BS.) 'inuitum in ius uocare non liceret neque defenderetur'. haec clausula ad eos pertinet, quos

F[*P*(*VLU*)]

---

[1] eorum *del.* [2] non defendi?

---

1 se siue per] se siue P^a | adquisierint *PV* 6 distrabantur P^a | mittit P^a 7 resiquitus F^1 | est *om. F* 8 planaque P^a | detractetur *PL*, detractaretur *U* 12 uide're'tur F^b 14 eos *om.* F^a | paciatur P^aLU, pacietur *V* 15 labeo *om.* P^a 16 esset] et set F^1, *inc.* L^a 18 esset uel] est P^a, esse L^a 19 et *om.* P^a 20 hostes est] hostes esset *PVU* 21 necoeptam *F* 23 'ei' qui F^2 24 amisit *bis F*, amittit P^aU | succurrendum] currendum *F* 25 usu fructa F^1 | hi] nic.. P^a 26 peculari'a'et F^2 29 succurritur *PVLU* 30 contingerit *P*, contingit LU^b 32 ea *om. PVU* 33 'l'atitet F^2, latitantis P^a 37 dicimus *PV* | sed] sel F^a 39 praetorem] procuratorem P^aU^a? 42 eo inuito P^a 43 licebit P^aVLU

more maiorum sine fraude in ius uocare non licet, ut consulem praetorem ceterosque, qui imperium potestatemue quam habent. sed nec ad eos pertinet hoc edictum, quos praetor prohibet sine permissu suo uocari, quoniam aditus potuit permittere: patronos puta et pa-
3 rentes. Deinde adicit 'neque defenderetur': quod ad omnes supra scriptos pertinet prae- (B)
4 terquam ad eum, qui absens quid usucepit: quoniam plene supra de eo cautum est. Ait B. l. c.
praetor: 'siue cui per magistratus sine dolo malo ipsius actio exempta esse dicetur'. hoc quo? ut si per dilationes iudicis effectum sit, ut actio eximatur, fiat restitutio. sed et si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitutionem faciendam. per magistratus autem factum ita accipiendum est, si ius non dixit: alioquin si causa cognita denegauit actionem, 9
restitutio cessat: et ita Seruio uidetur. item per ‖ magistratus factum uidetur, si per gra- f. 86'
tiam aut sordes magistratus ius non dixerit: et haec pars locum habebit, nec non *et* superior 'secumue agendi potestatem non faciat': nam id egit litigator, ne secum agatur, dum
5 6 iudicem corrumpit. Actio exempta sic erit accipienda, si desiit agere posse. Et adicitur: 'sine dolo malo ipsius', uidelicet ut, si dolus eius interuenit, ne ei succurratur: ipsis enim delinquentibus praetor non subuenit. proinde si, dum uult apud sequentem praetorem agere, 15
tempus frustratus est, non ei subuenietur. sed et si, dum decreto praetoris non obtemperat, iurisdictionem ei denegauerit, non esse eum restituendum Labeo scribit. idemque si ex
7 alia iusta causa non fuerit ab eo auditus. Si feriae extra ordinem sint indictae, ob res puta prospere gestas uel in honorem principis, et propterea magistratus ius non dixerit, Gaius Cassius nominatim edicebat restituturum se, quia per praetorem uidebatur factum: 20
sollemnium enim feriarum rationem haberi non debere, quia prospicere eas potuerit et debuerit actor, ne in eas incidat. quod uerius est, et ita Celsus libro secundo digestorum scribit. sed cum feriae tempus eximunt, restitutio dumtaxat ipsorum dierum facienda est, non totius temporis. et ita Iulianus libro quarto digestorum scribit: ait enim rescissionem usucapionis ita faciendam, ut hi dies restituantur, quibus actor agere uoluit et interuentu 25
8 feriarum impeditus est. Quotiens per absentiam quis non toto tempore aliquem exclusit, ut puta rem tuam possedi uno minus die statuto in usucapionibus tempore, deinde rei
9 publicae causa abesse coepi, restitutio aduersus me unius diei facienda est. 'Item', inquit praetor, 'si qua alia mihi iusta causa uidebitur, in integrum restituam.' haec clausula edicto inserta est necessario: multi enim casus euenire potuerunt, qui deferrent restitutionis auxi- 30
lium, nec singillatim enumerari potuerunt, ut quotiens aequitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descendendum. ut puta legatione quis pro ciuitate functus est: aequissimum est eum restitui, licet rei publicae causa non absit: et saepissime constitutum est adiuuari eum debere, siue habuit procuratorem siue non. idem puto, et si testimonii causa sit euocatus ex qualibet prouincia uel in urbem uel ad principem: nam et huic saepissime 35
est rescriptum subueniri. sed et his, qui cognitionis gratia uel appellationis peregrinati sunt, similiter subuentum. et generaliter quotienscumque quis ex necessitate, non ex uoluntate afuit, dici oportet ei subueniendum.

27 PAULUS libro duodecimo ad edictum. Et siue quid amiserit uel lucratus B. 10, 35, 27 *E*
non sit, restitutio facienda est, etiam si non ex bonis quid amissum sit. 40

28 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Nec non et si quis de causa pro- B. 10, 35, 28 *E*

F[*P*(*VLU*)]

---

1 consulem] non consulentur P^a 4 adiecit *P* 5 plen'a'e *F* 6 pretor *F* | hoc *om.* P^a 7 quo] quoque *f* (*m. saec. XV uel XVI*) *PVLU* | existimatur P^a 10 si] ipsi si $P^a V$ 11 'et' haec F^2 | pars] spar F^1 | et] *PVL*^{1}*U*, est *F*, *inc. L*^{a} 13 corrumperit P^a, corruperit $P^1 VU$ | accipienda] *fPLU*, accipi•nda *F* 14 dolu'm's *F* | ne] nec *PVU*, non *L* 15 si] enim si P^a | dum] tum F^a 16 frustratum *PVLU* | eis P^a 17 ei] suam ei *PVU* 18 f'i'eriae *F* | e'x'tra F^1 | uindicte P^a 19 ho'no'rem F^2 20 restiturum *P* | qu'i'a F^1 22 est 'et' F^2 23 restitutio] et rest. $P^a V$ 25 auctor P^a 27 ut puta] puta $P^1 VU$, *inc.* P^a | stato P^a 30 necessario] *U*, necessariu *F*, necessaria *PL*, necessariae *V* | casus euenire] causeseuenire *L*, casus intereuenire P^a, casus interuenire P^1 | qui] quiue P^a | def'f'errent *F* 31 singulatim F^2 32 functus est] functus e• *L*, functus *PVU* 34 ad'i'uuari F^2 35 huic] *PVLU*, hic *F* 36 e's't rescr. F^2 37 subuent'i'um *F*, subuenitur P^1, subuenietur *L*, *inc.* P^a 38 dicis P^a | eis P^a 39 lucratis F^1 41 de] $FV^a LU$, ex $P^1 V^1$, *inc.* P^a

babili afuerit, deliberare debet praetor, an ei subueniri debeat, puta studiorum causa, forte
1 procuratore suo defuncto: ne decipiatur per iustissimam absentiae causam. Item si quis
nec in custodia nec in uinculis sit, sed sub fideiussorum satisdatione et, dum propter hoc
2 recedere non potest, captus sit, restituetur et aduersus eum dabitur restitutio. 'Quod eius'
inquit praetor 'per leges plebis scita senatus consulta edicta decreta principum licebit.'
quae clausula non illud pollicetur restituturum, si leges permittant, ‖ sed si leges [Ep. 1, 22 f. 87]
3 non prohibeant. Si quis saepius rei publicae causa afuit, ex nouissimo reditu tempus [(Ep.)]
restitutionis esse ei computandum Labeo putat. sed si omnes quidem absentiae annum
colligant, singulae minus anno, utrum annum ei damus ad restitutionem an uero tantum
temporis, quantum nouissima eius absentia occupauit, uidendum: et puto annum dandum.
4 Si cum in prouincia domicilium haberes, esses autem[1] in urbe, an mihi annus cedat, quasi
experiundi potestatem habeam? et ait Labeo non cedere. ego autem puto hoc ita uerum,
si ius reuocandi domum aduersarius habuit: si minus, uideri esse experiundi potestatem,
5 quia et Romae contestari litem potuit. Exemplo rescissoriae actionis etiam exceptio ei, qui
6 rei publicae causa afuit, competit: forte si res ab eo possessionem nancto uindicentur. In
actione rescissoria, quae aduersus militem competit, aequissimum esse Pomponius ait eius
quoque temporis, quo absens defensus non est, fructus eum praestare: ergo et militi de-
bebunt restitui: utrimque actio erit,

29 AFRICANUS libro septimo quaestionum. uidelicet ne cui officium publicum [B. 10, 35, 29] *S
uel damno uel compendio sit.

30 PAULUS libro duodecimo ad edictum. Cum miles qui usucapiebat decesserit [B. 10, 35, 30] E
et heres impleuerit usucapionem, aequum est rescindi quod postea usucaptum est, ut ea-
dem in heredibus, qui in usucapionem succedunt, seruanda sint: quia possessio defuncti
1 quasi iniuncta descendit ad heredem et plerumque nondum hereditate adita completur. Si
is, qui rei publicae causa afuit, usucepit et post usucapionem alienauerit rem, restitutio
facienda erit et licet sine dolo afuerit et usuceperit, lucro eius occurri oportet. item ex
reliquis omnibus causis restitutio facienda erit, ueluti si aduersus eum pronuntiatum sit.

31 IDEM libro quinquagensimo tertio ad edictum. Si is, cuius rem usucepit rei [B. 10, 35, 31] E
publicae causa absens, possessionem suae rei ab illo usucaptae nanctus sit, etsi postea ami-
serit, non temporalem, sed perpetuam habet actionem.

32 MODESTINUS libro nono regularum. Abesse rei publicae causa intellegitur [B. 10, 35, 32] E
et is, qui ab urbe profectus est, licet nondum prouinciam excesserit[2]: sed *et* is qui excessit,
donec in urbem reuertatur. et hoc ad proconsules legatosque eorum et ad[3] eos, qui pro-
uinciis praesunt, procuratoresue principum, qui in prouinciis tenentur, pertinet, et ad tri-
bunos militum et praefectos et comites legatorum, qui ad aerarium delati aut in commen-
tarium principis delati[4] sunt.

33 IDEM libro singulari de enucleatis casibus. Inter eos, qui ex generali clau- [B. 10, 35, 33] E
1 sula adiuuantur, et fisci patronus connumeratur. Eos, qui notis scribunt acta praesidum,
F[*P*(*VLU*)]

---

[1] autem *del.* [2] accesserit (*P. Faber*)? [3] ad *del.: significantur duo genera legatorum, qui sunt sub proconsulibus et qui prouinciis praesunt legati Augusti* [4] relati (*Budaeus*)?

---

1 puta] pote F^1 | causa *bis F* 2 dicipiatur F^{ac} 3 ne in cust. $P^a V$ | ne in uinc. P^a 4 restituitur *PVU* (recedere ... restituetur et *om. L*) 5 principium PL^a 11 haberet essem P^a, haberes esse *V, inc.* L^a | annus cedat] acedat P^a | quas'i' F^2 12 experiundi] experiuntur F^1 | labeonem cedet et P^a, labeo non cedere V^a, labeo non posse (se *in litura L*) cedere LV^1 13 domum a. h. s. m. u. e. experiundi *om.* P^a, domum *om. V* 14 exemplo ... 23 usucapionem *om.* F^1 15 possessionem] possessionemue $P^a VU^a$ 16 competit] est *PVU* 17 debet *PVU* 18 utrimque] *F*, utrique *V*?, et utrimque *PL*, et utrique *U* 23 seruan'da' F^b | sunt P^a 24 quasi 'ini'uncta F^2, quasi iunctim PU^a, quasi coniuncta L^a?, quasi coninunctim U^b 25 usucapit $P^a V$, usuceperit U^b | rem *om.* P^a 26 op. occ. *P* 32 prouinciam excesserit] $FP^b VU$, prouinciam excessit *L*, prouintia excesserit P^a: ΚΑΝ ΕΤΙ ΕCΤΙΝ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑ *B* | sed et] *PVLU*, sed *F* | excess'er'it F^b 33 et hoc ad] ad hoc et P^a, et hoc et L^a | proconsul et P^a, consules L^a | legatusque P^a?*V* 36 dilati sunt P^a

2 rei publicae causa non abesse certum est. Militum medici, quoniam officium quod gerunt et publice prodest et fraudem eis adferre non debet, restitutionis auxilium implorare possunt.

34 Iauolenus libro quinto decimo ex Cassio. Miles commeatu accepto si domo B. 10, 35, 34 *E*
1 sua est, rei publicae causa abesse non uidetur. Qui operas in publico, quod uectigalium causa locatum est, dat, rei publicae causa non abest.

35 Paulus libro tertio ad legem Iuliam et Papiam. Qui mittuntur, ut milites B. 10, 35, 35 *E*
1 ducerent aut reducerent aut legendi curarent[1], rei publicae causa absunt. Hi quoque, qui
2 missi sunt ad gratulandum principi. Item procurator Caesaris, non solum cui rerum prouinciae cuiusque procuratio mandata erit, sed et is, cui rerum quamuis non omnium. itaque
3 plures ibi procuratores diuersarum *rerum* rei publicae causa abesse intelleguntur. Praefectus quoque Aegypti rei publicae causa abest, quine aliam ob causam rei publicae gratia extra
4 5 urbem aberit. Sed et in urbanicianis militibus idem diuus Pius constituit. Quaesitum est de eo, qui ad compescendos malos homines missus est, an rei publicae causa abesset: et
6 placuit rei publicae causa eum abesse. Item paganum, qui in expeditione consularis iussu
7 transierat ibique in acie ceciderat: heredi enim eius succurrendum est. Qui rei publicae causa Romam profectus est, || abesse rei publicae causa uidetur. sed et si extra patriam f. 87′
suam rei publicae causa profectus sit, etiam, si per urbem ei iter competit, rei publicae
8 causa abest. Similiter qui in prouincia est, ut primum aut domo sua profectus est aut, cum in eadem prouincia degit rei publicae administrandae causa, simul agere rem publicam
9 coepit, ad similitudinem absentis habetur.[2] Et dum eat in castra et redeat, rei publicae causa abest, quod et eundum sit in castra militaturo et redeundum. Uiuianus scribit Proculum respondisse militem, qui commeatu absit, dum domum uadit aut redit, rei publicae causa abesse, dum domi sit, non abesse.

36 Ulpianus libro sexto ad legem Iuliam et Papiam. Rei publicae causa ab- B. 10, 35, 36 *E*
esse eos solos intellegimus, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt.

37 Paulus libro tertio ad legem Iuliam et Papiam. Hi, qui in prouincia sua B. 10, 35, 37 *E*
ultra tempus a constitutionibus concessum adsident, publica causa abesse non intelleguntur.

38 Ulpianus libro sexto ad legem Iuliam et Papiam. Si cui in prouincia sua B. 10, 35, 38 *Ef*
princeps adsidere speciali beneficio permiserit, puto eum rei publicae causa abesse: quod si non ex permissu hoc fecerit, consequenter dicemus, cum crimen admisit, non habere eum
1 priuilegia eorum, qui rei publicae causa absunt. Tamdiu rei publicae causa abesse quis uidebitur, quamdiu officio aliquo praeest: quod si finitum fuerit officium, iam desinit abesse rei publicae causa. sed ad reuertendum illi tempora computabimus statim atque desiit rei publicae causa abesse ea quibus reuerti in urbem potuit: et erit moderatum tempora ei dare, quae lex reuertentibus praestitit[3]. quare si quo deflexerit suae rei causa, non dubitamus id tempus ei non proficere, habitaque dinumeratione temporis, quo reuerti potuit, statim eum dicemus desisse rei publicae causa abesse. plane si infirmitate impeditus continuare *F*[*P*(*VLU*)]

[1] curam agerent (*dett.*) *uel* curagerent? [2] miles *ins.* [3] praestitit] praesidibus praestituit? (*cf. Dio 53, 15*)

1 non *om. B* (οἱ ἐκκέπτωρες δοκοῦσιν ἀπεῖναι εἰς πρᾶγμα δημόσιον), *scribae opinor dolo* 2 prodesse P^a | debet] *PU*, debent *FVL* 3 nabolenus P^a 4 publicae] publico quod uectigalium F^{ac} | qui'a' operas *F* | uectig.] utotig. P^a 6 tertio] iiii *PU* 7 a'ut reducerent' aut F^2, aut reducerent *om.* $P^a V$ | curarent] FP^aLU, curam agerent P^b, οἱ στρατολογοῦντες *B* 8 princi'pi' F^2, principis P^a | non] nondum P^a | prouinciae ... 9 cui rerum *om.* F^1 9 erit] erat P^aU | itaque ... 11 gratia *in litura* P^b, *inc.* P^a: κἂν πολλοὶ ἐπὶ διοικήσει διαφόρων πραγμάτων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν πεμφθῶσι *B* 10 rerum *om. F* 11 qui uel aliam $F^{ac}L$ 13 de] et de *PVLU* 15 ce'ci'derat F^b 19 agere] age P^a 20 et red.] ac red. *PVL* 21 in *om.* P^aU | redendum P^a | proculus P^a 22 commeatu] meatu P^a, comeatum *L* | domo P^a 24 ulpianus ... 28 papiam *in litura* P^b, 26 hi qui ... 28 papiam *om. V* 24 sexto] uii P^bV, iii *U* 25 causa commodi P^b 26 tertio 'ad' F^2 27 publica] publio F^1 28 legem] edictum F^a 31 tamdiu *om.* P^aV | abesse] absunt F^a | quis] tuis F^b 32 'quam'diu F^2 | 'e'officio *F* | fuerit *om.* P^a | iam] fam F^1 | desinet *PU* 34 ea quibus] ex quibus F^2 | ei] et P^aL 35 qu'a'e lex F^2 | quo deflexerit] F^1, quod efflixerit P^a, quodefluxerit F^2U, quod effluxerit P^bVL 36 dinumeracionem P^a 37 con'tin'uare F^2

iter non potuit, habebitur ratio humanitatis, sicuti haberi solet et hiemis et nauigationis et ceterorum quae casu contingunt.

39 PAULUS libro primo sententiarum. Is qui rei publicae causa afuturus erat, si procuratorem reliquerit, per quem defendi potuit, in integrum uolens restitui non auditur. B. 10, 35, 89 P

40 ULPIANUS libro quinto opinionum. Si qua militi accusatio competat tempore, quo rei publicae operam dedit, non peremitur. Quod eo tempore, quo in insula aliquis fuit ex poena ei irrogata, cuius restitutionem impetrauit, ab alio usurpatum ex bonis, quae non erant adempta, probatum fuerit, suae causae restituendum est. B. 10, 35, 40 S

41 IULIANUS libro trigensimo quinto digestorum. Si quis Titio legauerit, si mortis suae tempore in Italia esset, aut in annos singulos, quod in Italia esset, et ei succursum fuerit, quia ob id, quod rei publicae causa afuit, exclusus fuerit a legato: fideicommissum ab eo relictum praestare cogitur. MARCELLUS notat: quis enim dubitabit salua legatorum et fideicommissorum causa militi restitui hereditatem, quam ob id perdidit, quod rei publicae causa afuit? B. 10, 35, 41 S

42 ALFENUS libro quinto digestorum. Non uere dicitur rei publicae causa abesse eum, qui sui priuati negotii causa in legatione est. B. 10, 35, 42 S

43 AFRICANUS libro septimo quaestionum. Si quis stipulatus sit in annos singulos, quoad in Italia esset uel ipse uel promissor, et alteruter rei publicae causa abesse coeperit, officium praetoris est introducere utilem actionem. eadem dicemus, et si ita concepta stipulatio fuerit: 'si quin‖quennio proximo Romae fuerit[1]', uel ita: 'si Romae non fuerit[2], centum dare spondes?' B. 10, 35, 43 S q. 8 f. 88

44 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Is, qui rei publicae causa abest, in aliqua re laesus non restituitur, in qua, etiam si rei publicae causa non afuisset, damnum erat passurus. B. 10, 35, 44 S*

45 SCAEVOLA libro primo regularum. Milites omnes, qui discedere signis sine periculo non possunt, rei publicae causa abesse intelleguntur. B. 10, 35, 45 S

46 MARCIANUS libro secundo regularum. Qui rei publicae causa afuit, etiam aduersus eum, qui pariter rei publicae causa afuerit, restituendus est, si aliquid damni iuste queritur. B. 10, 35, 46 S

VII.

℟ DE ALIENATIONE IUDICII MUTANDI CAUSA FACTA ℟ ES

1 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. Omnibus modis proconsul id agit, ne cuius deterior causa fiat ex alieno facto, et cum intellegeret iudiciorum exitum interdum duriorem nobis constitui opposito nobis alio aduersario, in eam quoque rem prospexit, ut si quis alienando rem alium nobis aduersarium suo loco substituerit idque data opera in fraudem nostram fecerit, tanti nobis in factum actione teneatur, quanti nostra intersit alium aduersarium nos non habuisse. Itaque si alterius prouinciae hominem aut potentiorem nobis opposuerit aduersarium, tenebitur: B. 10, 37, 1 E

2 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. aut alium, qui uexaturus sit aduersarium: B. 10, 37, 2 E

3 GAIUS libro quarto ad edictum prouinciale. quia etiam si cum eo, qui alte- B. 10, 37, 3 E

F[P(VLU)]

[1] fueris? [2] fueris?

3 l. 39—43 *in fol. sep. formae minoris P m. eadem* 4 audiatur *P* 5 quinto] iiii *P*, ui *L* | militi'a' acc. *F* 6 insala P^a, insulam P^b 7 restitutionum F^{ac} | usurpa'c'tum *F* 8 non 'e'rant F^2 | causa'e' F^3 10 suae] siue F^a | te'e'mpore *F* 11 causa 'a'fuit F^b 12 dubitauit F^1LU 13 fideic. causa] fideicommissorummsa F^a, fide•iusorum causa P^a 18 quoad] F^2, quod F^1VL, quot P^b, quos U^b, *inc.* P^aU^a | alteruter'r'eipubl. F^b 20 proximo] promisso P^a 22 secundo ad sabinum] i sententia (*cf. ad u. 3*) *P* 23 non 'a'fuisset F^2 25 discidere F^{ac} | a signis *PLU* 27 afuit] affuerit *PVLU* 32 ait P^a 33 fit P^a, sit *V* | intellegerit *L*, intelligitur P^a, intelligit P^b, intellexerit *VU* 34 duriorum F^{ar}, donorem *L* 36 tenetur P^aVL 37 habuisset P^a 39 sit *om.* F^2 41 lib. uii *P*, libro ui *L*

rius prouinciae sit, experiar, in illius prouincia experiri debeo et potentiori pares esse non
1 possumus. Sed et si hominem quem petebamus manumiserit, durior nostra condicio fit,
2 quia praetores faueant libertatibus. Item si locum, in quo opus feceris, cuius nomine interdicto quod ui aut clam uel actione aquae pluuiae arcendae tenebaris, alienaueris, durior nostra condicio facta intellegitur, quia si tecum ageretur, tuis impensis id opus tollere deberes, nunc uero cum incipiat mihi aduersus alium actio esse quam qui fecerit, compellor meis impensis id tollere, quia qui ab alio factum possidet, hactenus istis actionibus tenetur,
3 ut patiatur id opus tolli. Opus quoque nouum si tibi nuntiauerim tuque eum locum *alie*naueris et emptor opus fecerit, dicitur te hoc iudicio teneri, quasi neque tecum ex operis noui nuntiatione agere possim, quia nihil feceris, neque cum eo cui id alienaueris, quia ei
4 nuntiatum non sit. Ex quibus apparet, quod proconsul in integrum restituturum se pollicetur, ut hac actione officio tantum iudicis[1] consequatur actor, quantum eius intersit alium aduersarium non habuisse: forte si quas inpensas fecerit aut si quam aliam incommoditatem
5 passus erit alio aduersario substituto. Quid ergo est, si is, aduersus quem talis actio competit, paratus sit utile iudicium pati perinde ac si possideret? recte dicitur denegandam esse aduersus eum ex hoc edicto actionem.

4 Ulpianus libro tertio decimo ad edictum. Item si res fuerint usucaptae ab B. 10, 37, 4 *E*
1 eo cui alienatae sint nec peti ab hoc possint, locum habet hoc edictum. Itemque fieri potest, ut sine dolo malo quidem possidere *de*sierit, uerum iudicii mutandi causa id fiat. sunt et alia complura talia. potest autem[2] aliquis dolo malo desinere possidere nec tamen iudicii mutandi causa fecisse nec hoc edicto teneri: neque enim alienat, qui D. 50, 17, 119 (D)
dumtaxat omittit possessionem. non tamen eius factum improbat praetor, qui tanti habuit re carere, ne propter eam saepius litigaret (haec enim uerecunda cogitatio eius, qui lites exsecratur, non est uituperanda), ‖ sed eius dumtaxat, qui cum rem habere uult, litem f. 88'
2 ad alium transfert, ut molestum aduersarium pro se subiciat. Pedius libro nono non solum ad dominii translationem hoc edictum pertinere ait, uerum ad possessionis quoque: alioquin
3 cum quo in rem agebatur, inquit, si possessione cessit, non tenebitur. Si quis autem ob ualetudinem aut aetatem aut occupationes necessarias litem in alium transtulerit, in ea causa non est, ut hoc edicto teneatur, cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. ceterum erit interdictum et per procuratores litigare dominio in eos plerumque ex iusta causa trans-
4 lato. Ad iura etiam praediorum hoc edictum pertinet, modo si dolo malo fiat alienatio.
5 Haec actio in id quod interest competit. proinde si res non fuit petitoris aut si is qui alienatus est sine culpa decessit, cessat iudicium, nisi si quid actoris praeterea interfuit.
6 Haec actio non est poenalis, sed rei persecutionem arbitrio iudicis continet, quare et heredi dabitur: in heredem autem

5 Paulus libro undecimo ad edictum. uel similem B. 10, 37, 5 *E**

6 Ulpianus libro tertio decimo ad edictum. uel post annum B. 10, 37, 6. Pom. 24, 20. 44 *E*
non dabitur,

7 Gaius libro quarto ad edictum prouinciale. quia pertinet quidem ad rei per- B. 10, 37, 7 *E*
secutionem, uidetur autem ex delicto dari.

8 Paulus libro duodecimo ad edictum. Ex hoc edicto tenetur et qui rem ex- B. 10, 37, 8 *E*
1 hibet, si arbitratu iudicis pristinam iudicii causam non restituit. Ait praetor: 'quaeue alie-
F[*P*(*VLU*)]

[1] officio iudicis tantum (*Degenkolb*)? [2] item?

1 prouinciae sit] prouinciae est *PL*^{b}*U*, prouincia si *L*^{a} | experiat (—ar *F*^{2}) in ill'i'us prouincia *F*^{b}, *om. P*^{a}*V* | experi'ri' *F*^{2} | et in pot. *P*^{a} | par'es' esse *F*^{2} 3 si] si in *P*^{a} | interdictum *P*^{a} 4 teneuaris *F*^{ac} 5 quia] *PLU*, qua *F*: εἰ γὰρ σὺ ἐνήγου *B* | o'po'pus *F* 6 ad'uer'sus *F*^{3} | compellor'e' *F* 7 id *om. P*^{a} 8 si tibi] sibi *P*^{a} | locum enaueris *F* (ali *suppl. f*) 14 est] et *P*^{a}, est et *L*, *om. U* 15 paratis (*em.* paratus *F*^{2}) sit aduersus quem t. a. competit' paratis (*em.* paratus *F*^{2}) sit *F* | possideres *P*^{a}, possederit *V* 19 possideresierit *F* (de *suppl. f*) 20 et *om. P*^{a}*V* | a'u'tem *F*^{2} 21 mutanti *P*^{a} 24 exsegratur *F*^{1} 25 *a* Pedius *l. inc. PVLU* 29 teneatur cum in hoc edicto *bis F*^{ac} | in *om. P*^{a} 30 erit interdictum] *FL*, interdictum *P*^{a}, interdictum erit *P*^{b}*VU* | translat'i'o *F*^{2} 32 petit'i'oris *F*^{2} 36 undecimo] xii *PVLU* 38 non *om. F*^{1} 39 quarto] iii *PU*, xiiii *L*

'natio iudicii mutandi causa facta erit': id est *si* futuri iudicii causa, non eius quod iam sit.
2 3 Alienare intellegitur etiam qui alienam rem uendidit. Sed heredem instituendo uel legando
4 si quis alienet, huic edicto locus non erit. Si quis alienauerit, deinde receperit, non tene-
5 bitur hoc edicto. Qui uenditori suo redhibet, non uidetur iudicii mutandi causa abalienare, 4

9 PAULUS libro primo ad edictum aedilium curulium. quia redhibito homine [B. 10, 37, 9] *E**
omnia retro aguntur: et ideo non uidetur iudicii mutandi causa alienare qui redhibet: nisi
si propter hoc ipsum redhibet non redhibiturus alias.

10 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. Nam et si obligatus soluero quod [B. 10, 37, 10] *Ef*
1 a me petere uelles, huic edicto locus non erit. Si tutor pupilli uel adgnatus furiosi alie-
nauerint, utilis actio competit, quia consilium huius fraudis inire non possunt. 10

11 IDEM libro quinto opinionum. Cum miles postulabat suo nomine litigare [B. 10, 37, 11] *S*
de possessionibus, quas sibi donatas esse dicebat, responsum est, si iudicii mutandi causa
donatio facta fuerit, priorem dominum experiri oportere, ut rem magis quam litem in militem
transtulisse credatur. 14

12 MARCIANUS libro quarto decimo institutionum. Si quis iudicii communi di- [B. 10, 37, 12] *S*
uidundo euitandi[1] causa rem alienauerit, ex lege Licinnia ei interdicitur, ne communi diui-
dundo iudicio experiatur: uerbi gratia ut potentior emptor per licitationem uilius eam ac-
cipiat et per hoc iterum ipse recipiat. Sed ipse quidem qui partem alienauerit communi
diuidundo iudicio si agere uelit, non audietur: is uero qui emit si experiri uelit, ex illa
parte edicti uetatur, qua cauetur, ne qua alienatio iudicii mutandi causa fiat. 20

VIII.

℟ DE RECEPTIS: QUI ARBITRIUM RECEPERINT UT SENTENTIAM DICANT ℟ *EPAS*

1 PAULUS libro secundo ad edictum. Compromissum ad similitudinem iudicio- [B. 7, 2, 1] *E*
rum redigitur et ad finiendas lites pertinet. 25

2 ‖ ULPIANUS libro quarto ad edictum. Ex compromisso placet exceptionem non [B. 7, 2, 2] *E* f. 89
nasci, sed poenae petitionem.

3 IDEM libro tertio decimo ad edictum. Labeo ait, si compromisso facto sen- [B. 7, 2, 3] *E*
tentia dicta est, quo quis a minore uiginti quinque annis tutelae absolueretur, ratum id
1 a praetore non habendum: neque poenae eo nomine commissae petitio dabitur. Tametsi 30
neminem praetor cogat arbitrium recipere, quoniam haec res libera et soluta est et extra
necessitatem iurisdictionis posita, attamen ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad
curam et sollicitudinem suam hanc rem pertinere praetor putat: non tantum quod studeret
lites finiri, uerum quoniam *non* deberent decipi, qui eum quasi uirum bonum disceptatorem
inter se elegerunt. finge enim post causam iam semel atque iterum tractatam, post nudata 35
utriusque intima et secreta negotii aperta, arbitrum uel gratiae dantem uel sordibus cor-
ruptum uel alia qua ex causa nolle sententiam dicere: quisquamne potest negare aequis-
simum fore praetorem interponere se debuisse[2], ut officium quod in se recepit impleret?
F[*P*(*VLU*)]

[1] *firmant B:* mutandi (*Degenkolb*)? [2] debuisse *del.* (*Hal.*)

1 si] sisi *F, om. L* | i'udicii' causa F^2 3 si qi'quis *F* 5 redhibito] redhibet F^1 9 furiosi] fur. uel P^a | alienauerit *PLU* 12 a'donatas *F* 16 ne] nec *P* 17 per] propter per P^a, propter *V* | u'i'lius F^2 18 et per hoc it. i. recipiat *om.* P^a 22 receperint] F^bPU, *item F in indice*, receperunt F^a (qui ... dicant *om. L*) 23 dicant] *F in indice PLU*, dicunt *F* 24 's'ecundo F^b, ii *PL*, i *LU* 25 litem *F* (*em. m. 3*) 28 si compromisso ... 29 absolueretur] ἐὰν αἱρετὸς δικαστὴς ἐλεγθεῤῥώσῃ τινὰ τῆς κατὰ τῆς ἐπιτροπῆς ἀγωγῆς παρὰ τοῦ ἀφήλικος αἱρεθείς *B* | factu *F* 29 est dicta *P* 30 p'a'etitio F^b | tametsi] FP^bU, tamen si P^a, tamsi *VL* 31 'nemi'neminem *F* | arbit'e'rium F^2 33 solitudinem P^a 34 non deberent] *LU*, non deberet *P*, deberet *F* 35 inter *om.* F^1 | eleg'au'erunt F^b | iam] suam F^a 36 arbitrium $F^aP^aL^aU^b$ | uel sord.] sord. P^a 37 quisquamna F^1, quisquam non *PVLU* | aequisimum *F* 38 interponere] ut int. P^a

2 3 Ait praetor: 'Qui arbitrium pecunia compromissa receperit'. Tractemus de personis arbitrantium. et quidem arbitrum cuiuscumque dignitatis coget officio quod susceperit perfungi, etiam si sit consularis: nisi forte sit in aliquo magistratu positus uel potestate, consul forte uel praetor, quoniam in hoc[1] imperium non habet. 4

4 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Nam magistratus superiore aut pari [B. 7, 2, 4] *E* imperio nullo modo possunt cogi: nec interest ante an *in* ipso magistratu arbitrium susceperint. inferiores possunt cogi.

5 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Sed et filius familias compelletur. [B. 7, 2, 5] *E*

6 GAIUS libro quinto ad edictum prouinciale. Quin etiam de re patris dicitur [B. 7, 2, 6] *E* filium familias arbitrum esse *posse:* nam et iudicem eum esse posse plerisque placet. 10

7 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Pedius libro nono et Pomponius [B. 7, 2, 7] *E* libro trigensimo tertio scribunt parui referre, ingenuus quis an libertinus sit, integrae famae quis sit arbiter an ignominiosus. in seruum Labeo compromitti non posse libro undecimo 1 scribit: et est uerum. Unde Iulianus ait, si in Titium et seruum compromissum sit, nec Titium cogendum sententiam dicere, quia cum alio receperit: quamuis serui, inquit, arbi- 15 terium nullum sit. quid tamen si dixerit sententiam Titius? poena non committitur, quia non, ut receperit, dixit sententiam.

8 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Sed si ita compromissum sit, ut uel [B. 7, 2, 8] *E* alterutrius sententia ualeat, Titium cogendum. 19

9 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Sed si in seruum compromittatur [B. 7, 2, 9] *E* et liber sententiam dixerit, puto, si liber factus fecerit[2] consentientibus partibus, ualere. 1 Sed neque in pupillum neque in furiosum aut surdum aut mutum compromittetur, ut 2 Pom*poni*us libro trigensimo tertio scribit. Si quis iudex sit, arbitrium recipere eius rei, de qua iudex est, inue se compromitti iubere prohibetur lege Iulia: et si sententiam dixerit, 3 non est dand*a* poenae persecutio. Sunt et alii, qui non coguntur sententiam dicere, ut 25 4 puta si sordes aut turpitudo arbitri manifesta sit. Iulianus ait, si eum infamauerunt liti- 5 gatores, ‖ non omnimodo praetorem debere eum excusare, sed causa cognita. Idem et si f. 89' spreta auctoritate eius ad iudicium

10 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. uel alium arbitrum [B. 7, 2, 10] *E*

11 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. litigatores ierint, mox ad eundem [B. 7, 2, 11] *E* arbitrum redierint, praetorem non debere eum cogere inter eos disceptare, qui ei contu- 31 1 meliam hanc fecerunt, ut eum spernerent et ad alium irent. Arbitrum autem cogendum 2 non esse sententiam dicere, nisi compromissum interuenerit. Quod ait praetor: 'pecuniam compromissam'[3], accipere nos debere, non si utrimque poena nummaria, sed si et alia res uice poenae, si quis arbitri sententia non steterit, promissa sit: et ita Pomponius scribit. 35 quid ergo, si res apud arbitrum depositae sunt eo pacto, ut ei daret qui uicerit, uel ut eam rem daret, si non pareatur sententiae, an cogendus sit sententiam dicere? et puto cogendum. tantundem et si quantitas certa ad hoc apud eum deponatur. proinde et si *F*[*P*(*VLU*)]

[1] hos? [2] egerit? [3] pecunia compromissa (*edd.*)?

1 pecuniam F^1 (*em. m. 3*) P^aL^a 4 hoc] *F, om. P*^{a}, hos P^bLU, κατὰ τούτων *B* 5 superiores *f* (*saec. XV*) *PVLU*: τὸν γὰρ ἴσον ἢ μείζονα οὐκ ἀναγκάζει *B* 6 imperia F^1 | an in ipso] *PLU*, an ipso *F*: εἴτε ἐν τῷ ἄρχειν . . . εἴτε πρὸ τούτου *B* 7 posse P^a 10 filius fam. P^a | posse nam] *PVLU*, nam *F*: δύνατα . . . γενέσθαι *B* | et iud. e. e. posse *bis* F^{ac} 12 tricentesimo iii *P* | quin an *F* (*em. m. 3*) 13 qui sit *FL* 14 in titium] • icium P^a 15 receperit] F^1L, recepit F^2PU, recipit *V* | arbitrium *PLU* 16 compromittitur P^a, committatur *U* 19 titium] FP^a, ulpianus scribit titium V^aL^a, iulianus scribit titium $P^bV^bL^bU$ 21 dixerint P^a | fecerit] F^1L, receperit PVL^bU, fecerit F^2, καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ὁ δοῦλος συναινούντων τῶν μερῶν ψηφίζεται *B* 22 compromittitur *PV* 23 pomponius *F* | eiusdem *PVLU* 24 inue se *om.* P^a | et 'si' F^2 25 dandae *F* 26 arbitra F^1 | litigatures F^{ac} 27 idem] *FV*, idem ait *PLU*, 29 arbitrium F^1L 30 litigatores esserit mox F^1 31 arbitram *F* (*em. m. 3*) | red'i'erint F^2 | discaptare F^1 34 utrumque P^a, utramque *V*, utrum *L* | sed] seun F^1 | si et] et si *PV*, si U^a 35 poena *F* (*suppl. f*) | stet'er'it F^2, sisterit P^a, stesterit *L* 36 sint *PU* | ut eam] ut eum F^1, ita eam $PVLU^a$, ita ut eam U^b 37 dare P^a 38 certa 'a'd F^b

alter rem, alter pecuniam stipulanti promiserit, plenum compromissum est et cogetur sen-
3 tentiam dicere. Interdum, ut Pomponius scribit, recte nudo pacto fiet compromissum, ut
puta si ambo debitores fuerunt et pacti sunt, ne petat quod sibi debetur qui sententiae
4 arbitri non paruit. Item Iulianus scribit non cogendum arbitrum sententiam dicere, si alter
promiserit, alter non. idem dicit, et si sub condicione fuerit poena compromissa, ueluti si
nauis ex Asia uenerit, tot milia: non enim prius arbitrum cogendum sententiam dicere,
quam condicio exstiterit: ne sit inefficax deficiente condicione. et ita Pomponius libro tri-
gensimo tertio ad edictum scribit.

12 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Quo casu ad praetorem pertinebit [B.7,2,12] *E*
in eo forsitan solo, ut si possit dies compromissi proferri, proferatur.

13 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Pomponius ait, et si alteri accepto [B.7,2,13] *E*
1 lata sit poena compromissi, non debere eum compelli sententiam dicere. Idem Pomponius
scribit, si de meis solis controuersiis sit compromissum et de te poenam sim stipulatus,
uidendum ne non sit compromissum. sed cui rei moueatur, non uideo: nam si ideo, quia
de unius controuersiis solum compromissum est, nulla ratio est: licet enim et de una re
compromittere: si uero ideo, quia ex altera dumtaxat parte stipulatio interuenit, est *ratio*.
quamquam si petitor *fuit* qui stipulatus est, possit dici plenum esse compromissum, quia
is qui conuenitur tutus est ueluti pacti exceptione, is qui conuenit, si arbitro non pareatur,
habet stipulationem. sed id uerum esse non puto: neque enim sufficit exceptionem habere,
2 ut arbiter sententiam dicere cogatur. Recepisse autem arbitrium uidetur, ut Pedius libro
nono dicit, qui iudicis partes suscepit finemque se sua sententia controuersiis impositurum
pollicetur. quod si, inquit, hactenus interuenit, ut experiretur, an consilio suo uel aucto-
3 ritate discuti litem paterentur, non uidetur arbitrium recepisse. Arbiter ex compromisso
his diebus non cogitur sententiam dicere, quibus iudex non cogetur, nisi dies compro-
4 missi exitura sit nec proferri possit. Proinde si forte urgueatur a praetore ad sententiam,
aequissimum erit, si iuret sibi de causa nondum liquere, spatium ei ad pronuntiandum dari.

14 POMPONIUS libro undecimo ad Quintum Mucium. Sed si compromissum sine [B.7,2,14] *E**
die confectum est, necesse est arbitro omnimodo dies[1] statuere, partibus scilicet consen-
tientibus, || et ita causam disceptari: quod si hoc praetermiserit, omni tempore cogendus f. 90
est sententiam dicere.

15 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Licet autem praetor destricte edi- [B.7,2,15] *E*
cat sententiam se arbitrum dicere coacturum, attamen interdum rationem eius habere debet
et excusationem recipere causa cognita: ut puta si fuerit infamatus a litigatoribus, aut si
inimicitiae capitales inter eum et litigatores aut alterum ex litigatoribus intercesserint, aut
si aetas aut ualetudo quae postea contigit id ei munus remittat, aut occupatio negotiorum
propriorum uel profectio urguens aut munus aliquod rei publicae: et ita Labeo:

16 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. et si qua alia incommoditas ei post [B.7,2,16] *E*
arbiterium susceptum incidat. sed in causa ualetudinis similibusue causa cognita differre
1 cogitur. Arbiter iudicii sui nomine, quod publicum aut priuatum habet, excusatus esse
debet a compromisso, utique si dies compromissi proferri non potest: quod si potest, quare
F[P(VLU)]

[1] diem (*P*^{b} *al.*)?

1 rem alter *om.* $P^{a}L^{b}$, rem *om.* L^{a} 3 fuerint *PVLU* | debetur qui] debitorque P^{a}, detur qui L^{a} 4 non *om.* P^{a} | paruerit *PVU* 6 enim] est L^{a}, *om.* $P^{a}L^{b}$ 7 existit P^{a} 13 meis 's'olis controuersii's' sit F^{2} 14 'ne' non F^{2} | sed] sit F^{a} | rei] FP^{a}, res $P^{b}LU$ 16 interuenit est (et *alt. loco*) ratio *bis F* 17 petitur F^{1} | fuit] *PLU*, sit *V*, *om. F*: ἐὰν ὁ ἐνάγων μόνος ἐπερωτήσῃ ποιήν *B* | quis stip. P^{a} 22 experietur $P^{a}U^{a}$ 24 cogetur] *F*, cogeretur *PLU*: ἐν αἷς ὁ δικαστὴς οὐκ ἀναγκάζεται *B* 26 linquere $P^{a}V$ | pronuntiendum F^{a} | dari] *LU*, dare *P*, dar *F*, δίδοται αὐτῷ *B* 27 ad] at *F* 28 ne'q'cesse *F* | scilicet consentientibus *bis* F^{ae} 31 a'u'tem F^{2} | dicat *PLU* 32 coacturus P^{a} 33 et *om.* $P^{a}L^{a}$ 34 et ligatores *FL* (*item u.* 33. 34 ligatoribus *L*), et litigatorem P^{a} 36 it'a' labeo F^{2} 38 arbitrium *PLU* | in *om.* P^{a} | similibrosue F^{1} 39 iudici'i' F^{2} 40 quod si potest] $F^{3}P^{b}VLU$, *om.* $F^{1}P^{a}$: ἐξκουσατεύεται, εἰ μὴ ἄρα δύναται ἡ προθεσμία ἐπεκταθῆναι *B* | quare non cog. e. c. potest *bis* F^{ae}

non cogat eum, cum potest, proferre? quod sine ulla distinctione[1] ipsius interdum futurum est. si tamen uterque uelit eum sententiam dicere, an, quamuis cautum non sit de die proferenda, non alias impetret, quia iudicium habet, ne cogatur, quam si consentiat denuo in se compromitti? haec scilicet si dies exitura est.

17 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Item si unus ex litigatoribus bonis [B.7, 2, 17] *E*
suis cedat, Iulianus libro quarto digestorum scribit non esse cogendum arbitrum sententiam
1 dicere, cum neque agere neque conueniri possit. Si multo post reuertantur ad arbitrum
2 litigatores, non esse cogendum sententiam dicere Labeo scribit. Item si plures sunt qui arbitrium receperunt, nemo unus cogendus erit sententiam dicere, sed aut omnes aut nullus.
3 Inde Pomponius libro trigensimo tertio quaerit, si ita sit compromissum, ut quod Titio disceptatori placet, id Seius pronuntiet, quis sit cogendus? et puto tale arbitrium non ua-
4 lere, in quo libera facultas arbitri sententiae non est futura. Sed si ita sit compromissum arbitratu Titii aut Seii fieri, Pomponius scribit et nos putamus compromissum ualere: sed
5 is erit cogendus sententiam dicere, in quem litigatores consenserint. Si in duos fuerit sic compromissum, ut si dissentirent, tertium adsumant, puto tale compromissum non ualere: nam in adsumendo possunt dissentire. sed si ita sit, ut eis tertius adsumeretur Sempronius,
6 ualet compromissum, quoniam in adsumendo dissentire non possunt. Principaliter tamen quaeramus, si in duos arbitros sit compromissum, an cogere eos praetor debeat sententiam dicere, quia res fere sine exitu futura est propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. in impari enim numero idcirco compromissum admittitur, non quoniam consentire omnes facile est, sed quia et si dissentiant, inuenitur pars maior, cuius arbitrio stabitur. sed usitatum est etiam in duos compromitti, et debet praetor cogere arbitros, si non
7 consentiant, tertiam certam eligere personam, cuius auctoritati pareatur. Celsus libro secundo digestorum scribit, si in tres fuerit compromissum, sufficere quidem duorum consensum, sed *si* praesens fuerit et tertius: alioquin absente eo licet duo consentiant, arbitrium non ualere, quia in plures fuit compromissum et potuit praesentia eius trahere eos in eius sententiam:

18 POMPONIUS libro septimo decimo epistularum et uariarum lectionum. [B.7, 2, 18. Ep. 14, 46] *E**
sicuti tribus iudicibus datis quod duo ex consensu absente tertio iudicauerunt, nihil ualet, quia id demum, quod ‖ maior pars omnium iudicauit, ratum est, cum et omnes iudicasse palam est. f. 90'

19 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Qualem autem sententiam dicat ar- [B.7, 2, 19] *E*
biter, ad praetorem non pertinere Labeo ait, dummodo dicat quod ipsi uidetur. et ideo si sic fuit in arbitrum compromissum, ut certam sententiam dicat, nullum esse arbitrium, nec
1 cogendum sententiam dicere Iulianus scribit libro quarto digestorum. Dicere autem sententiam existimamus eum, qui ea mente quid pronuntiat, ut secundum id discedere eos a tota controuersia uelit. sed si de pluribus rebus sit arbiterium receptum, nisi omnes con-
2 trouersias finierit, non uidetur dicta sententia, sed adhuc erit a praetore cogendus. Unde uidendum erit, an mutare sententiam possit. et alias quidem est agitatum, si arbiter iussit *F*[*P*(*VLU*)]

---

[1] districtione (*dett.*)?

1 cum potest] dum potest *PU* | distinctione] *FP*^{b}*V*^{a}*L*^{a}, distractione *P*^{a}, districtione *P*^{a}*V*^{b} *L*^{b}*U* | ipsius *om. P*^{a} | futurus *P*^{a} 2 an quamuis] *F*^{b}*PLU*, quamuis *F*^{a} *et sic fortasse legerunt Graeci, cum comma* si tamen u. u. e. s. dicere *ad praecedentia rettulerint, non, ut debuit fieri, ad ea quae sequuntur* 3 habeat *F*^{1}*PU* 4 compromissi *P*^{a} 6 *ab* iulianus *l. inc. F* 7 reuereantur *P*^{a} | arbitrum] *F*^{2}*LU cum B* (πρὸς αὐτὸν *sc.* τὸν αἱρετὸν δικαστήν), arbitrium *F*^{1}*P* 8 scribit] dicit *P* 10 inde] idem *PVU*^{b}, idest *U*^{a}, *om. L* | *a* pomponius *l. inc. F* 12 in qua *F*^{a} 13 'a'ut *F*^{b} | et] ex *F*^{a} 15 'a'ut si *F*^{2} 16 'di'dissent'i'rent *F*^{2} 21 arbi'trio stabi'tur *F*^{2} 22 usitandum *P*^{a} 23 auctoritate *P*^{a} | *a* celsus *l. inc. FPV* 24 scribit *om. P* | 'a'duorum *F* 25 sed si] *P*^{b}*VU*, sed et si *P*^{a}*L*, sent *F*: εἴγε καὶ ὁ ἄλλος πάρεστιν *B* | fuerint *P*^{a}, fuit *L* | consentians *F*^{1} | arbitrum *P* 28 'et'et uar. *F* 29 sicuti] sicum sicum *F*^{1} 30 quia] qui *P*^{a} | id] iu *F*^{1}, tum *P*^{a}? 32 *l. 19. continuatur praecedenti F* | tertio decimo] xiiii *P*^{a} 34 in arbitrium *P*^{a}*LU*^{a} | esse arbitrum *P* 35 *ab* iulianus *l. inc. PVL* 36 qui ea] quia *P*^{a}*U*^{a} | secondum *F* | id] quid *P*^{a} 37 tota'e' *F*^{2} | arbitrium *PL* | nisi] aut nisi *P*^{a} 39 alias] aliis *F*^{1}

dari, mox uetuit, utrum eo quod iussit an eo quod uetuit stari debeat. et Sabinus quidem putauit posse. Cassius sententiam magistri sui bene excusat et ait Sabinum non de ea sensisse sententia, quae arbitrium finiat, sed de praeparatione causae: ut puta si iussit litigatores calendis adesse, mox idibus iubeat: nam mutare eum diem posse. ceterum si condemnauit uel absoluit, dum arbiter esse desierit, mutare sententiam non posse,

20 GAIUS libro quinto ad edictum prouinciale. quia arbiter, etsi errauerit in sententia dicenda, corrigere eam non potest. B. 7, 2, 20 E

21 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Quid tamen si de pluribus controuersiis sumptus est nihil sibi communibus et de una sententiam dixit, de aliis nondum, numquid desiit esse arbiter? uideamus igitur, an in prima controuersia possit mutare sententiam, de qua iam dixerat. et multum interest, de omnibus simul ut dicat sententiam compromissum est, an non: nam si de omnibus, poterit mutare (nondum enim dixit sententiam): quod si et[1] separatim, quasi plura sunt compromissa, et ideo quantum ad illam 1 controuersiam pertinet, arbiter esse desierat. Si arbiter ita pronuntiasset nihil uideri Titium debere Seio: tametsi Seium non uetuisset petere, tamen si quid petisset, uideri contra sen- 2 tentiam arbitri fecisse: et id Ofilius et Trebatius responderunt. Solutioni diem posse arbi- 3 trum statuere puto: et ita et Trebatius uidetur sentire. Pomponius ait inutiliter arbitrum incertam sententiam dicere, ut puta: 'quantum ei debes redde': 'diuisioni uestrae stari placet': 4 'pro ea parte, quam creditoribus tuis soluisti, accipe'. Item si arbiter poenam ex compromisso peti uetuerit, in libro trigensimo tertio apud Pomponium scriptum habeo non ualere: 5 et habet rationem, quia non de poena compromissum est. Papinianus libro tertio quaestionum ait, si cum dies compromissi finiretur, prolato die litigatores denuo in eum compromiserint nec secundi compromissi arbitrium receperit, non esse cogendum recipere, si ipse in mora non fuit, quo minus partibus suis fungeretur: quod si per eum factum est, aequissimum esse cogi eum a praetore sequens recipere. quae quaestio ita procedit, si nihil in priore compromisso de die proferendo caueatur: ceterum si cauebatur et ipse protulit, 6 mansit arbiter. Plenum compromissum appellatur, quod 'de rebus controuersiisue' compositum est: nam ad omnes controuersias pertinet. sed si forte de una re sit disputatio, licet pleno compromisso actum sit, tamen ex ceteris causis actiones superesse: id enim uenit in compromissum, ‖ de quo actum est *ut* ueniret. sed est tutius, si quis de certa re com- f. 91 7 promissum facturus sit, de ea sola exprimere in compromisso. Non debent autem obtem- 8 perare litigatores, si arbiter aliquid non honestum iusserit. Si intra diem compromissi 9 aditus arbiter post diem compromissi adesse iusserit, poena non committetur. Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit, quod ualetudine uel rei publicae causa absentia impeditus sit aut magistratu aut alia iusta de causa, poenam commitii Proculus et Atilicinus aiunt: sed si paratus sit in eundem compromittere, actionem denegari aut exceptione tutum fore. sed hoc ita demum uerum erit, si arbiter recipere in se arbiterium fuerit paratus: nam inuitum non esse cogendum Iulianus libro quarto digestorum recte scribit: ipse autem *F[PVLU)]*

[1] et] *firmant B* (καὶ κεχωρισμένως): ut (*Hal.*)?

1 dari *om. P*^{a} | quidem *om. P*^{a} 2 sabinum (—nus *P*^{a}) non de ea sent. sens. *P*, de ea sent. sab. non sens. *V* 3 fini'u'at *F*^{1} | causa'e' *F*^{2}, *om. L* | putat *P*^{a} | litigatoris *F*^{a} 4 idibet iub. *P*^{a} 5 mutare sententiam] *P*^{1}*V LU*, mutare se sententiam *F*, mutares se sententiam *P*^{a}, οὐ δύναται μετὰ ταῦτα ψηφίσασθαι τἀναντία *B* 10 esse *om. P*^{a} | in *om. P*^{a}*V* | muture *F*^{1} | sententiam *F* 11 iam] eam *PVU* | ut] at *F*^{1} 12 nam *om. P*^{a} 15 tametsi] etsi *P*^{a} | no'n' *F*^{b} 16 arbitrium stat. *P*^{a} 19 accipere *P*^{a} | si *om. Taur.* 20 pomponius *P*^{a} 21 *a* papinianus *l. inc. PVLU* 22 f'm'iniretur *F* 23 secundumpromissi *F*^{a} 26 cabeatur *F*, cauebatur *PU* | cabe'b'atur *F*^{2}, cauebetur *L* 27 controuersi'i'sue *F*^{2} | compisitum *F*^{1} 28 pertinet *om. P*^{a} 29 pleno compromisso actum] *edd.*, pleno comactum *F*, plenum coactum *L*, plenum compromissum actum *PVU*, plenum compromissum factum *Hal.*, κἂν γενικῶς συντεθῇ *B* | enim] ē *P*^{a} 30 est ut] est (*om.* ut) *F*, sit ut *PLU* | titius *F*^{1} 31 de 'e'a *F*^{2} | exprimere] *PVLU*, exprimire *F*: περὶ τοῦ ἐνὸς ἐκφωνεῖν *B* | in *om. PU* | obtemparare *F* 33 'non' committ. *F*^{2} 35 magistratum *P*^{a} | atilicinicus *P*^{a}, atilicinius *P*^{b}, atilicianus *V*, atilicinianus *U*, acicinus *L* | aiant *F*^{1}, agiunt *P*^{a} 37 in se rec. *P* | arbitrium *PLU* 38 *ab* iulianus (ulpianus *P*^{a}) *l. inc. PVL* | autem *om. P*^{a}

10 nihilo minus poena absoluitur. Si arbiter iussit puta in prouincia adesse litigatores, cum
Romae esset in eum compromissum, an ei impune *non* pareatur, quaeritur. *et est* uerius,
quod Iulianus ait libro quarto, eum locum compromisso inesse, de quo actum sit ut pro-
mitteretur: impune igitur ei non parebitur, si alio loci adesse iusserit. quid ergo, si non
appareat, de quo loco actum sit? melius dicetur eum locum contineri, ubi compromissum 5
est. quid tamen si in eo loco, qui sit circa urbem, adesse iusserit? Pegasus admittit ualere
iussum. quod puto ita uerum esse, si et eius sit auctoritatis arbiter, ut in secessibus soleat
11 agere, et litigatores facile eo loci uenire possint. Sed si in aliquem locum inhonestum ad-
esse iusserit, puta in popina*m* uel in lupanarium, ut Uiuianus ait, sine dubio impune ei non
parebitur: quam sententiam et Celsus libro secundo digestorum probat. unde eleganter 10
tractat, si is sit locus, in quem alter ex litigatoribus honeste uenire non possit, alter possit,
et is non uenerit, qui sine sua turpitudine eo uenire possit, is uenerit, qui inhoneste uene-
rat, an committatur poena compromissi an[1] quasi opera non praebita. et recte putat non
12 committi: absurdum enim esse iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non. Intra
quantum autem temporis, nisi detur quod arbiter iusserit, committatur stipulatio, uidendum 15
est. et si quidem dies adiectus non sit, Celsus scribit libro secundo digestorum inesse
quod*dam* modicum tempus: quod ubi praeterierit, poena statim peti potest: et tamen, in-
quit, et si dederit ante acceptum iudicium, agi ex stipulatu non poterit:

22 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. utique nisi eius interfuerit tunc solui. B.7, 2, 22 *E*

23 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Celsus ait, si arbiter intra kalendas B.7, 2, 23 *E*
Septembres dari iusserit nec datum erit, licet postea offeratur, attamen semel commissam 21
poenam compromissi non euanescere, quoniam semper uerum est intra kalendas datum non
esse: sin autem oblatum accepit, poenam petere non potest doli exceptione remouendus.
1 contra, ubi dumtaxat dare iussus est. Idem ait, si iusserit me tibi dare et ualetudine sis
impeditus, quo minus accipias, aut alia iusta ex causa, Proculum existimare poenam non 25
committi, nec si post kalendas te parato accipere non dem, sed ipse recte putat duo esse
arbitri praecepta, unum pecuniam dari, aliud intra kalendas dari: licet igitur in poenam
non committas, quod intra calendas non dederis, quoniam per te non stetit, tamen com-
2 mittis in eam partem, quod non das. Idem ait nihil aliud esse sententiae stare posse[2],
3 quam id agere, quantum in ipso sit, ut arbitri pareatur sententiae. Idem Celsus ait, si 30
arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti, posse defendi ipso
iure poenam non committi.

24 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Sed si postea ille paratus sit accipere, B.7, 2, 24 *E*
non ‖ impune me non daturum: non enim ante feceram. f. 91′

25 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Labeo ait, si arbiter, cum in com- B.7, 2, 25 *E*
promisso cautum esset, ut eadem die de omnibus sententiam diceret et ut posset diem 36
proferre, de quibusdam rebus dicta sententia, de quibusdam non dicta diem protulit: ualere
prolationem sententiaeque eius posse impune non pareri. et Pomponius probat Labeonis
1 sententiam, quod et mihi uidetur: quia officio in sententia functus non est. Haec autem

F[*P*(*VLU*)]

---

[1] an *del.* (*u. i.*) [2] posse] per se (*notis permutatis*)?

---

1 nihilhominus *F* | si] ut si P^a 2 romae esset] remississet F^1 | eum 'compromississet in eum' compromissum F^b | ei impune] et impus F^1, ... inpune P^a | non pareatur] *PU*, compareatur *F*, non pareantur *L* | et est] *PLU*, est et *F* 3 compromissum P^a | quo's F^b 4 impune] inpone F^1 6 qui] quid P^a 7 ut *bis* F^{ac} | secessibus] necessitatibus P^a 9 puta] puta ut *P* | in popinam] *dett.*, in popina FP^bLU, inopina P^a | lupinarium P^aL^a, *inc.* U^a 12 sine 's ua F^2, sin.. sua P^a | uenire] uenere *F* 13 poena'e' *F* | an quasi] FL^a, .. quasi *P*, quasi VL^bU | putas F^1 (*em. m. 3*) 14 esse enim *P* 15 abiter *F* (*suppl. f*) 17 quodam FP^a, quod.. *L*, *inc.* U^a | poenam *f* | et tamen] ut tamen *PVU* 18 ex stip. agi *P* 21 septembrem F^1, septembris *PVL*, sepbr *U* 22 euanescere'e' F^2 24 ubi] obi *F* (*em. m. 3*) 25 accipiat P^a | iusta ex *bis* P^a, ex iusta *LU* 26 sed *om.* P^aV | duo 'duo' *F* | esse *om.* P^a 30 quam *om.* P^a 31 certo P^a 32 non *om.* P^a 35 cum *om.* *P* | compromissum P^a 36 ut in ead. *PU*, ut eodem *V* 37 dicta'e' sent. F^2 | diem] dieta F^1

clausula 'diem compromissi proferre' nullam aliam dat arbitro facultatem quam diem prorogandi: et ideo condicionem primi compromissi neque minuere neque immutare potest: 2 et ideo cetera quoque discutere et pro omnibus unam sententiam ferre debebit. Si per fideiussorem fuerit cautum in primo compromisso, et sequens similiter proferendum Labeo dicit. sed Pomponius dubitat, utrum isdem an et aliis tam idoneis: quid enim, inquit, si idem fideiubere noluerint? sed puto, si noluerint fideiubere, tunc alios non absimiles adhibendos,

26 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. ne in potestate sit fideiussorum postea se non obligantium, ut poena committatur. idemque et si decesserint. B.7,2,26 *E*

27 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Diem proferre uel praesens uel 1 per nuntium uel per epistulam potest. Si heredis mentio uel ceterorum facta in compromisso non fuerit, morte soluetur compromissum: nec utimur Labeonis sententia, qui existimauit, si arbiter aliquem pecuniam dare iusserit et is decesserit antequam daret, poenam 2 committi, licet heres eius paratus sit offerre. Stari autem debet sententiae arbitri, quam de ea re dixerit, siue aequa siue iniqua sit: et sibi imputet qui compromisit. nam et diui 3 Pii rescripto adicitur: 'uel minus probabilem sententiam aequo animo ferre debet'[1]. Si plures arbitri fuerint et diuersas sententias dixerint, licebit sententia eorum non stari: sed si maior pars consentiat, ea stabitur, alioquin poena committetur. inde quaeritur apud Iulianum, si ex tribus arbitris unus quindecim, alius decem, tertius quinque condemnent, qua sententia stetur: et Iulianus scribit quinque debere praestari, quia in hanc summam 4 omnes consenserunt. Si quis litigatorum defuerit, quia per eum factum est, quo minus arbitretur, poena committetur. proinde sententia quidem dicta non coram litigatoribus non nocebit, nisi in compromissis hoc specialiter expressum sit, ut uel uno uel utroque absente sententia promatur: poenam autem is qui defuit committit, quia per eum factum est quo 5 minus arbitretur. Coram autem dicere sententiam uidetur, qui sapientibus dicit: ceterum coram furioso uel demente non uidetur dici: item coram pupillo non uideri sententiam dictam, nisi tutor praesens fuit: et ita de his omnibus Iulianus libro quarto digestorum 6 7 scribit. Et si quis praesens arbitrum sententiam dicere prohibuit, poena committetur. Sed si poena non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententia stari quis promiserit, incerti aduersus eum foret actio.

28 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Non autem interest, certa an incerta summa compromissa sit, ut puta 'quanti ea res erit'. B.7,2,28 *E*

29 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Aduersus sententiam arbitri fit, si petatur ab eo a quo arbiter peti uetuit. quid ergo si a fideiussore eius petatur, an poena committatur? et puto committi, et ita Sabinus scribit: nam τῇ δυνάμει a reo petit. sed si cum fideiussore compromisi ‖ et a reo petatur, nisi intersit fideiussoris, non committetur. f. 92 B.7,2,29 *E*

30 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Si quis rem, de qua compromissum sit, in iudicium deducat, quidam dicunt praetorem non interuenire ad cogendum arbitrum B.7,2,30 *E*

F[PVL, in quo u. 34 quid ... *36* committetur *sunt in litura a m. 2, u. 37* Paulus ... *p. 156, 7* ferat *leguntur loco non suo post* iussus est *p. 154, 24, U)*]

[1] debes?

1 *post* aliam *denuo* diem compromissi proferre *repetit P, post* arbitro, *sed supra u. manu rec.*, die compromissi al. de compromisso *ins. L* 2 et] hec P^a 5 idoneus P^a 6 noluerint sed] non noluerint sed P^a | si noluerint fideiubere 'noluerint sed puto si nolue sed puto si noluerint fideiubere' tunc *F*, si fid. noluerint sed puto si fideiubere noluerint tunc *L* 8 sit *om.* P^a 9 se] si P^a | et *om. P* 10 praesens p uel *F* 11 cet o erorum *F* 14 sententia P^a, sententiam L^a 15 de ea re] *scripsi*, de re *PVLU*, dare F^1, uere F^2 | dixerit F^b | siue aequa] siuequa *P* 17 sententia eorum] F^a, sententiae eorum F^bPLU, sententiae horum F^2 | non F^2 | stari *F* 18 consentiat ea stabitur] F^2L^a, consequentias eas dabitur F^1, consentiat an stabitur P^a, cons. ei stabitur F^3P^bU | committitur *PVU* 20 qua] que P^a 21 consenserunt] consierunt F^1 23 in compromisit hoc P^a, in compromisso hoc *L* | ut uel uno] ununo F^a 27 distam *F*, ditam *L* 28 praeses *P* | committitur *PV* 35 committitur et F^b | ita] ata F^a | nam τη δυναμαε *V*, *om. in spat. uac. U*, nam qui a fideiussore petit U^b, *deficit L* 36 compromisit *PU* | committitur *PV*

sententiam dicere, quia iam poena non potest esse, atque si solutum est compromissum. sed si hoc optinuerit, futurum est, ut in potestate eius, quem paenitet compromisisse, sit compromissum eludere. ergo aduersus eum poena committenda est lite apud iudicem suo ordine peragenda.

31 ULPIANUS libro tertio decimo ad edictum. Ita demum autem committetur B.7,2,31 *E* stipulatio, cum aduersus eam quid fit, si sine dolo malo stipulantis factum est: sub hac enim condicione committitur stipulatio, ne quis doli sui praemium ferat. sed si quidem compromisso adiciatur 'ut si[1] quid dolo in ea re factum sit', ex stipulatu conueniri qui dolo fecit potest: et ideo si arbitrum quis corrupit uel pecunia uel ambitione, uel aduocatum diuersae partis, uel aliquem ex his, quibus causam suam commiserat, ex doli clausula poterit conueniri, uel si aduersarium callide circumuenit, et omnino si in hac lite dolose uersatus est, locum habebit ex stipulatu actio: et ideo si uelit de dolo actionem exercere aduersarius, non debebit[2], cum habeat ex stipulatu actionem. quod si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est, tunc de dolo actio uel exceptio locum habebit. hoc autem compromissum plenum est, quod et doli clausulae habet mentionem.

32 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Non distinguemus in compromissis, B.7,2,32 *E*
1 minor an maior sit poena quam res de qua agitur. Non cogetur arbiter sententiam dicere,
2 si poena commissa sit. Si mulier alieno nomine compromittat, non erit pecunia compro-
3 missa propter intercessionem. Summa rei est, ut praetor se non interponat, siue initio nullum sit compromissum: siue sit, sed pendeat an ex eo poena exigi potest: siue postea
4 deficiat poena compromisso soluto die morte acceptilatione iudicio pacto. Sacerdotio obueniente uidebimus an cogatur arbiter sententiam dicere: id enim non tantum honori personarum, sed et maiestati dei indulgetur, cuius sacris uacare sacerdotes oportet. ceterum
5 si postea suscepit, iste quoque omnimodo sententiam ferre debet. Item non est cogendus, si de negotio transactum est, uel homo mortuus est de quo erat compromissum: nisi si
6 posteriore casu aliquid litigantium intersit. Iulianus indistincte scribit: si per *err*orem de famoso delicto ad arbitrum itum est, uel de ea *re*, de qua publicum iudicium sit constitutum, ueluti de adulteriis sicariis et similibus, uetare debet praetor sententiam dicere nec
7 dare dictae exsecutionem. De liberali causa compromisso facto recte non compelletur arbiter sententiam dicere, quia fauor libertatis est, ut maiores iudices habere debeat. eadem dicenda sunt, siue de ingenuitate siue de libertinitate quaestio sit et si ex fideicommissi
8 causa libertas deberi dicatur. idem dicendum est in populari actione. Si seruus compromiserit, non cogendum dicere sententiam arbitrum, nec si dixerit, poenae *ex*secutionem dandam de peculio putat Octauenus. sed an, si liber cum eo compromiserit, exsecutio ad-
9 uersus liberum detur, uideamus: sed magis est, ut non detur. Item si quis Romae compromiserit, mox Romam in legationem uenerit: non est cogendus arbiter sententiam dicere, non magis quam cogeretur, si litem ante contestatus esset, nunc eam exercere: nec interest, tunc quoque in legatione fuerit an non. sed si nunc in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere, quia et si iudicium sponte accepisset, cogeretur || per- f. 92'
agere. sunt tamen qui de isto non recte dubitant: qui utique nullo modo dubitabunt, si de ea re in legatione compromisit, quam in legatione contraxit: quia et iudicium eo nomine accipere cogeretur. illud in prima specie potest dispici, an, si ante compromisit legatus, *F*[*P*(*VLU*)]

[1] ut si] aut si (*Degenkolb*)? [2] dari *ins.*

2 paenitet 'compromississe sit' comprom. F^2, p.... compromisse sit comprom. P^a 5 committitur P^a 6 quit F^a 9 a'm'bitione F^b 10 claus'ul'a F^b 11 circumuenerit PVL^bU | ha'n'c F^2 | dolose] dolo $PVLU$ 12 exercere ... 13 actionem *om.* P^aV 16 compromisis F, compromissum P^aVL^b, compromisso U 19 siue 'm'initio F^2 20 siue sit *om.* P^a 25 nisi si] nisi P 26 perrorem F (*suppl. f*) 27 a'da'rbitrum F^b | de ea re] LU, de ea FPV | publicam F^1 29 dictae *om.* F^1 | excusacionem P^a | compellitur PV 31 libertate P^a | sit *om.* P^a 32 liber'tas deberi F^2 | in populari actione] in postulari actione P^a, περὶ πογπιλλαρίας ἀγωγῆς B | seruum F 33 poenaexsecutionem FL, penae excusacionem P^a 35 si quis] F^2P^bVLU, si qui F^1P^a 37 coge're'tur F^2 38 fuerit] non fuerit P^a 39 's'ponte F^b | cogetur P^aVU 40 tamentqui F 42 cogitur PVU, cogiretur L | an si *bis* $F^{a.c}$

cogendus sit arbiter sententiam dicere, si ipse legatus postulet: quod prima ratione poterit uideri iniquum, ut in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem uelit dictare, quod facere ei licet. sed compromissum istud comparabimus ordinariae actioni, ut non alias audiatur desiderans ut arbiter sententiam dicat, quam si se defendat. Si is faciat controuersiam hereditatis, qui cum defuncto compromiserat, futurum est praeiudicium hereditati, si arbiter sententiam dicat: ergo interea inhibendus est arbiter. Dies compromissi proferri potest, non cum[1] ex conuentione, sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne[2] poena committatur. Si arbiter sese celare temptauerit, praetor eum inuestigare debet, et si diu non paruerit, multa aduersus eum dicenda est. Cum in plures compromissum est ea condicione, ut[3] quilibet uel unus dixisset sententiam, eo staretur, absentibus ceteris nihilo minus qui praesens est cogetur: at si ea condiçione, ut omnes dicant, uel quod de maioris partis sententia placuerit, non debet singulos separatim cogere, quia singulorum sententia ad poenam non facit. Cum quidam arbiter ex aliis causis inimicus manifeste apparuisset, testationibus etiam conuentus, ne sententiam diceret[4], nihilo minus nullo cogente dicere perseuerasset, libello cuiusdam id querentis imperator Antoninus subscribsit posse eum uti doli mali exceptione. et idem, cum a iudice consuleretur, apud quem poena petebatur, rescripsit, etiamsi appellari non potest, doli mali exceptionem in poenae petitione obstaturam. per hanc ergo exceptionem quaedam appellandi species est, cum liceat retractare de sententia arbitri. De officio arbitri tractantibus sciendum est omnem tractatum ex ipso compromisso sumendum: nec enim aliud illi licebit, quam quod ibi ut efficere possit cautum est: non ergo quod libet statuere arbiter poterit nec in qua re libet nisi de qua re compromissum est et quatenus compromissum est. Quaesitum est de sententia dicenda, et dictum non quamlibet, licet de quibusdam uariatum sit. et puto uere[5] non committi, si dicat ad iudicem de hoc eundum uel *in* se uel in alium compromittendum. nam et Iulianus impune non pareri, si iubeat ad alium arbitrum ire, ne finis non sit: quod si hoc modo dixerit, ut arbitrio Publii Maeuii fundus traderetur aut satisdatio detur, parendum esse sententiae. idem Pedius probat[6]: ne propagentur arbitria, aut in alios interdum inimicos agentium transferantur, sua sententia finem controuersiae eum imponere oportet[7]: non autem finiri controuersiam, cum aut differatur arbitrium aut in alium transferatur: partemque sententiae esse, quemadmodum satisdetur, quibus fideiussoribus, idque delegari non posse, nisi ad hoc compromissum sit, ut arbiter statueret, cuius arbitratu satisdaretur. Item si iubeat sibi alium coniungi, cum id in compromisso non sit, non dicit sententiam: nam sententia esse debet de re compromissa, de hoc autem compromissum non est. Si domini, qui in-

F[P(VLU)]

---

[1] *firmant B:* οὐχ ὅτε ἐκ cυμφώνου: cum *del.* (*Hal.*) [2] ne] ut? [3] si *ins.* (*u. i.*) [4] et *ins.* [5] et puto uere] ualere: et puto? [6] Pedius id improbat? [7] oportere (*Hal.*)?

---

3 illud P^aV | comparauimus *PLU* | ordinarie actioni *fPLU*, ordinariactioni F^2, ordinariactione F^1 4 desideratis P^a 6 s'i' F^2 7 conuentione] uentione P^a 8 sese] esse F^2 | temptauerat *F* 9 e's't F^2 10 quilibet] si quilibet P^bL^b: ὥcτε δύνacθαι τὸν ἕνα τῶν δικαcτῶν εἰ τύχοι ψηφίzecθαι *B* | uel onus F^{ac} 11 e's't cog. F^2 | di'c'ant F^3 13 ad] FP^a, *om.* P^bVLU | faciat P^aU^a | quidem F^1P^a | animicus *F* 15 subscrib's'it F^b | eum *om.* P^a 16 praescripsit P^a 17 petitionem PV^bU 18 ergo] rego *F* | retractare] *fPVLU*, retrare *F*: ἀναψηλαφᾶται ἡ τοῦ αἱρετοῦ δικαcτοῦ ψῆφοc *B* 19 de off. arb. *om.* P^a | tranctantibus *FP*, trantantibus *L* | 't'ractatum F^b 20 nec] uec F^2 | alius P^a | efficere] effi L^a, *om.* P^a | cautum e's't F^2 21 de] si F^1 22 et quatenus compromissum est *om. PVLU* 23 dici'tum *F* | uere] uare F^1 24 ad] at F^1 | 'de' hoc F^2 | uel in se uel in (in *om. U*) alium] P^bVL^bU *ex emendatione, quam confirmant B* (οὐκ ἔρρωται ἡ ψῆφοc τοῦ αἱρετοῦ δικαcτοῦ ἢ τὴν δίκην εἰc δικαcτήριον παραπέμποντα ἢ διατυποῦcα αἱρετὸν δικαcτὴν γενέcθαι αὐτὸν ἢ ἕτερον), uel se uel alium se (se *om. P*) uel in alium FP^a, nel in se uel in alium uel L^a 25 impone F^1 | pareri] parare F^1 | iubeat 'ad' alium F^2 | 'ne' finis F^2 | hoc] ho $F(em. f)$, *om.* P^a 26 parendum esse sententiae] *sic etiam B secundum cod. Coislin.:* δύνατaι δὲ λέγειν, *quamquam negationem* οὐ *ante* δύνατaι *male additam a Fabroto Heimbachius retinuit* 27 eidem *P* | n'o'e propag. F^b | agestium F^1 28 controuersiaeum F (*suppl. f*) 29 aut deferatur P^a 30 satis'q'detur *F* 31 commissum sit F^aP^a | statuerit PU^a 32 non sit *om.* P^a 33 de re] dare F^1P^a, d•re *L*

uicem stipulati sint, [1]procuratores suos agere apud arbitrum uelint, potest iubere ipsos
19 etiam adesse: || sed si et heredis in compromissis mentio fit, potest iubere etiam heredem f. 93
20 eorum adesse. Arbitri officio continetur et quemadmodum detur uacua possessio. an et
satis[2] ratam rem habiturum? Sextus Pedius putat, quod nullam rationem habet: nam si
21 ratum non habeat dominus, committetur stipulatio. Arbiter nihil extra compromissum facere
potest et ideo necessarium est adici de die compromissi proferenda: ceterum impune iu-
benti non parebitur.

33 PAPINIANUS libro primo quaestionum. Arbiter ita sumptus ex compromisso, [B.7,2,33] *P
ut et diem proferre possit, hoc quidem facere potest: referre autem contradicentibus liti-
gatoribus non potest.

34 PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Si duo rei sunt aut credendi aut de- [B.7,2,34] E
bendi et unus compromiserit isque uetitus sit petere aut ne ab eo petatur: uidendum est,
an si alius petat uel ab alio petatur, poena committatur: idem in duobus argentariis quo-
rum nomina simul eunt. et fortasse poterimus ita fideiussoribus coniungere, si socii sunt:
1 alias nec a te petitur, nec ego peto[3], nec meo nomine petitur, licet a te petatur. Semel
commissa poena solui compromissum rectius puto dici nec amplius posse committi, nisi id
actum sit ut *in* singulas causas totiens committatur.

35 GAIUS libro quinto ad edictum prouinciale. Si pupillus sine tutoris auctori- [B.7,2,35] E
tate compromiserit, non est arbiter cogendus pronuntiare, quia si contra eum pronuntietur,
poena non tenetur: praeterquam si fideiussorem dederit, a quo poena peti possit. idque et
lulianus sentit.

36 ULPIANUS libro septuagensimo septimo ad edictum. Si feriatis diebus cogente [B.7,2,36] E
praetore arbiter dicat sententiam et petatur ex compromisso poena, exceptionem locum non
habere constat, nisi alia[4] lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta est,[5] excepta.

37 CELSUS libro secundo digestorum. Quamuis arbiter alterum ab altero petere [B.7,2,37] E
uetuit, si tamen heres petit, poenam committet: non enim differendarum litium causa, sed
tollendarum ad arbitros itur.

38 MODESTINUS libro sexto regularum. Cum poena ex compromisso petitur, is qui [B.7,2,38] E
commisit damnandus est, nec interest, an aduersarii eius interfuit arbitri sententia stari nec ne.

39 IAUOLENUS libro undecimo ex Cassio. Non ex omnibus causis, ex quibus ar- [B.7,2,39] E
bitri paritum sententiae non est, poena ex compromisso committitur, sed ex his dumtaxat,
quae ad solutionem pecuniae aut operam praebendam pertinent. idem*e* contumaciam litiga-
toris arbiter punire poterit pecuniam eum aduersario dar*e* iubendo: quo in numero haberi
1 non oportet, si testium nomina ex sententia arbitri exhibita non sunt. Cum arbiter diem
compromissi proferr*i* iussit, cum hoc ei permissum est, alterius mora *alteri* ad poenam
committenda*m* prodest.

F[*P*(*VL, in quo u. 6 inter* potest *et* et ideo *inseruntur u. 13* poena ... *15* a te petitur, *U*)]

---

[1] per *ins.* (*u. i.*) [2] et quemadmodum tradatur uacua possessio: an et satis ut detur (*Degenkolb*)? [3] nec ego peto] licet ego petam (*Hal.*)? [4] *firmant B* (ἑτέρῳ νόμῳ): aliqua (*Pothier*)? [5] est *ins.*

---

1 procuratores] per procuratores *edd. cum B*: ἐὰν οἱ ἐπερωτήσαντες θέλωσι διὰ ἐντολέων ἀγωνίσασθαι 2 heredi *F* | in compromissis] si n̄ promissis P^a, in quo promissis L^a 3 et *om. PVU* | detur *om. F*[1] 6 de *om.* P^a 11 si *om.* F^a | rei] rti F^1 | aut credendi] *fPVLU*, aut redendi, *inductum a manu prima linea euanida*, *F* 12 isque] is et que *V*, *inc.* P^a | sit] sed *F* (*ern. m. 3*) 13 an *om.* F^1 14 erunt *fP*[1]*V*[1]*LU* | si *om.* P^aL^a | sint P^a 15 meo] eo P^aV | petitur licet ꝑa t'e F^2, *om.* P^a 17 in *om.* $FP^aV^aL^aU$: ἐφ' ἑκάστῳ κεφαλαίῳ *B* 19 qu'i'a F^2 20 et *om. PLU* 23 exeptio P^a 24 est excepta] FP^a, est excepta fuerit *L*, est fuerit excepta P^1VU 26 penam committere P^a, penam committetur L^a, pena committetur P^1VL^1U 28 is *om.* P^a 29 commisit] *F cum B* (ὁ ὑποπεσών), compromisit *PVLU* | arb. sententia st'a'ri F^1, arb. sententiae stari PV^1, sentenciam arbitri stare *L*, sententiae arb. stari *U* 32 au'c't *F* | opera praebendam P^a, opera praebenda P^1VU | idem] *F*, sed eam P^aL^a, set etiam P^1VL^1U: δύνατai προστιμᾶν *B* 33 punire ... 34 cum arbiter *bis* F^{ac} | dare] *fP*[1], dari *F utroque loco* P^aVLU | iubendo quo] iubere de quo P^a 34 nomine P^a | arbitri] arbitretur P^a | 'ex'hibita *altero loco* F^1, exhibiti P^a 35 proferri] *PLU*, proferre't' F^1 | alterius mora alteri] *PVLU*, alterius F^1, alterius mora alterius F^2: καὶ ὁ εἰς ὑπέρθηται, βεβαιοῦται ἡ ποινὴ κατ' αὐτοῦ *B* 36 committenda *F*

40 POMPONIUS libro undecimo ex uariis lectionibus. Arbiter calendis Ianuariis adesse iussit et ante eum diem decessit: alter ex litigatoribus non adfuit. procul dubio poena minime commissa est: nam et Cassium audisse se dicentem Aristo ait in eo arbitro, qui ipse non uenisset, non esse commissam: quemadmodum Seruius ait, si per stipulatorem stet, quo minus accipiat, non committi poenam. B. 7, 2, 40 *E*

41 CALLISTRATUS libro primo edicti monitorii. Cum lege Iulia cautum sit, ne minor uiginti annis iudicare cogatur, nemini licere minorem uiginti annis compromissarium iudicem eligere: ideoque poena ex sententia eius nullo modo committitur. maiori tamen uiginti annis, si minor uiginti quinque annis sit, ex hac causa succurrendum, si temere auditorium receperit, multi dixerunt. B. 7, 2, 41. Ποπ. 37, 4 *Ef*

42 ‖ PAPINIANUS libro secundo responsorum. Arbiter intra certum diem seruos restitui iussit, quibus non restitutis poenae causa fisco secundum formam compromissi condemnauit: ob eam sententiam fisco nihil adquiritur, sed nihilo minus stipulationis poena committitur, quod ab arbitro statuto non sit obtemperatum. B. 7, 2, 42 *P f. 93'*

43 SCAEUOLA libro primo responsorum. De rebus controuersiisque omnibus compromissum in arbitrum a Lucio Titio et Maeuio Sempronio factum est, sed errore quaedam species in petitionem a Lucio Titio deductae non sunt nec arbiter de his quicquam pronuntiauit: quaesitum est an species omissae peti possint. respondit peti posse nec poenam ex compromisso committi. quod si maligne hoc fecit, petere quidem potest, sed poenae subiugabitur. B. 7, 2, 43 *P*

44 IDEM libro secundo digestorum. Inter Castellianum et Seium controuersia de finibus orta est et arbiter electus est, ut arbitratu eius res terminetur: ipse sententiam dixit praesentibus partibus et terminos posuit: quaesitum est, an si ex parte Castelliani arbitro paritum non esset, poena ex compromisso commissa est. respondi, si arbitro paritum non esset in eo, quod utroque praesente arbitratus esset, poenam commissam. B. 7, 2, 44 *A*

45 ULPIANUS libro uicensimo octauo ad Sabinum. In compromissis arbitrium personae insertum personam non egreditur. B. 7, 2, 45 *S*

46 PAULUS libro duodecimo ad Sabinum. De his rebus et rationibus et controuersiis iudicare arbiter potest, quae ab initio fuissent inter eos qui compromiserunt, non quae postea superuenerunt. B. 7, 2, 46 *S*

47 IULIANUS libro quarto digestorum. Si compromissum ita factum est, ut praesente utroque aut heredibus eorum arbiter sententiam dicat et alter ex litigatoribus decesserit pupillo herede relicto, non aliter uidetur sententia dicta esse, nisi tutoris auctoritas interposita fuerit. Item si alter ex compromittentibus furere coeperit, B. 7, 2, 47 *S*

48 MODESTINUS libro quarto regularum. arbiter ad ferendam sententiam non compelletur: B. 7, 2, 48 **E*

49 IULIANUS libro quarto digestorum. sed et interpellatur, quo minus sententiam dicat, quia nihil coram furioso fieri intellegitur. quod si furiosus curatorem habet uel habuerit adhuc litigio pendente, potest praesente curatore sententia dici. Arbiter adesse litigatores uel per nuntium uel epistulam iubere potest. Si ab altera dumtaxat parte heredis mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte cuiusque ex litigatoribus, sicut solueretur altero mortuo, si neutrius heredis persona compraehenderetur. B. 7, 2, 49 *S*

F[P(VLU)]

---

2 eum diem decessit] eundem decessessit P^a, eundem diem decessit P^bU, eum decessit diem *L* 3 audisse 'se' F^2 | ait aristo *P* 4 seruus P^aL^a 7 ne] nec P^a, *om.* L^a | m'in'or F^3 8 ideoque *om.* P^a 12 poena'e' F^2 | condemnabit *FL*, condemnatus P^a 14 ab *om. PLU* | arbitro] arbitrio P^bVL^bU, *inc.* P^a | non 'sit' F^2 | obtemperatum] P^bL^bU, obtemperandum FP^aVL^a, κατὰ τοῦ μὴ πειθαρχοῦντος τῇ γνώμῃ *B* 15 controuer'siis'que F^2 17 species F^a | petitione'm' F^2, peticione P^aVLU | sunt] sint F^1 | arbiter] habiter F^1 18 possint] possit P^a 19 compromissi *F* (*em. f*) | p'o'e'nas'tere quid. F^b 20 subiugabi'u'tur *F* 22 relectus P^a 23 partibus] testibus P^a 24 respondit P^a, *om. L* 25 poena *F* 28 controuersi iudic. *F* 30 superauerunt P^a 31 est] F^2LU, it F^1, sit *P* 32 legatoribus F^2 36 compellitur *PVU* 37 quo *om.* P^a 39 curatore] curatorem P^a | sententia'm' F^2 41 mor'e'te *F* | cuiusque] cuius P^a, cuiusuis P^b

50 ALFENUS libro septimo digestorum. Arbiter ex compromisso sumptus cum [B.7, 2, 50] S ante eum diem, qui constitutus compromisso erat, sententiam dicere non posset, diem compromissi proferri iusser*at*: alter ex litigatoribus dicto audiens non fuerat: consulebatur possetne ab eo pecunia ex compromisso peti. respondi non posse, ideo quod non esset arbitro permissum ut id iuberet.

51 MARCIANUS libro secundo regularum. Si de re sua quis arbiter factus sit, [B.7, 2, 51] S sententiam dicere non potest, quia se facere iubeat aut petere prohibe*at*: neque autem imper*a*re sibi neque se prohibere quisquam potest.

52 IDEM libro quarto regularum. Si qui iussus est *ab* arbitro ex compromisso [B.7, 2, 52] S soluere pecuniam moram fecerit, poenam ex compromisso debet, sed postea soluendo poena liberatur.

VIIII.

℞ NAUTAE CAUPONES STABULARII UT RECEPTA RESTITUANT ℞

1 ‖ ULPIANUS libro quarto decimo ad edictum. Ait praetor: 'Nauta*e* caupones [B.53, 1, 6] E f. 9 'stabularii quod cuiusque saluum fore *re*ceperint nisi restituent, in eos iudicium dabo'.
1 Maxima utilitas est huius edicti, quia necesse est plerumque eorum fidem sequi et res custodiae eorum committere. ne[1] quisquam putet grauiter hoc aduersus eos constitutum: nam est in ipsorum arbitrio, ne quem recipiant, et nisi hoc esset statutum, materia da- [(B)] retur cum furibus aduersus eos quos recipiunt coeundi, cum ne nunc quidem abstineant
2 huiusmodi fraudibus. Qui sunt igitur, qui teneantur, uidendum est. ait praetor 'nautae'. nautam accipere debemus eum qui nauem exercet: quamuis nautae appellantur omnes, qui nauis nauigandae causa in naue sint: sed de exercitore solummodo praetor sentit. nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut mesonautam obligari, sed per se uel per nauis magistrum: quamquam si ipse alicui e nautis committi iussit, sine dubio debeat obligari.
3 Et sunt quidam in nauibus, qui custodiae gratia nauibus praeponuntur, ut ναυφύ- [B.53, 1, 7] λακες et diaetarii. si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionem, quia is, qui eos huiusmodi officio praeponit, committi eis permittit, quamquam ipse nauicularius uel magister id faciat, quod χειρέμβολον appellant. sed et si hoc non exercet, [(B)]
4 tamen de recepto nauicularius tenebitur. De exercitoribus ratium, item lyntrariis nihil ca-
5 uetur: sed idem constitui oportere Labeo scribit, et hoc iure utimur. Caupones autem et stabularios aeque eos accipiemus, qui cauponam uel stabulum exercent, institoresue eorum.
F[*P*(*VLU*)]

---

[1] neque (*u. i.*)?

---

2 possit *PU* 3 iusserit *F* | consulebatur ... 5 ut] F^3, consulebatur ... peti 'consulebatur possetne ab eo pecunia ex com'promissum ut F^b, consulebatur ... peti respondi ... arbitro compromissum ut F^2, ἐὰν ... ἐπεκτείνῃ τὴν προθεσμίαν ἄδειαν τούτου μὴ λαβών *B*, consulebatur ... non posse (post P^a) ideo (que *add.* P^a) quod non est (esset P^bU) arbitrio (arbitro P^bU) permissum (promissum *V*) ut *PVU*, consulebatur posse ab eo ex compromisso respondi non posse ideo quod non esse arbitrium promissum ut *L* 5 id iuberet] F^2PVL^bU, id aberit F^1, iunaberit L^a 7 prohibent FL^a, prohibet PVL^bU | imperarare *F* 9 quis *PVU*, quid L^a | ab arbitro] *PVLU*, arbitro *F* 11 liberetur *P*, liberabitur *VL* 13 cauponae *PV* 15 nauta *F* | caupone *PV* 16 foreceperint *F*, fore receperunt *U* | restituent] F^bP^aU, restituenes F^a, restituant P^bL^b | eos] eos igitur P^a 17 utilitas] utiles F^a | sequ'i' F^2 | et res] res P^a, resque P^bVU, et se *L* 18 ne] neque *PVLU* 19 est] et si P^a | reccipia'n't F^2 21 ait] et ait *PU* | n'on'autae *F* 22 exer'cet' F^b | na'u'tae F^2 23 naue] neue F^a, naui P^bLU | praeter $F^{b?}$ | ientit F^a 25 magistros *PVU* | ipse] ipse uel P^a | nau't'is F^b | committ'i' F^2 27 d'i'etarii F^2, diaetapit *V*: οἷον ναυφυλάκων καὶ διαιταρίων *B* 28 proponit *P* | nauigularius *F* 29 quod'e'χειρεμβολον *F*, qui exeiρενβωλον *P*, quod exeiρεαλβολον *V*, quod eaexcipεμβολον *L*, quod pe g̅ (*i. e.* Graeca) *sequente spatio uacuo U, pro* exei *em.* greci *manu recentissima* P^b: κἂν αὐτὸς ποιήσῃ τὸ χειρέμβολον *B* | exercet tamen] F^2, extet tamen F^1P^bVLU, est ... et damni P^a 30 nauigularius *F* | lyntrariis] F^2P^b, lyntrarius F^1, lyntrparius P^a, lintrariis *LU* | caue'a'tur *F* 32 institutoresue $F^{ac}P^aL$

um si qui opera mediastini fungitur, non continetur, ut puta atriarii et focarii et his
es. Ait praetor: 'quod cuiusque saluum fore *re*ceperint': hoc est quamcumque rem
mercem receperint. inde apud Uiuianum relatum est ad eas quoque res hoc edictum
nere, quae mercibus accederent, ueluti uestimenta quibus in nauibus uterentur et cetera
ad cottidianum usum habemus. Item Pomponius libro trigensimo quarto scribit parui
re, res nostras an alienas intulerimus, si tamen nostra intersit saluas esse: etenim nobis
s, quam quorum sunt, debent solui. et ideo si pignori merces accepero ob pecuniam
cam, mihi magis quam debitori nauta tenebitur, si ante[1] eas suscepit. Recipit autem
m fore utrum si in nauem res missae ei adsign*a*tae sunt: an et si non sint adsignatae,
tamen ipso, quod in nauem missae sunt, receptae uidentur? et puto omnium eum re-
e custodiam, quae in nauem illatae sunt, et factum non solum nautarum praestare
re, sed et uectorum,

AIUS libro quinto ad edictum prouinciale. sicut et caupo uiatorum. *E*

LPIANUS libro quarto decimo ad edictum. Et ita de facto uectorum etiam Pom- *E*
is libro trigensimo quarto scribit. idem ait, etiamsi nondum sint res in nauem re-
e, sed in litore perierint, quas semel recepit, periculum ad eum pertinere. Ait praetor:
restituent, in eos iudicium dabo'. ex hoc edicto in factum actio proficiscitur. sed an
ecessaria, uidendum, quia agi ciuili actione ex hac causa poterit: si quidem merces
uenerit, ex locato uel conducto: sed[2] si tota nauis locata sit, qui conduxit ex conducto
i de rebus quae desunt agere potest: si uero res perferendas nauta conduxit, ex locato
enietur: sed si gratis res susceptae sint, ait Pomponius depositi agi potuisse. miratur
r, cur honoraria actio sit inducta, cum sint ciuiles: nisi forte, inquit, ideo, ut inno-
ret praetor curam agere reprimendae improbitatis hoc genus hominum: et quia in lo-
conducto culpa, in deposito dolus dumtaxat ‖ praestatur, at hoc edicto omnimodo qui f. 94'
erit tenetur, etiam si sine culpa eius res periit uel damnum datum est, nisi si quid
o fatali contingit. inde Labeo scribit, si quid naufragio aut per uim piratarum perierit,
esse iniquum exceptionem ei dari. idem erit dicendum et si in stabulo aut in caupona
naior contigerit. Eodem modo tenentur caupones et stabularii, quo exercentes nego-
suum recipiunt: ceterum si extra negotium receperunt, non tenebuntur. Si filius fa-
s aut seruus receperit et uoluntas patris[3] domini interuenit, in solidum erit conue-
lus. item si seruus exercitoris subripuit uel damnum dedit, noxalis actio cessabit, quia
ceptum suo nomine dominus conuenitur. sin uero sine uoluntate exerceant, de peculio
nr. Haec autem rei persecutionem continet, ut Pomponius ait, et ideo et in heredem
erpetuo datur. Nouissime uidendum, an eiusdem rei nomine et de recepto honoraria
ne et furti agendum sit: et Pomponius dubitat: sed magis est, ut uel officio iudicis
loli exceptione alterutra esse contentus debeat.

AULUS libro tertio decimo ad edictum. Sed et ipsi nautae furti actio competit, *E*
[4] sit periculo, nisi si ipse subripiat et postea ab eo subripiatur, aut alio subripiente
VLU)]

---

e] a me (*Hal.*)? [2] sed] scilicet (= scl.)? [3] aut *ins.* (*u. i.*) [4] cuius] cum eius?

---

arii *PU* 2 cuiusque] $F^2P^bVL^bU$, cuiu
cuius P^aL | foreceperint *FL* | hoc est
receperint *bis* F^{ac} 4 accederint *P*,
erint *V*, accedunt *U* | ueluti'm' *F*, uelut
| qui'bus' in F^2 5 item *om.* P^aL | *a* pom-
is *l. inc. FP* 6 intulimus F^1 7 acci-
P^aV 8 recepit *PVL* 9 res missae]
se *PV* | adsignitae *F* | an e't' si F^b,
L | sunt *P* 10 missa'e' F^2 | rece-
P 11 illatae] recepte P^a 12 debe-
[a] 13 prouinciale *om. P* 14 ue'c'to-
F^2 16 receperit *PVU* | ait enim pr.
P^b (quas ... 17 restituent *om. L*) 19 ex
PVLU, et loc. *F* | locat'i'a *F* | ex cond.]
et cond. F^1 20 ex loc.] P^bVU, et loc. FP^aL
22 cur *om.* F^1 | ciuilis F^1 23 l'oc'ato F^b
25 receperit] F^2, recepit F^1PU, ceperit L^a,
acceperit L^b 26 damnosa tali P^a | perata-
rum F^a 28 quo] F^1L^a, qui F^3L^c, quod PVL^bU
29 suum recipiunt ... negotium *om.* F^1, suum
om. P^a | receperunt] P^a, reciperunt F^2, reci-
perint F^1, receperint P^bLU 30 seruum P^a |
domini] *F*, aut domini *P*, uel domini *VU*,
uel (*om.* domini) *L* | erit] erat F^a 33 autem]
enim *PU* | et in] in P^aU 34 datur] F^2PLU,
dabitur F^1 | uidetdum *F* 37 et] etsi P^a
38 subripuit *PVLU*

ipse nauta soluendo non sit. Si nauta nautae, stabularius stabularii, caupo cauponis[1] recepe-
perit, aeque tenebitur. Uiuianus dixit etiam ad eas res hoc edictum pertinere, quae post
impositas merces in nauem locatasque inferentur, etsi earum uectura non debetur, ut uesti-
mentorum, penoris cottidiani, quia haec ipsa ceterarum rerum locationi accedunt.

GAIUS libro quinto ad edictum prouinciale. Nauta et caupo et stabularius mercedem *E*
accipiunt non pro custodia, sed nauta ut traiciat uectores, caupo ut uiatores manere
in caupona patiatur, stabularius ut permittat iumenta apud eum stabulari: et tamen
custodiae nomine tenentur. nam et fullo et sarcinator non pro custodia, sed pro arte mer-
1 cedem accipiunt, et tamen custodiae nomine ex locato tenentur. Quaecumque de furto
diximus, eadem et de damno debent intellegi: non enim dubitari oportet, quin is, qui sal-
uum fore recipit, non solum a furto, sed etiam a damno recipere uideatur.

6 PAULUS libro uicensimo secundo ad edictum. Licet gratis nauigaueris uel in cau- *E*
pona gratis deuerteris, non tamen in factum actiones tibi denegabuntur, si damnum in-
1 iuria passus es. Si seruo meo in naue uel in caupona utaris et damnum mihi det uel fur-
tum faciat, quamquam et furti actio et damni iniuria mecum sit, haec tamen actio, quia
in factum est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. idem dicetur, et si communis
sit: tu tamen quod mihi praestiteris eius nomine, uel communi diuidundo uel pro socio
actione, aut si partem eius uel totum conduxisti, etiam ex conducto habebis me obligatum.
2 Sed si damnum in eo datum sit ab alio, qui in eadem naue uel caupona est, cuius factum
praetor aestimare solet, non putat Pomponius eius nomine hanc actionem utilem futuram.
3 In factum actione caupo tenetur pro his, qui habitandi causa in caupona sunt: hoc autem
4 non pertinet ad eum, qui hospitio repentino recipitur, ueluti uiator. Possumus autem furti
uel damni iniuriae actione uti cum nautis, ut certi hominis factum arguamus: sed una con-
tenti esse debebimus, et si cum exercitore egerimus, praestare ei debemus actiones nostras,
‖ quamuis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori. sed si absolutus sit exer- f. 95
citor hac actione, deinde agatur cum nauta, exceptio dabitur, ne saepius de eiusdem ho-
minis admisso quaeratur. et contra, si de admisso unius hominis actum sit, deinde in factum
actione agatur, exceptio dabitur.

7 ULPIANUS libro octauo decimo ad edictum. Debet exercitor omnium nautarum suo- *E*
rum, siue liberi *sint* siue serui, factum praestare: nec immerito factum eorum praestat,
cum ipse eos suo periculo adhibuerit. sed non alias praestat, quam si in ipsa naue
damnum datum sit: ceterum si extra nauem licet a nautis, non praestabit. item si prae-
dixerit, ut unusquisque uectorum res suas seruet neque damnum se praestaturum, et con-
1 2 senserint uectores praedictioni, non conuenitur. Haec actio in factum in duplum est. Sed
si quid nautae inter se damni dederint, hoc ad exercitorem non pertinet. sed si quis sit
nauta et mercator, debebit illi dari: quod si quis quos uolgo ΝΑΥΤΕΜΒΑΤΑΣ dicunt, et huic
3 tenebitur, sed[2] huius factum praestat, cum sit et nauta. Si seruus nautae damnum dederit,
4 licet seruus nauta non sit, aequissimum erit in exercitorem actionem utilem dare. Hac

F[*P*(*VLU*)]

---

[1] res *ins.* (*dett.*) [2] sed et (P^b)?

---

1 'caupo' cauponis F^2, caupo caupones P^a | receperint *PL* 2 ui'ui'anus F^2, iulianus P^bU | eas res] eos P^a, eam res L^a 3 debentur P^a 6 traiciat uectores] traiectores P^a, trahiciat (hiciat *a m. 2 in litura*) uectores *L* 7 in caupo'e'na pat. *F*, pat. in caup. *P* 8 tenentur] tentitur F^1 | pro custodia] pro cutusdia F^a, custodia (*om.* pro) P^a 10 diximus'ed'eadem *F* | dem et de damno *om.* P^a | quin *bis* F^{ar} 11 recepit *PVLU* | recipere] recedere F^1 12 caupona'e' *F* 14 es] est P^aU^a | furtur F^1 16 est *om.* P^a | dicitur *PLU* 17 praestiterit F^1 19 naue] daue F^a, naui *U* | factus F^1 20 'a'estimare F^1 | hanc *om.* P^a | futuram] tamen P^a 23 'c'erti F^a 24 exercitore gerimus P^aL^a 25 adu. eos act. *P* 26 ha'n'c actione *F*, haccione *L*, actione P^a 27 admisso quaer. . . . hominis *om.* P^a 19 exercitur F^1 30 liberi sint] *PVLU*, liberi'n' *F* 33 uectorum] eorum P^a | damnum s'a'e *F* | consenserunt $PVLU^a$ 34 sed *om.* P^a 35 dampno P^a, dampnum P^bLU | hoc] hoc autem P^a 36 mercator] moriatur P^a | dari quod] F^a, dari et quod F^bP^aL, dari et quid P^bVU | ΝΑΥ'ΤΕΜΒΑ'ΤΑΣ F^2, autembate P^a, nautebate P^bV, natebate *U*, ΝΑΥΤ. dicunt *om. L* 37 'no'nautae *F*, non autem *L*

autem actione suo nomine exercitor tenetur, culpae scilicet suae qui tales adhibuit: et ideo et si decesserint, non releuabitur. seruorum autem suorum nomine noxali dumtaxat tenetur: nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiae sint: in suis
5 uenia dignus est, si qualesquales ad instruendam nauem adhibuerit. Si plures nauem exer-
6 ceant, unusquisque pro parte, qua nauem exercet, conuenitur. Haec iudicia quamuis hono- 5
raria sunt, tamen perpetua sunt: in heredem autem non dabuntur. proinde et si seruus nauem exercuit et mortuus est, de peculio non dabitur actio in dominum nec intra annum. sed cum uoluntate patris uel domini seruus uel filius exercent nauem uel cauponam uel stabulum, puto etiam hanc actionem in solidum eos pati debere, quasi omnia, quae ibi con- 9
tingunt, in solidum receperint. f. 95' *non scr.*

F[*P*(*VLU*)]

---

1 culpae] culpae haec P^a, culpa haec *L* | et ideo et si'deo et si' *F* 2 decesserint] decesserit F^3 | reuelabitur P^aL^a 3 cuius inn.] inn. P^a 4 qualesquales] quales *PVLU* | adhibuerit] F^2LU^b, adhibuerit si plures nauem adhibueri'n't F^1 (si plures nauem adhibuerint *del.* F^2), adhibuerint PU^a | naue's'm *F* | exerceant] F^3P^1LU, exerceat F^1, exercet *V*, exerceant unusquisque pro parte qua nauem *om.* P^a 6 perpetuo P^a | et *om. PL* 8 exercet *PLU* 9 quae ibi] que ei ibi *L*, que .. ibi *P* | contingant *PVU*, contingit *L* 10 receperunt *P*